

माणपक्षेदेवनसत्रे प्रक्रम्यास्य माणपक्षेदेवसमाप्तिरिति के शब्देवस्वामिना।
समाप्तिरपरपक्षेदेविति चेदिति तत्र कुरु। उदगयनास्य माणपक्षेपुण्यनक्षत्रे
आस्यसमाप्तिरिति चेत्तत्पर्वणिसमाप्तिमेवे। यथासंभवमेकैकिकल्पसूत्रं। फाल्गुनी इति
न्यायेत्यावा प्रक्रमइति के शब्दः। तत्र चतुर्दश्यामन्वारं मणीयां कल्याणैर्मास्योऽस्य
शोषाहवावैश्वदेवपर्वः। द्वादशमेवेति च तत्र कुरु। पौर्णमास्यां वैश्वानरपार्जन्यां कल्याण
प्रतिपद्यैव वैश्वदेवी कर्तव्यानपर्वणी निसिद्धांतभाषाण्यद्वयं। नत्रापि वैश्व
देवपौर्णमासयोः सहा न्याधानं। यद्वा वैश्वदेवपर्वः द्वादश्यां कल्याणस्य च पौर्ण

केन वः १

मासोत्तरे। अनारं मणीया एव दिने जातवैश्वदेव कल्याणपुण्याहवाचनपर्वकं
नां दीश्राह कुर्यात्। नथैवाधानयज्ञं तत्रोक्तैः। तत्र नां दीमुखाः पितरः। प्रीयंतामि
निविशेपः। क्रतुदसो विष्णवेवौ। इष्टि श्राद्धे क्रतुर्दस इति वचनात्। इष्टि श्राद्धे
स्य कर्मणि श्राद्धपरत्वेन हेमाद्रिणोक्तैः। निषेककोवे सोमे च सिमितो न्रयनेत
या ते यपं सवने श्राद्धे कर्मणि गंधं हि यत्कृतमिति कर्मणि श्राद्धवचसि सोमग्र
णस्याग्निहोत्रादिकर्मण्युल्लेखेन तेनैव न्यास्यात्तत्त्वान्न। इष्टि श्राद्धयागार
कर्मणि श्राद्धश्रोतस्मान् कर्मणामाधानसोमादीनामादौ तदे गत्येनानुष्ठीय
ज्ञानमिति प्रयोगपारिजातोक्तैः। आधानं चेतु सप्तैव स्रज्जुः। रात्रावुदकशो
नमसंख्यं यो कुर्यात्। प्रातः स्नादिपञ्चकं कुर्यात्। पुण्याहं ग्नादयः प्रीयंतामि

नियमनिकेविन ४

विशेषः पश्चाद्वापि पश्यस्योपविश्य प्राणानायम्य यथाधिदेवतं धिक्नुं ध्यात्वा देवत्वा
 यो संकीर्तय याः पुरस्तादियादि निविष्टमिसंतं मुक्ता जपित्वा परमेश्वर प्रीतिका
 मश्वातु मस्यैर्ये इति संकल्पयेत् स्वर्गका मोक्षिय स्य रनिका संज्ञा नो नो य
 क्काम्य एव निमचः तन्म कृध्यतामिसादि आंतये स ह्या कर्त्तव्य वरणमहि पायका
 र्ये यज्ञतंत्रोक्तः नेति देवः यज्ञमानवेज्ञेनैव दान प्रति ग्रहो भवतो मधुप धूर्ति निज्ञ
 मंत्र संतः न बोधाने कदम्प मधुप क म सो मा भ्याम न्यात्र मंत्र वदरण मधुप क निरक्त
 अहिणं ज्ञा मात्र मियुक्तः आचल्य नो मंत्र वदरण मधुप क योः शौनकेन
 स्थाली पोका गत्यो नो यो यं यानु मस्य संकल्पः स याव जीव संकल्पः प्रथ
 मारं संकल्पो वा अन्वारं णी या संकल्पः सर्व भावितो न अतो न दिनी य
 तिर ३

ब्रह्ममयः पुरोडाशो द्वय ४

ति प्रयोगादधिके विनः पवन पावन वन प्रयोग व हि भा वं गंत त्रापि स्यादिस न्ये। ग
 हि पस्य पश्चाद्वापि पश्य स्याः पुरस्तादियादि निविष्टमिसंतं जपित्वा वैश्वान
 र पाज्ञे न्येथ्या पश्य इति संकल्पयेत् तन्म कृध्यतां न नो स मध्यतामिसादि।
 र वैश्वाने पाज्ञे न्येथि संबं धि ह विः ब्रीहि मयश्च रूपं च प्रयाजाः अग्नी पोम
 आ ज्य भागो अग्नि वैश्वानर पज्ञे न्ये प्रधान देवते अग्नि स्विष्टकृदियादि घो स ५
 य इति पाजा सादने विशेषः स्फं चक पालानि च १२ चरु स्थाली च मेक्षी
 गं यग्नि होत्र सवणी चेति निर्वपे विशेषः अग्नये वैश्वानराय जुष्टे निर्वपे मि ० न ६
 पज्ञे न्याय जुष्टी मि जो हणा धिव पन संवपना निधारणे पुत्रे वै अधिव
 न पन काचे मसे वचरु पुरोडाशी यातां विपतागः नास्मि मग्नि नमि केशवः विपता ति ३
 गः पेषणा ह्यः पुरोडाश चरु व्ययोः नत्र देवांश्चतुर्थे तानु चरु ते वरती रये दि
 कल्पः चरुया न दधातीत्येव सिद्धे विभाग वन देवता विगो र्य मिति प्रायः
 पर्व म ह्य देव जोर सा स्रष्ट्य मिति के निर ३

यनुष्यादिवता उद्धरित्वे स ह्यारमि म शोद द्या निति गोप्यः । कपा चोपधाने वि शेषः ।
 दा दश कपा वा न्युप धाय यो नु क स्था ल्यातिरः प अंगनी या देव यज्ञं व हति निहितांगा
 रधुना सि य धि वी मिति ताम धि प्रिय निदं ग्ध मि ति अंगारैः परि चि नोति । तेषु च र स्था
 त्री मा धि श्रये त फ्र वा सी ति अथै ना मंगारैः प्र द क्षि णं प रि चि नु या नि र्दं ग्ध मि ति स
 एव मे य स वा श्रि र स्था ली र धि श्रये दि ति दै धे ॥ य दै व त म क्षि म् त्र प पुरो रा शं क पा ल्यु
 नि धा या ज्यं नि रयति रः प वि त्रं स्था ल्या तं तु ला ना व प ति घ मी ६ स्तु धि श्वा युषः पु
 रो रा शं प्र प णं ने क्त मु दि त्वा ग्रे ह्य ७ र स र वे ति त तः सं ब्र ह्म णो सा दि र व म य पि
 च रु पु ॥ स्तु क स मा र्ज ना ना म र वा हा का रे ण म त्र णो ल रे नि स सः स र्व त्र वि द्यो ते च के वि
 य न् ॥ आ यती मि ति व र म मि धा र्ण श्र त उ त्ता ती स दा स्या द्रः प य र नु रि य सि धा र ये न्
 नो पा ज्ज नं ॥ अ ग्न य धि य प्र फु ती त्या त उ पां मि ति प्र धा न दे व त यो रू पां शु र्व अ ग्न य ये
 धा म रा ये रू पां शु अ नु ब्र ही स द्यैः हो ता उ पां शु ॥ ये स्था न रो भ जी ज न द मि नो नि न्य

विजमपः

धा

धितिः

॥३॥

सी म ति । स्त या य धा न ओ त्ता सा उ च्यैः ॥ ओ ॥ अ ध्युः अ धि वं धा न र मि स पां शु । य जे स द्यै
 ये य ज्ञा मे ह । उ पां शु अ धि वं धा न र ए चो दि वि ष षे म मिः प धि यो ए चो वि धा ओ
 ष धी रा धि वं श वै धा न रः स ह सा ए चो अ धिः स नो दि वा स रि षः प्रा तु न ती उ च्यैः यो ष ।
 य ज मानः अ ग्न ये धा न र स्या ह दे व य ज्ञ या शु रिः प तो ॥ मे धो वि पा ॥ पा वृ ष च
 र्व स्यं न्ता रो क्त या स मि ति के रा वः । अ ध्युः ॥ प र्ज न्य म ये स पां शु । अ नु ब्र ही स द्यैः ॥
 हो ता उ पां शु पा र्ज न्या य प्र षा य त दि व स्यु त्रा य मी न्द षे । स नो य व स मि छ नु । उ च्यैः ओ
 अ ध्युः प र्ज न्य मि स पां शु य जे स द्यैः । ये य ज्ञा मे ह उ पां शु प र्ज न्य म ये स पां शु य जे स द्यैः
 धा ना वा ति प त ये ति धि धु न उ दो ष धी ति ह ते पि च नै स्यः । इ रा वि श्र सै सु व ना य ज्ञा य त म
 ज्ञ न्यः पृ थि वी र त्सा नै ति नु च्यैः चो ॥ य ज्ञ ० प र्ज न्य स्या ० पा सु य द सो क्त या स मि ति
 के रा वः ॥ ह स्ते ते व च रो र च दाने मि ति के रा वः । च रो स्त या व च नु म क्ष णे न ति व द्य म अ चो

लोना

य

ग

है

४

हार्थमासाद्य यज्ञमानेन हिरण्यदानेन ते अग्नये हिरण्यं रुद्राय गान्ता स्यात् मिनि प्रदि
 गतमंत्रः । हिरण्यमात्रं वोदतायो शतमानंदानमिति धर्तः । मानस्वरूपमाह हिरदती
 ये कात्यायनः । अर्वादेति रिमः । हेतदीशकलः स्रतः । शैल हितयं गुं ज्ञा दे गुं ज्ञेमान क
 मु अनेति । न याव ज्ञी बिकादन्यः पुनरालं भवान् स वेत्ति वा गुम स्यात् नैक
 सारवचनात् पुनरालं भनय ज्ञं मितिके धिन् संनिष्ठते । ब्राह्मणानपि गान्ता । वैश्वान
 रपाज्ञे न्यायाः कुरप इति । कुर्यादिति बौ० नोन कुर्यादिति शाली किरिति द्वे धे । अप
 याः पुरास्तादिसादि । वैश्वदेव हविर्हिर्यस्ये । नमः च ध्यतां । तथा इडादेव हू देवा गा
 नुविदे इति जपतीति दशैकि शयः । वैश्वदेवं हविः ब्रीहिममः पुरोडाशोऽव्यं ब्रीहिम
 यश्चरुः आमीक्षा यनव प्रयाजाः अग्नीषोमो वाज्य भ्रागौ अग्निः सोमः सविता
 सरस्वती पराभरतः स्यतन सो वि श्वे देवा द्यावापृथिवी इति प्रधानदेवताः । अग्निः

स्थिपलनववा नुवायाजाः । स्रत वाक शं सुवाकौ सप्तपत्नी संयाजाश्च इयादिवि
 तारकरण पक्षे च निष्क्रमः पशुबंधवत् । आरवराः प्रभवः कार्या यथा अपण संभ
 यादितिकल्पः । उदवसाय याग पक्षे पशुबंधे स्रत्रोक्तस्य गुणदेवा तास्वी कर पक्षे
 पशु धिते । अन्यथा तद्वैयर्थ्यं । न च ग्वेदेन होतृकरोती श्रुते स्रत्रे केवनं छाप ति ४
 शिष्या धर्मवेवा हो त्रामशः समा म्ना नाना न कुर्यादिति स्रत्रा न्य हो त्रमात्रे श
 कलादिसमा म्ना यतन स्रत्रयोः प्रामाण्येन देवता न अमनस्वरादौ इति वाच्यं
 अग्नि हो त्रपि स्रत्रादावप्रामाण्यप्रसंगान् । अतरेण हविषी विद्ममुपांश्चैतरे
 धिणः इति स्रत्रेणैतरेषां स्वाय विद्म देवतोपां मुलांतराव्य देप शेषु जमाण्योप न्यसा
 र्वधेनैरेधिण इति यचनादिकल्पो न्येषानं सवती निवदता देवत्वं ज्ञातेन देवताविक
 ल्ये स्रत्र प्रामाण्यात् प्रपगमाच्च । बहुच ब्राह्मणे स्रत्रे वाक्येनामा वास्यायां अथपि न ३
 उपाजस्य विहितत्वादा शमिक अधिकरणे स्वायितेति तं चर लेखे च । छंदोगाध्याय
 यत्नेनैष धर्मः स्रतः सप्तकपावमिति शुद्धमस्रतं देवता लंबौ धाय नोक्तं न्यायात् श्लो यनेन यज्ञमानेन स
 अनुदवस्पापि प्राचीन प्रवर्णा भूति मित्रयतरातिरामाशारः

अग्निः

सं

प्रसयानामपि कालादीनामाश्रयायनेन विरोधतो विहितानां वृत्तिदाता ग्राह्यता वि
धानात् न च यद्विहितं नैवाश्रयायनस्य तत्र तेषु प्रमाणं विरोधतस्तद्विहितं नैवापि
नोपादेयानो मादेयं गमुनैव न्यायेन दशादिगतं यादृशं होत्रं आधयेषु विहितं
रूपं सन्निरुद्धकत्वादिषु यजुः शाखिषु स्तथाय वृत्तिविरोधः यथा के असं
ख्येति हि ते तु वचनाद्यत्र कस्मै होत्रमाधयेषु विहितं दशाष्टमिा सन्निरुद्धक
त्वादिषु तत्र तत्कर्मव्यतिरेकमिति सिद्धमिति । लिख्यते च यजुर्वेदादौ यजुषो होत्रं
विद्यते । सूर्यं च मरुतं च उग्रं च ग्रहणं देवतां च प्रवेष्टोऽपि सूर्यं च मरुतं च दधेमि
सुक्ते । इति सिद्धं तस्मात्तदेव जातं साध्यं । तत्रैवोपपद्यते यथा श्रुत्यायनस्य
त्रं देवतात्रा मे मानं भवति । तस्मात्स्वशाखाया मनि द्यमानं होत्रं त्रमकावृद्धि
ना कुतो ग्राह्यमिहा कास्विते होत्रमैव दत्तमकावृद्धि यजुर्वेदादिषु नियतपरे

॥५॥

आमसं

यां तु

य

यस्य

यमेतु मरुत एव देवता न दायकं प्रधासिके पवत इत्युक्तं । यज्ञतत्रैव वं
श्रुतिरुक्ते । यजुः शाखिषु यजमानस्येव तु होत्रा शुक्रमरुत एव यज्यते । अतस्व
विहितं तत्तत् । अस्मिन् कर्मणि निर्गुणानां मपि मरुतामेत एव पवतः । प्रकरणे प
ठितत्वादिति । अन्वित्वा यजुः होत्रयः स्वतवसः प्रश्चित्रमर्कमिति मरुतः स्वतव
स एव माश्रयायन पक्षे । न चैव सर्व शाखासूत्राणां सर्व होत्रादौ ग्रामाण्येस
विरोधे विकल्पाः स्यात् । वेदान्तीयं वेदौ वेदे कस्यापि वेदा त्रयाध्ययने वत्त्वेन
मे श्री श्रुत्यानां मेवौ धातुयना इति व्यक्तत्वा असंभवादिति चेत् । न । पछास्वी
यार्हो होत्रेण यस्योपनयनादित्यस्य सतस्तु एव । यद्विहितं दिव्यवहारावस्य गत
व्यवस्था यज्ञे वनेनापदोषदुष्टाधिकृत्य परिहारे संभवति तदयोगात् । अन्यथा सर्व
रुक्ते संघौ आश्रयायनादीनां संघिदिने यागो माध्यंदिनीनां परादिने इत्यादिमा
ध्यायकव्यवस्थोच्छेद इत्येव विस्तरेण । अतो नैधर्म्यं इति देवहूतवागानुविद इति

॥५॥

॥५॥

इमां प्राची मुदी नीमिषमूर्जमभिसंस्कृतां ॥ बुद्धिपूर्णा मरुकाग्राः हरा मियशुपामहं ॥

पितृा सिद्धमादाय वेकलरयोरेतरे प्राची मुदी नीवादि शो गत्वा पात्तास्य ग्राम्याया
 शारवा माच्छिनति ॥ इषे स्वाजं स्या ॥ अपञ्च ॥ इमां प्राची मि तिहरेदिति भवः ॥ यस्मा
 नपाकरोति ॥ या यवस्थो पायवस्थ ॥ प्रतिवर्त्तमं त्रावृत्तिः ॥ माहः प्रेरयति ॥ देवो
 वः सविता प्रार्पयतु श्वे चतमाय कर्मण आर्पय धूमं द्रिपदि वसाग मर्जनी ॥ प
 ती ॥ यश्च नी-प्रजावैर नमी चाप्रयुष्मा भाव ह स्तेन इति तमा ७ घन ॥ सोरु इत्येति ॥
 परिषो वृणकु ॥ यजमानं स्मरति ॥ अस्मि नोपेतौ स्यात्तव ह्रीः ॥ यथागतमे
 सजघनेन गा हृपि पशकटे अग्न्यगारस्योत्तरत उर्ध्वे दे शो वा निदधाति ॥ योमाना ज ३
 स्वपुष्कर्याति ॥ असू मया प्रस्तर इति बोधायनः सर्वमेवेतद्भि हिः प्रस्तरमयस्या
 स्यादिशालीकिरिति दधे ॥ नवप्ररूढा अहो जिता वादनाः प्रस्तरमया इति के शवः

प्रस्तरन सप्तितः केचिदिति यतंत्रे ॥ मु षि त्रये संयुक्तरजो मुष्टिरेवं मुष्टि त्रये वृत्तिः ॥
 कार्पय म याः परिधयः ॥ नतस्यां त्रयोविं शति धे स्तुः ॥ शारवा याः पणानि
 छिं चायेण गार्हपत्यं निधाय तस्याः मूर्ध्वं छिन्ना धष्टा कारमुपवेशं च चण
 ह पश्यस्य पश्चान्निदध्यात् ॥ मवप्रदेशे छे द्यानां पणानां सत्प्ररूणां त्रिसंवि
 यद्विते मिति विद्या ॥ शौयामध्ये द्विगुणां प्रादेशमात्रं रज्जुं मवाग्रव्यासयेवं
 धावेणी करोति ॥ त्रिवत्पला श्रेष्ठं रज्जुं प्रादे रसंमितः ॥ पुत्रे पायि च पोतसे
 तमुपमोह्यं करोतु मे ॥ मज्जानि ब धा द्विगुणां प्रदेशं रज्जुं प्रसार्य येनिये श्रीय ॥ सं ४
 रू दधे ॥ शारवा यामध्ये प्रादेशमात्रं मवाग्रव्यासयेवं
 स्यात्तव ह्रीः ॥ यथागतमे
 सजघनेन गा हृपि पशकटे अग्न्यगारस्योत्तरत उर्ध्वे दे शो वा निदधाति ॥ योमाना ज ३
 स्वपुष्कर्याति ॥ असू मया प्रस्तर इति बोधायनः सर्वमेवेतद्भि हिः प्रस्तरमयस्या
 स्यादिशालीकिरिति दधे ॥ नवप्ररूढा अहो जिता वादनाः प्रस्तरमया इति के शवः
 दर्शमयी ६

शारवा याः पणानि
 छिन्ना धष्टा कारमुपवेशं च चण
 ह पश्यस्य पश्चान्निदध्यात् ॥ मवप्रदेशे छे द्यानां पणानां सत्प्ररूणां त्रिसंवि
 यद्विते मिति विद्या ॥ शौयामध्ये द्विगुणां प्रादेशमात्रं रज्जुं मवाग्रव्यासयेवं
 धावेणी करोति ॥ त्रिवत्पला श्रेष्ठं रज्जुं प्रादे रसंमितः ॥ पुत्रे पायि च पोतसे
 तमुपमोह्यं करोतु मे ॥ मज्जानि ब धा द्विगुणां प्रदेशं रज्जुं प्रसार्य येनिये श्रीय ॥ सं ४
 रू दधे ॥ शारवा यामध्ये प्रादेशमात्रं मवाग्रव्यासयेवं

रूपाणि मंगलानि हस्ते सर्वेष्वेवो धि श्रयणमंत्रः स्यादिति वेदनामिति पवित्रं कल्पानेनैव स्त्रीमादधादिति बोधायनः १७
 नः प्राक् सोमे ज्याये पयांसि न दही कानि स्युरर्धं सोमे ज्याये मंत्रा नृत्तं नृत्तं नृत्तं नृत्तं
 धेः पितृयज्ञेन वेदिं विहाया नृध्यां नृममिति कल्पः ॥ गार्हपत्यस्योत्तरतस्त
 णानिसंः स्तीर्यतेषु दोहनपात्रे राखापवित्रं स्थाप्याविति ह्येन्यं विहाय
 त्वात्तु प्रीमुहता भिरद्विः सरुमंत्रेण दिः सदा प्रोहति ॥ शुद्धं शुद्धं देव्याय
 कर्मणा देवयुज्याये ॥ कर्म उलूगनामिर्वोति के शंवः ॥ जौनेन गार्हपत्यमुपविश्यो घ
 पवेधोदो वोगाशनपोहति ॥ तुरिश्चनो घर्मो सि ॥ अबहिर्त्वा यो गाराणामिति
 तिविः ॥ अहे नरुत्या अहे न स्थाप्यामादधातीत्यो ॥ इति ह्येतेषु स्त्रीमधि
 श्रयति ॥ धौ रसिष्टा सुवर्षि वि श्रयाया ॥ सिपरमेण धाम्ना ॥ हस्वमादा ॥ अ
 तस्यां प्रागग्रं राखापवित्रं निदधाति ॥ वस्तेनापवित्रमसि शतधोरं वस्तेनापवि
 त्रमसि सुहस्त्रधारं ॥ तदन्यारभ्य आयनीर्गः प्रतीक्षते एता आचरेति मधुमदु

यस्यां देवानां मनुष्याणां पयोहितं ५
 तानाः प्रजावती र्शसो धिश्चरुपाः ॥ बहीर्भवंती रूपतायमादुहवो विश्वे देवारमयं गु
 णयैः ॥ परिकर्मिणमाह ॥ उपसृष्टा मे धिश्चरुता ॥ स आह ॥ उपसृष्टा ॥ दोहमाना
 मनुमंत्रयते ॥ दुतः स्तोको दुनो दुसो गतये रूतेनाकाय स्वाहा द्यावापृथिवीभ्यो ॥
 स्थाप्यां सिंवेतं ब्रह्म उब्रुव्यं पृच्छति ॥ कामधुसः प्रणो ब्रु विश्वे ॥ यो देवो ह्यो हवि
 रिद्विषे ॥ स आह गंगोतामनुमंत्रयते ॥ सा विश्वापुः ॥ एवमुत्तरदोहेषु गंगामि
 स्थाप्यानेयमुनां सुरस्वनीमिति अनुमंत्रणं सा विश्वयथाः ॥ सा विश्वकर्मति वा
 ने धिस्तृजते ॥ ब्रु दुग्धि धिश्च भ्यो देवभ्यो देवभ्यो हव्यमापायतां पुनर्वर्त्तये
 मनुष्येभ्यः पुनर्दोहो यैक्यतां ॥ पुनश्चातुमस्य चिकीर्षया अस्मावेनैषमंत्र
 पुनरनुष्ठानिरहितायां निरुतो नैषा इति धिद्यारण्यमयोके ॥ अतन्यारभ्योत्तरदोहं
 हवित्या दोहनपात्रे अपजानीसं ह्वाचने कुभ्यामानयति ॥ संप्रव्यधमगात्

निधान ६

दिसर्वः। दशपाशाः। हस्तकया शयपात्रे धृष्टिरुपवेशयति। निर्वीर्यविशेषः। अग्र
 येसामायसवित्रे सरस्वत्यै परस्मै प्ररुद्धः स्वतन्त्रो द्यावापृथिवीभ्यां। इन्द्रे निर्व
 पात्रीति। एवं प्रोक्षणादौ। निरुक्षामन्त्रेनेत्रा। पुदेवीरि सारिवो ह्यतामिति कल्पः।
 स्त्रीपुंस्वरस्य द्युनि रक्षासि मन्त्रेनेत्रे। होतारमिसादौ देवीयं द्वियाश्वाभ्यु
 हितं च। मिसर्पः। सत्यामुनली संते प्रातर्दोहः सायंदोहवत्। उदगग्रेण पवित्रे
 णातं च न पिधानं वै। कस्यामुनपैति येनः प्रातर्दोहो पुरो दिनः। पाणि सं
 मूर्शनात् प्राग्वाविश्वेदेवा इतीह व। रमयं विनिचैव स्याद् होदोहसंमंत्रक
 रतिकल्पः। मनसैव चर पुरो इतीयान्विभक्त्यै रक्षः। पेषणपक्षेऽप्रयेत्
 वित्रे परस्मै प्ररुद्धः स्वतन्त्रो द्यावापृथिवीभ्यां। मिसाधिवघने विशेपः।
 कपालोपधाने धृष्टिरसी रूपवेषमादाय तेनाग्रयेद्वै कपालान्मुपधापसौ

मायपूर्ववत् चरुस्खालीमधिश्चिसमुख्यधृष्टेवांगरेः परिधिनुयात्। मया
 सवित्रे द्वादशकपलस्युपधाय सारस्वतयोऽस्योश्चरुस्खाल्याचधिश्चिस
 मरुद्धः स्वतन्त्रः सप्तकपालान्मुपधाय नतों गारं रूपां। निधाय स्खल्यमां
 निरः पवित्रं पय आनीय मे क्षणेनावन्तोऽग्राधिश्चिसि। विद्याविस्तार
 जितं आमीक्षां कृत्वा शीतजले स्थापयतीति देवः। पवित्रं च ह शारवा पवि
 त्रमिति तं त्रदत्ते शक्यमाः। शारवा पवित्रस्य प्राकृतकार्य समाप्तेर्दक्ष
 वित्रमेवेति शर्वः। तदुत्तरतो मंत्रेणां गारं निधाय तस्मिन् ध्रुवमसीत्येकक
 पालं निधाय तत्र निर्दग्धमित्यंगारं निधाय षट्गणमं गिरं सान्ध्यासान्ध्या
 स्वेत्यंगारं निधायानुमंत्रयेत्। यत्र धर्मकपालं मुपधिनन्ति वेधसः। सरस्वती

ददित्तनईव ॥ व्यास मुं तां । यत्तत्पावनं तस्य स्वसेवको ह्यं विचक्षणैः । एते कृपावन्तः ।
 व्यथा मिति हितेन दूतनैः । यत्तत्कृपावन्तं नां भूतने नैति केचनेत्याययणे कल्पः । राशः
 चिन्तंति पदे विनोती सुहो विद्यारण्ये राग्रयणे सिद्धिः । अधिवपनवत्से
 यपनैः सपचर्जैः । यथा देवतमभिमतं श्याग्रये कृपावन्तं अधि श्रिया अदधिनी
 निरूप्या पूर्वाभ्यं निर्वपेत् । अस्माभ्यं सुसंस्तुतेना सर्वे समाचरेदिति
 तिकल्पः । यमः सुविश्यायुष इति सोमेसारस्यते च धर्मीणि सुविश्यायु
 षीति पौष्ण इति भवः । न प्रपयसि शारवापवि । त्रिनिधाय स्वायं दोहद
 ध्यानयतीति केरावः । संमद्विन्ता । एषदा ज्यग्रहणी पत्नी ॥ संनोया
 ज्येन नदध्या बोदे हिरुति प्रैषः । उपपत्तिचतुर्गृहीतं गृहीत्वा एषदा ज्यं गृह्ण्य
 उपसृज्याति महीनां पयोसि । यज्ञः सुवीर्याय ह्यगच्छामि । अधर्युः । विश्वेषां

देवानां तनूः यज्ञः सुप्रजास्त्याय ता गच्छामि । अधर्युर्वर्हिषी अंतर्थाया धिष्ठितं द
 ध्यानयतीति । अथासमं धृष्टतीनां गृहं एषतीनां गृहं सि । बर्हिषिष्ठं यदथ
 सिधारयति । विश्वो हृदयमसि । यज्ञमानः रायस्योषा यत्नः । अधर्युः ।
 कमिष विदुः स्यान्नुविचक्रमेक निर्दध्याद्यतेन ध्वं वर्धतां । पुनरसिधारयति
 यज्ञः ब्रह्मवर्चसाय । कृष्णीं हिरुपस्तीर्षा स्मैर्वर्मैर्दध्यानी पत्नस्त्रीं हिरासि
 धारयेदिति पशौ केरावः । दधिस्थाल्यां दधिजा ज्यं च संस्तु ज्य पषदा ज्यग्रह
 ण्यां पंचदशयोग्च्छ्रुति । महीनां पयोसीति पंचभिरिति पशौ केरावः । बसा दे
 धान्या सुहृत्स्त्वैस्या दुपपदह्य षदत्तः मंत्रपक्षे तु न प्रैवेष्टु णीं मिदिपद
 ह्यं । एषदा ज्ये सुवीर्यायैसादि दिश्यां मुच्यतामिति तत्रैव कल्पः । ॥ मु । विजय

अपूर्वाग्नेन कृष्णा मिनिवेजित् ४

मयेकं लक्ष्मि त्रिविधं बहिरास्तीर्य प्रसन्नरासाद नानं लक्ष्म्या नस्मिन्न शास्त्राभासा
दयेत्। चिन्मस्य अविस्मस्य। वेति द्वे। उपपद्यते न रेषदा ज्यग्रहणी तद्दम
मे त्रेण वासादयित्वा रासाभासां त्रिरूपस्तीर्य पां त्रीतरेयसद्वदुपस्तीर्य सप्तक
पां चान्यथा देवतमुद्गास्य के संमुपस्तीर्य आमी सां पुनराधि त्रि सा सिंघाये दि
स्य लुध सवा जिनमानी या निघाय निं करोति। यस्तु आत्मा पुंशु प्रविष्टो देता
नो विष्टाम उयो वितस्ते। आत्मन्यान्सौ घनवान् हि क्तया देवा न्गच्छतु यवि
दयत्तमानाय मह्यं। अस्मिन्नेव समये वा जिनस्यावर्क रणो तमिति तत्र कल्पयोः।
नेतिके रागादयः। एककपालमुद्गास्य पां त्रीतरे निधाय यथा एषमात्रं प्रकाशं भवे
रासाभासां ज्यमानयति। वा जिनमुत्तरे वा विरेष्या साद्यां तर्वे दिस्तु वेण सप्तव्या
सि। हतिहवी ऽप्यासादयेत्। असं ननेत्वा बन्ति रिति रामोठारः। अध्वर्युस्तुत्तरे
प्रयोगे प्रपमे यज्वाहिरासादनं सह। कुपयिष्या हतिभिश्चाद्ये शुभाशीरीय केनयेति कल्पः। फलसुयस्वरिया सोदने युगपत्

रुक्मा हि न मास्तीर्य अधिमथनशकले प्रागायने निदधाति । अग्नेर्ज्ञे नि
त्रमसि । नत्पा र्ययोः प्रागायने शकले सैव निदधाति । अषणोः स्तुः । द
क्षिणे नान्नशरणी सव्येनाथशरणीमादत्ते । अर्चयस्यायुरसि पुरुरवाः ।
अष्टबाज्येन समनति । द्युतेनात्ते चषणं दधायां । यजमानं वाचयति । गाय
त्रे छंदोनु प्रजायस्व त्रेष्टुं छंदोनु प्रजायस्व जगतीं छंदोनु प्रजायस्व ॥
तिवारमाह । अग्नये मथ्यमानाया उष्ट्रि । होता स्थाना जमने कृत्वा तीर्थे न
नुधि त्रयसा मिथेनी स्त्रानस्य पैषश्चात्पदमात्रमतीसावस्त्रायमं द्रुस्वरेणा
ह । हिं भू भुवः स्वरां । अमित्यादेव सविता रीशानं वायान् । सदा च
सागमी महामिति त्रिः । मही द्यौः पृथिवी च न इमे यज्ञं मिमिक्षुतां । पिप
ना भोक्षरी ममो नाम ये पुष्करादध्यध्वं विरमयन् । मूर्ध्नी विश्वस्य वाघनो

तमुवाच धृष्टः कथं पुत्रं दधे अर्थे वपः । ब्रह्मणो पुरं हरोत मुखा पाथो लपा समीधे
 रस्यत हंत मे । यद्येतावता कथं नाग्निर्न जायते तदा । अग्ने हि सिन्धो त्रिणदी यन्म
 र्द्येथ । स्वस्येषु विप्रतो मुनिष्ठसिखादुतोद्यता निप्रतिमो मे । यत्वा सुयः स द
 मे स्थिरो स आदुतो विरोचते गिरी च योगिरा । सुवा प्रतीचम ज्येते द्यते
 नाग्निः सम ज्येते मधुप्रतीक आदुतः । रोचमानो विजाय सोऽजरमाणः समिध
 सेवेनो हव्यवाहना भतं ता हव्यं त मे सौ तं मर्ता अप ह्यं द्यते । नाग्निं स पर्यत ॥
 अदाभ्यं गृह्यतो मदाभ्येन शो विषा यत्ने रस्य संदह । गोपाकृतस्य दीदि
 नः सो सत्यमग्ने प्रतीकै प्रयोषयावधान्यः । उरस्येषु दी द्यंति तं जागीर्भिरस
 स्या हव्यवाहं समीधिरे । पातिष्ठे मानुषे जनो मे तन्यवनीयं । आजन्म नो १२
 भयसेत् । यस्यामन्त्रि पश्यमानो यो ज्ञाता यातु ब्रूहि । निप्रेषंश्च पुयात्तत्र प्रणवे

त्रि ३
 न धनं भयमिसेनामनु संदध्यात् । ज्ञातेन्रावध पुराह । ज्ञाता यातु ब्रूहि । होता ध
 ने जयं रणे रणे सुत बुवं तु जंगव उदा निर्वृत्ता जनि । धनं जयोरणे रणे मा
 न्निजे ज्ञानवेद हि प्रियं सिंसी तन्निधिं । मं हस्ते न रवादिनं सुं शुं ज्ञातं न विप्र
 तौ अधर्युः । प्रहीयमाणा यातु ब्रूहि । विना मग्निं स्वधरो मा ज्ञातं ज्ञानवेद
 प्रदेयं देव वीतये भरता वसुचित्तमं उास्वे यो नौ निषीदतो मा ज्ञातं ज्ञातवदसि
 प्रियं सिंसी तातिधिं । स्योन आगृह्यतो मं हस्ते न स्वदि नै । निनाग्नेः
 समिधतैकं विगृह्यति पतिर्युवा । हव्यवाटु ऊका स्यो लं दग्ने अग्निं न विप्रो वि
 प्रण सं न्यता । सरवा सरवा समिध सौ तमर्जयंत सु चरते पुरो यावान
 माग्निषु ॥ स्वेषु सपेषु वाजिनो यज्ञेन यज्ञम यज्ञं तदेवास्ते निधमाग्नि
 प्रथमान्यासन् । ते ह नाकं महिमानः सर्वतय च सर्व साध्याः संति देवाग्नि

कृबेविः पठेत् ॥ अं यी प्रणवे वमंत्रिं ब्रूयात् ॥ अधर्यु र्यज्ञमाना न्वारध्य आहवनीये
 मधितमग्निं जुहोति । भवतन्तुः समनसोऽसमो कसावरेपसौ । मायुः ॥ १ ॥
 मायुः पतिं, जने वेदसौ शिवौ भवतमघ्नः ॥ इति स्वाहाकार्ये तेन मंत्रेण । सुवे
 णा पत्नी ज्यं जुहोति । अग्नावग्निश्चरति प्रविष्टः कृषीणो पुत्रो अधिराज एषः ॥
 स्वाहा ॥ सुवृत्तप्रणा ते जुहोमि मा देवानां मिथु यावत्सर्गधेयः स्वाहा । प्रविष्टया
 नयद्द । सर्वं चाचेन्न न जायते अग्निस्तदाऽधरारण्यो हिरण्यं निधाय जुहोति भ
 वतन् इति । सामिधेनी स्मृता न्यश्चादतीत्यपदमात्रकं ॥ तत्रास्य भाषिहि कस
 वही त्रिः प्रथमा मन्त्रं । मंडस्वरो भवेदग्निं मन्थनीयास्वित्तीरिते मिति न सीत
 त्रिस्तनू वैवं । समीपवाचिपदादिषु नूने धिकेवा नास्ति दोष इति सिद्धान्तमा
 व्यो । अनुगमने पुनर्मन्थनं भवति चेत् पुनर्मन्थनं न धिमितेन्यमिति च । होत्रा एषे धर्युः ॥ १३ ॥
 पदमा ॥ २ ॥ तमात्रं रावः ॥ अग्ने हंसी सादित्तं न पठनीयमिदं ॥

प्रतिवक्ति । नवप्रयाजाः । अग्नी षोमा वाज्यमागौ । अग्निः सोमः सविता सरस्वती एषा
 मस्तः स्वतुक् सो वि श्वे देवा या वा पृथिवी इति प्रधानदेवताः । अग्निः स्विष्टकृत् नवानु
 याजाः । सविता या वा पृथिवी पत्नी संयाजा श्योपां श्रव इत्यादि । होता शोधिष्ये रास्तमी
 महो प्युपाजा अमसौ घननिर्जिबस्वाद्भुतः । अमिर्यज्ञस्य हव्यं वीतं सबाधोयतः
 सुवइत्याधियाय वंतः । आबु कुरग्निमृतयोऽसमिहो अग्र आहुतेति । यथा दे
 वतमोवाहवफनं । चतुरः प्रयाजानि पूर अर्धयुः यज्ञः । होता ये यजाः । अमहेतु
 रो अग्र आ ज्यस्य वां त्वयो ॥ १ ॥ ये ० महं नृषा सान त्ता अ आ ज्यस्य वी तां वौ ॥
 ये ० हे देवा होताराः । अग्र आ ज्यस्य वी तां वौ ॥ ये ० महं त्रिस्तनू सो देवी र
 स्पत्यं त्वौ ॥ ये ० महं स्वां मिं स्वाहा सोममि प्रादियथा देवते । पंचेता न्यधु
 होति । ननु र्थाष्टमयोः समाने मा नोष्टमे सर्वं समानयति इति केशवः । चतुरश्च

तुमिरेनुमंयपंचमेनेतरान्समायादेतिबोधापनञ्चतुमिरेनुमंयसर्वेषां
 पारेपंचमेनानुमंत्रयेतिदिदेधे॥धुवाप्रचरतिद्वितायध्रुवापिधारणवज्रं
 क्रमेणहवीष्यापेधायउपपत्तुनेष्टपदाज्यमसिधारयेत्॥वात्रघ्रावाज्यमा
 गो॥प्रधानेपुअग्नेःअग्निर्मर्धाअग्निंनुवोयज्ञस्येतियाज्यानुवाक्ये॥सोमस्य
 सोमयास्तमयोभुवजुतयःसंतिदाशुषेतामिनीवितामवांये०हेसोमंयातेधाम
 निदिविमापयिष्यांयापर्वतेधोषधीचपुतेमिनीविश्वैःसुमनाअदेकनाउर
 सोमप्रतिहव्यागपसायावो०सविनुः॥आदिश्वदेवंसमृतिस्तैरद्याणीम॥१४॥
 हे॥सससंवसवितारंओ॥ये०हेसवितारंवाममद्यसवितर्वाममुभोदिवेदिवेवा
 मर्ममस्यंसावीः॥वामस्यहिंस्रस्यदेनभरेरयाधियावाममाजुस्यामवो०
 सरस्वत्याः॥पावकानःसरस्वतीवाजोमिवजिनीवती॥यज्ञवृधियावसां॥

ये०महे॥सरस्वतीपावीरजीकन्यावित्रायुःसरस्वतीवीरपत्नीधियंधातृ॥ग्रासिर
 छिदेरारणंसओषादुराधर्षिणतेराम्यंसादो०॥पूरुषः॥पूरुषंतवव्रतेययं
 नरिष्येमकादावनस्तानारस्तदहस्मसां॥ये०महेपूरुषस्तनेवसं॥णंशु
 तअन्य॥यज्ञतंतेअन्यद्विपुरुषेअहनीधौरिवासि॥विश्वहिमायाअव
 पसिस्वधावोमइतेपेनिहरातिरस्तवो०॥मस्ततांस्वतवसां॥इहेहवःस्वता
 वसःकवयःसूर्मत्वचः॥यज्ञंमस्तआवणो॥ये०महेमस्तःस्वतवसःप्रधि
 त्रमर्कंणतेतुरायमानुसनास्वतवसेभरध्वं॥येसुतांसिसहसासह
 तेरेजतेअग्नेरध्वीमखेक्यावो०॥विश्वेणोदेवानोविश्वेदेवासआगत
 ष्टपुतामइमंहव॥एदेवहिनिषीदतो॥ये०महेविश्वान्देवान्येकैजामपिनोअच
 वेहिमायादिज्जिरेअपांसधस्ते॥तेअसभ्यमिषयेविश्वमायुःक्षपजस्वावरिनु
 स्यंतुदेवानो॥द्यावापृथिवीन्यायोः॥महीद्योःपृथिवीचनइमंयज्ञमिमिहना॥

पिपतां नो मरीमसिः ॥ ॐ ॥ ये ० महे धावा ए धिवी प्रपर्व जे पितरान वय सी डि गी किः
 हणु ध्वं सदने कृतस्य ॥ आनो धावा ए धिवी देव न जन यातं माहि वां वरूपा वो ॥ पजमा
 नस्य वै श्रदेवा धावा ए धिव्या प्राक अना दो मया समि सनु मंत्रणो ॥ अथवा ॥ सोमस्या हि
 श्र देवभ्यः यया प्रपजयाष पशुभिः निषीया ॥ सुविनुर ह ० स्वस्ति मान्य सुमान्य यासं ॥ सर
 स्वया अहं देव ० वाचम न्नायं पुष्यं ॥ एलो ह ० पुष्टि मा न्य शुमान्य यासं ॥ मरुतां स्वतवसा
 म ह ० प्राणे र्क ध्या सं मिति कव के रावो ॥ श्रि श्ये ष दिवा नाम ह ० प्राणेः आयुः पंगमे यी
 इन्द्रियावी वा ॥ धावा ए धिव्यो र ह ० व न्ना मया सं ॥ उषयो जे कि वो र्क ध्या सं ॥ कृमा
 ने प्रतिष्ठां गमे म इय पितो ॥ अधुरा मी क्षा या उ पस्थाना भिम म र्श निवर्ज सुवेण
 हिरक्दाया विधाय कृत्स्नी प्रय विधारयेत् ॥ वरूणा मामी क्षा या श्रु स्ते नावदानि मि
 ति देवः ॥ उपस्तीर्य धावा ए धिवी न्या मनु ब्र ही कृपां मृश स्वरा म्या पद इये उ ते उप ॥ १८२
 स्नाना भिम म र्श निवर्ज सर्व मवदाय ध्रवा ज्यो हिर विधार्य प्रय जन म कृत्वा वषट्
 इति केशव भवो ॥

न १
 कोरे सर्व मप या वृत्तं प्र तिष्ठि दु द्वा दु त्या संस्त्रावेणा भि जु दु यात् ॥ यद् मधुश्च स्वाह
 ति वन स्त्र आह्वय स्त्रा मा जु ती जु यात् आशया द्विती या वदान पक्षे सकृद भि
 धाणं कृत्स्नी प्रय जन मि साग्र यण यत्न तं त्रे ॥ नो प स्थाना भिम म र्श ने प्रय जन नाव
 न दाने च स स्त्रे क कपा लके ॥ समस्त मवदाने हिर विधार्य प्रतिष्ठि तं ॥ अपय विवर्त न्दु
 स्त्रा सुकृ स्त्रा ये ना भि ह्वयेत् ॥ मधुश्चेति यतु मि वा सु ये णै क कपा लके ॥ अ भि हा
 मो स्तु त स्त्रि ए कृ दा धा रा य स पि षे ति कल्प न तस्ये क कपा लस्य स्त्रि ए कृ दा
 दिक मरु श्रया ज्ये न कार्य मि सर्थः ॥ एक कपा लानां म वदान इ स्फु स्मा हवो ० या तु मी
 यो था यनः ॥ कृत्स्नी का इति शा ० एक कपा लानां म वदान इ स्फु स्मा हवो ० या तु मी
 ये ३ सिकानां मे व ना वये द्ये तै र्पा म वये दिति अत्रे ह स्मा हव शा ० स्तं ज हरण मे
 या वये दिस त्रो ह स्मा हवो ० न य ए व वै श्र देव प रु धित स्य ना वये दये तै र्पा म वये दि
 से क कपा लानां म भि हो म र्श ति यः सु वि संस्त्रा वः स्त्रा त ते ना भि जु दु या दि निवो ॥

सिद्धासादयेदुक्तराग्रत इति कल्पः। वाजिनमुक्तरादि राहानीगार्हपत्ये सिधार्योहा धिप्रिसा
 स्यपुनरभिघार्य यस्तु अभ्यसेम्यं ससव्याहृतिमिव द्यामासादयेत्। यज. यमेअ
 गो। र्वमेव संस्कारकरणे आराने मंत्रमिशनी कर्तव्यं। अमन प्रस्थारयामस्मादि। प
 षदा ज्ये नानुयाज्ञा यजति देवान् यजेति। प्रथमे द्विती यत्ती ययो स्तुत्सी मास्ते यजे
 तिन ज्वीति। चतुर्थे दिषु यजेति वेदेत्। अथवा सर्वत्र यजेति वेदेदिति भव्ये के रावौ।
 होता। देवं बर्हिर्वसुवने० वेत्तवौ० देवी हरिरेव सुवनेव० वींतीवौ० देवी उषा सानत्ता०
 वीतां वौ० देवी ज्ञाष्टी वीतां वौ० देवी जुता दुती वीतां वौ० देवा देव्या होता रावीतां
 वौ० देवी स्तिस्त्रस्तिस्त्रो देवी० वींतीवौ० देवो नरा रां सो वा वी० वी० देवो अग्निः
 स्विष्टरु सुद्रविणामद्रः कविः सस मन्मायजी० वेत्तवौ० वींतीवौ० अ आद्यो ११
 त्रयो बर्हिषो ह मिति मध्यमास्त्रयो षमश्च नरा रां० सस्त्रा ह मिति इ नरा वने
 स्विष्टरुता ह मिति केशवः। पशुवदनुमंत्रणमिति देवः। पशो तु देव केशव रचा मि

देवीता २

अथमेव मनुमंत्रणानि दर्शितानि। बर्हिषो ह० प्रजावान्॥ हारामं ह देव० प्रजावान्॥ उषा सानत्ता योरुहं
 प्रजावान्॥ जोष्टोरुहं० पशुमान्॥ उजो इ सोरुहं० पशुमीन्॥ अग्ने देव्यो ह्रीं त्रोरुहं देव युग्मया अयुष्मा
 नस्मिन् त्रिष्टुणां त्रिष्टुणां महुं० आयुष्मान्यज्ञेन। नरा रां० सस्यां० पशुमान्॥ अग्नेः स्विष्टरुतो ह०
 आयुष्मामिति। यथा नुमंत्रणं प्राणः। अनुयाज्ञे पुसं जेदः पृष्ठसप्तमोरीपि। सवेद सविकारि तादिति के
 चिप्रवक्षते इति कल्पः। षषदा ज्यग्रहण्यो मंत्रपक्षे अथा सफलानिं राग्नीदिति सद्रमत्रमुज्यो
 पक्षे षषदा ज्यग्रहण्योः सद्रप्रसक्तः। अमंत्रपक्षे तदंशे पक्षकृष्टषदा ज्यग्रहण्योः मंत्रपक्षे विर्यं तु न प
 सस्याहृतिः। अन्यदा क्रिमात्रं न राखाया अंजनमिति विवि० यथा देवतं स्तुत्वा को ज्ञिति वाचनं हो
 त्रधर्क कर्माणां। प्रस्तरं राखापवित्रेण सद्रप्रहरति। पवित्रमपो ह्य राखाया एव प्रहरणमिति विवि०
 उपस्तरं षषदा ज्यग्रहण्यो अपि सं० स्वावतो मेः। तस्यामंत्रवत्पक्षे अग्नेर्वै० सुमित्रन्यः सुमेमायत
 धुरि धुर्यो पाते महुः। तदमी पक्षे पक्षमो कः। सुमंजनं च सस्त्राव विमो को य यथा पशा विवित् कल्पः।
 अग्नेर्वै० सुमित्रन्यो यत्तपात्तवे नितत्रसः। ततः कसमिं तवे दिनि धाय दुर्षे पुसव नः पातय नर्क से वा हि
 नमानमनाह। वाजिनमुक्तरा इति मध्यमस्वरेण॥ उपस्तरणादिनेति देवः। होता। री नो भवेतु या
 स्तुता प्रेषे नि च।

११५

११५

जि नो हवे षु देव ता ता मित दु व स्व की ॥ जंभ यं तो हिं व कं र क्षां सि स ने म्य स्म गु य व न्म वो ॥ मा १
 अध र्यु र त्या क्र म्या ह ॥ वा जि नो य ज ॥ हो ता उ र्ध जा नुः ये म हे ॥ वा जि नो वा जे वा जे व न वा जि नो
 नो ध ने षु वि प्रा अ म्भ ता क्त्वा त क्षाः ॥ अ स्य म धः पि ब त मा द य र्धं हृ ता पा त प धि मि दे व यो नै वो ॥
 अ न वा न मु क्त प्र क्ष त्वा प वि श्या ह वा ॥ जि न स्या ग्ने वि ही वो ॥ इ त्यु क्ता य द यो र्ध व ष ट् कार योः ॥
 म णा नु मं त्र ण धि कु प ति ॥ अ ध र्युः प्र थ म व ष ट् कारे वा जि भ्यः स्वा हे ति कु ल्या दितो य व ष ट् क
 रे त ह्यो कु लो द डे ॥ त्प स र्वा र्धं कं स हो तु ह स्ते द द्या त्वा या ज्य व न म नु व ष ट् कारे उ र्ध जा नु त्वा
 मा ष्ट दि ति वृ त्ति क्त्वा ॥ अ न वा न म नु वा स या ज्यो म न्वा ह या ज्यो गृ ह्णा ष्या ज्यो यामे व ष धो मो न
 नु वा क्त्वा यामि ति दे व ॥ त स्मा द उ व ष ट् कार स्यो र्धं जा नु ता न भ ति इ ति सि द्धां त मा ष्ये ॥ इ ति ह द्वा १८
 जि ने या गे म ध्य मं स्वर मा ह च ॥ रा नो भ र्वं त नू र्थे तां वा ज वा जे क्त्वा य जेत् ॥ उ र्ध र न वा न च
 पु र वा थो प वि श्य च ॥ वि द ध्या वा जि न स्या ग्ने वि ही स्य र व ष ट् क्त्वा ति ॥ अग्ने वि ही ति वा स्या

स्या न्नां वृ त्त व द क ता वि ति न सी ह ॥ अ नु वा क्यो र्धं उ र्ध जा नु र्म खा या ज्य या न वा नी य ज्वा ति ॥ ये य ज्ञा मे ह वा
 जि न र त्या द्या श्र व ण य न हो त्र य त्त र्त्र ॥ ग र्ज नै त द्या ज्यो नि द्वा न मि स त्र व ति क्त्वा ॥ अ क्त्वा नु स्य या ज्यो न मं त्र ण
 क्त्वा वि व न न त र्द नं वा ग्य म ला भा र्थे इ ति ॥ त स्मा द उ दा ह त र्थ ये ष्यो य ज्ञ मा न स्य या ज्ये य त्र स्य न्या ये न वा
 ग्य म व दा ष्मः प्र क्त्वा ष ट् नि व ष ट् कार प र्यं तं उ र्ध इ त्य मि ति सि द्धं ॥ न च त द्दे वा नु मं त्र णां त म र्धं तु तं स्या
 दि ति रां क्यं ॥ म ध्य व र्ति न्य नु व ष ट् कारे ग र्थे र व त द्वा धा न ॥ य ज्ञ ० वा जि ना म हं ० रेत स्वी क्त या स्य ॥
 अग्ने स्वि ष्ट क्तो हं ० आयु ष्मा न र ति के रा वा द य ॥ वा जि ने वें दि या वी स्या दा यु ष्मां स्त द नू दि न इ
 ति क ल्य ॥ अं धि ना वा जि न पा त्रं र त्ना मि वा दा या ध र्यु अग्नी य ज्ज नो प ह व मु क्त्वा त र्द दि ति द ध्या न ॥ हो ता
 सर्व न्या र षे रा त्र ति य त्त रं त्रे ॥ ए व म ध र्यु अग्नी य ज्ज मा नो प ह वं कु य न्ति ॥ ए व म न्ये स्या ति रि को प ह वं
 क्त्वा यो प ह व क्र मे ण स स्र ये ति ॥ य न्ने रेतः प्र सि च्य ते य द्वा मे अ वि ग ष्ठा ति ॥ य द्वा ज्ञा य ते पु नः ॥ ते न मां शि
 व मा वि श त्रे न मां वा जि नं कुरु ॥ त स्य ते वा जि पी त स्यो प ह न स्यो प ह नो स स या मि ह्ने त स स्र णा नं त रं
 अ ध य दि क्र मे ण स स्र णा मि ति व ति क्त्वा ॥ वा जि न स्ये या ग र ति त्र पां शु व रे दि वो ॥ उ र्ध र ति रा ली कि ति ॥
 ते न मां ते उ र्ध सि न कुरु ति न मां शि व मा वि श त्रे न स्य ते वा जि पी त स्य म धु म त उ प ह न स्यो प ह नो स स यो मि ति वि धा य नो मः ॥

य न्ने रेतः प्र सि च्य ते य द्वा मे अ वि ग ष्ठा ति ॥ य द्वा ज्ञा य ते पु नः ॥ ते न मां शि
 व मा वि श त्रे न मां वा जि नं कुरु ॥ त स्य ते वा जि पी त स्यो प ह न स्यो प ह नो स स यो मि ति वि धा य नो मः ॥

मन्त्रास्तत्रा ॥ रन्त्रोहस्माहबोध नोऽवग्रहसौरेवेतरेभसेयेयुः यज्ञमानएवप्रस संभसयेदिति
 द्वेये । निर्विःपपीपात्रे निदध्यादिति यज्ञतंत्रे । समिष्ट यजुः कोले ध्रुवाज्या सुवेणांतर्वे दिदक्षिणे
 नपदातिष्ठान्धयुर्जुहोति । यज्ञयज्ञं गच्छ स्वाय पतिंगच्छ स्वायौ निंगच्छ स्वाहा । यज्ञायेदं ॥
 एषते यज्ञो यज्ञपते सहस्रकवाकः सुवीरः स्वाहा । यज्ञ ० । यज्ञायेदं । देवागागुविदइसादिप्रद
 तिवत् । यज्ञ विमोकाते यज्ञमानः उक्ते उपवेष्टुस्यस्त्वृत् प्रदेशमुपगृह्णति । यदेवामनुष्येष्ट
 पवेषमधारयन् । ये अस्मदपयेतस स्नानस्मभ्यमिहा कुरु । उपवेष्टोपविद्धिनः प्रज्ञां पुष्टिमा
 योधनं । द्विपदेनश्चतुष्पदे ध्रुवाननपगो नुरु । ब्राह्मणतर्पणांते हर्णमासस्माननं त्रपहे
 पणमासासां ते यज्ञमानः प्राज्जुरवः स्वासने उपविश्य संकल्पयेत् ॥ केशान्निवर्तयिष्ये श्म
 श्रुणिवापयिष्ये अथः शयिष्ये मधुमांसलघुश्च वलेखनमिव ॥ यिष्ये इति केशानिवर्त
 नं नोदीनि करिष्ये मधादिवर्जयिष्ये इति संकल्पो भवेदिति वृत्तिरुक्त । अवलेखनश्च श्मश्रुदे १९
 तधावनवासः प्रसालनादिसंयुक्ततायेति सिद्धान्तमाधे । तथैवासी नस्य यज्ञमानस्य प्रय

उन्मुखोऽमासीनो धर्युः प्रागादि । क्रमेण शिरसि पंध्या विभागं कुर्यात् । ऋते मेव परमेष्ठी ऋतं न
 यो विक्लिवन । ऋते संमुद्राहितः । ऋते क्त्वरि यः श्रितां भूमिस्ति मेन शो विषांतप आने
 तमुच्छिन्ना शिरस्तपस्या दितं वै श्वानरस्यते जसा । ऋतेना स्यु निवर्तये स येन परिवर्तयेत प
 सास्यानुयर्तये शिवेना स्यापवर्तये शामेना स्यापिवर्तये री । स्तद्वृत्तं तत्स संत द्रुतं तच्छ
 केयंति नशो केयंते नरा ध्यासं । क्रिः श्वेतशाललीलो हितायससुराकावेतियज्ञतंत्रे । क्रिः श्वे
 तशालल्येव विभागः सुरेण वयनमिति देवः । तेनैव मंत्रेण तेनैव क्रमेण वपनं दशकुलो मंत्र
 इति सः । निवर्तनमंत्र इति मनः । प्रसृज् अर्धयुरासीनो यज्ञमाने पुरोमुखे । निवर्तनादिकु
 र्वन्ति मंत्रैः प्रतिदिनं एष क्त्वरि वापयेत् मंत्रे स्यात्स्मि श्रुण्येव वपेत्तदेति कल्पः । निवर्तना
 पवाप्यो भयं के श्मश्रु वापयीतेति बो ० । निवर्तनेनोपाप्य स्मश्रुण्येव वापयीत न के
 शानिति शा ० । निवर्तनेनोपाप्य स्मश्रुण्येव वापयीत न के शानिति औपम
 न्यवरति द्वेधे मध्यमपोः पर्वणोर्ध्वे धि के शवापनं न क्रियते तथापि स्मश्रु वापनं कर्तव्य

मेवेति सिंहांतमाये। नोभयवापनं मध्यमपोरिति वक्षिस्तेवौ। यद्यपि उदङ्मुखः प्राप्नुवा रयो वा
 पनं कारयेत्सुधीः। केराश्मश्लो मनरवा न्युदक संस्था निवापयेद्विर्णो कर्णमारभ्य धर्मधि
 मियपक्ष रार्कवचनादक्षिणकर्णमारभ्य वपने मंत्रप्राप्तं तथापि प्रोगादिषु क्रमेण विभागं कृ
 यार्दि भागक्रमेण वपनमिति यत्तत्त्रोक्तेः प्रागारभ्येव वेपनं नावपनं। स्नात्यास्वा सन
 स्तु धावयेद्वा तमुधर्यु रितिकल्पः। इति वैश्वदेवपूर्वः। अथ वरुणप्रघासाः॥॥॥॥
 द्विशताहर्धं शमीपर्णानिकरीरसक्तनैषिकं रापं को रां वागादि पयेईषं पत्राणां यवानां
 श्लक्ष्णा निषिष्टा मितमाद्विष्टेन दधासंयुक्त्य यजमानतत्पुत्रपोत्रतद्वा र्यादुत्ति तस्म संस्था
 का निरुकातिरिक्ता निदीपकोद्या काराणि कारीरपात्राणि कुर्यात् इति यज्ञनेत्रे। राता
 दूर्ध्वमिति कल्पः। तेषामेव पिष्टानां सशृंगं मेघं अशृंगं मेघं शीशु कोणां प्रष्टि नौ यवतु
 षंदेवदारुपरिधी नृगुगुल्लसुगंधितानं मेघशृंगमध्यात्प नमः पापिंडिव। मेघपोराणां

२८
 प्रज्ञः

२९

वि. रस्य

५१ दनैः। अनैउकीरुर्णाः प्रक्षाल्या श्लेष्मयेतयोः कुशोर्णा वा अभावे इति कात्यायनः। प्रतिप्रस्था
 त्वर्थं कार्याणि प्रात्राण्याह कल्पः। स्फ्यश्याग्नि होत्रवर्णोऽनुक्तादि यवतुष्टयी। मेघाणां यमसं
 दारुपात्री परिवासनं। वेदस्य वेदको धष्टिस्थाल्यौ सर्पिः प्रधानयोरिति। दारुपात्रीयु
 हरणाय। यमस्य वाजिनाय। वेदको वेदः। दक्षिणस्य पात्राणां करण इति स्तत्रं बौ० स्य
 सोवर्णानिराजतानि स्युः शमीमय्या निरसौपमन्यव इति ह धे। प्रस्तमयौ प्रस्त राविति
 देवः। नेत्रिकेशवः। वैश्वदेववदेवैक मिधावर्हिः प्रकल्पयेत्। अपरं पशुवदिति कल्पः।
 अधर्षुः पंचमुष्टी नृप्रतिप्रस्थातात्री नृ इति नंत्ररुदेवौ। वैश्वदेववत्संभरत इत्यपक्रमे
 शुमेवाह केशवः। वेदौ वेदपरिवासने इधम इधम प्रवृश्चनं च। अथ विहारः। आहवनी
 यस्य पुरस्ताद्विपदेशं कुं निहस्य दक्षपदापश्चात्तिरश्नी द्वादशपदा प्राची। अथ पदा पुरस्तात्ति
 रश्नी वैदिः कामी। उत्तरं शंको हृदि रापदेशं कुं निहस्यैको कस्य शंकोः पश्चात्पुरस्तात्तुवसमं तस्य
 को शंको निहस्य पदां रज्जुमुभयतः पात्रौ कस्यो मध्ये लक्षणं करोति। पूर्वेषामं स्योः प

सीराधानो बर्हयागिरः। अरुजस्यपक्षे गार्हपत्ये स्येवनेतरयोः। गार्हपत्यस्यैकसमारोपं प्रक्रम्ये
यमनन्वाहितो गिरिदुल्लेख्य नान्वाहितपदेन गजस्य अग्नेरप्युत्तम्यात्। नेयमेतरेपागार्हपत्ये इत
रयोस्तद्व्यामिति वाचं। यतो ज्ञातो अरेत्यथा इति मंत्रलिंगं देवास्मर्थस्यास्य सिद्धे गार्हपत्य
यहणवैष्यप्यापक्षे रिमुक्तं सोमप्रयोगे बर्हः। बोधायनेनेत्रिष्वपि समारोपः अरण्यो रग्नी सम
मारोयेति वचनात्। कैशवादिभिस्तथोक्तैश्च। त्रिष्वपि समं त्रकमविशेषश्रवणादिसूत्रे ॥
इतं योस्तद्व्यामिति वाचं। अरोहाधानो बर्हयागिरः। समो वेतोते उद
यो। कुसं गृहीत्वा कश्चिद्व्यनो गच्छेत्। नदन्यप्यन्यन्वारं बोधयजमानो अरणीं संमारांश्चादाय
शावां परिसृज्य सर्वथा दाराप्रविश्य आचम्य प्रसवरोहेति मेधेत्। अथाधयुस्तद्व्यमानमि
सृष्टुं शनो देवी रियवो ह्यज हरणपक्षे त्रिमुहसाजस्यपक्षे अग्नीं विदुस्तद्व्यपरिस्तीर्य परि
षिद्य स्मार्तवदायं संस्तुयस्तु कुरुर्वनिष्ठये संस्तुयदक्षिणं तोयजमानमुपवेश्य चतुर्गर्ह २२
तमावनीयेतु इति। मनोज्योतिर्जुषतामाज्यं विच्छिन्नं यत् समिदधातु। यादृष्यजुषसो नि

हृ१

स्यमंथनभेदकत्वरु३

श्व१ सुचंस्ताः संतनोदधामिह विपाद्यते नु स्वाहा। मनसे ज्योतिष इदं॥ बोधायनीयसमारोपे अजस्र
पक्षे समारोपक्रमेण धर्ममंथनमिति। पाकप्रायश्चित्तप्रदीपादयः। केन वप्रकृतिषि
धिन सदानुज्ञैः। प्राथमिकोऽयतितागे माणा मावात्समारोपणमेव नैकल्पनानुपपत्तेश्च
सकृन्मंथनमिति वृद्धः। तन्मृगार्हपत्ये वृद्धीमेवेति विशेषः। माः पुरस्तादित्यादिजपित्वा
वरुणप्रद्यासह विनिर्गच्छेत्पूर्वे जग्नी मरुतो वरुणः कइ प्रधानदेवतोऽसादिवैश्वदेववत्। अति ५॥
दिनो धर्युपतिप्रस्थाना रोप्रवर्तते आप्यनिनमनानं रंवाप्रतिप्रस्थानुः प्रवर्ततेः अस्मिन्पक्षे प्रा
स्यैव हि रादिसंभरणमिहासुपंचा धर्युरेव कुर्यात्॥ श्रूयं मानं। इदं स्पष्टं। उर्वत रित्यमन्वितं। दे
वंगमेष्ठः इस्सहः। सहप्रवर्तौ हि रा उपरि दृष्ट्या छेदनादि कुर्यात्। इहा देवादिर्नैके विप्रतिपत्तौ
जपं विदुः। प्रतीत्यन्ये त्वयि वाद्ये प्रवेशे कर्मणि गामिति इति कल्पः। अन्वाधानस्याधर्युपि द्वे अ
धर्युरेव सर्वमन्वाधातिभूतनः प्रतिमस्तुता प्रतग्रहणं तेन सह शारवाम धर्युराहति त्रयोविं
शतिरधयोः संभरणं प्रतिप्रस्थामास्ये सायं होतु इहा न पृहवो मरुतो रमय गावः। मरुतो हविर्हि

ता१

तु१

र२

८ द्वियं। मरुहो देवेभ्यो हव्यं। मरुहो दधि। ततो धर्षुर्वारुण्ये दुष्टान्। इह जोवरुणो रमयतुण
 वः। वरुणाय यैर्विद्विद्यं। वरुणाय देवेभ्यो हव्यं। वरुणा यदधि। प्रातर्द्वेते मिहोत्रे पाणि
 समश्निमुभौ कुरुतः। अधर्षुरग्नीं। नरिस्त्रीर्यसना। निकल्पयित्वेतरवेद्यां पात्राण्यासा
 दयेदिति यत्तत्रैत्रे। ततः पाण्यादिपात्राणि सादयेद्देववदितिकल्पसारवचनात्प्राप्त
 तवाधेमानाश्वावाः प्राकृतविहारे पात्रासादनमिति केचित्। इति शक्यपात्रानि शेषेभ्य
 देवैर्न॥ प्रतिप्रस्थातादक्षिणवेद्यां च मसवर्जमुत्तपात्राणि सादयेत्तु ब्रह्मास्यमंत्रेन रस
 नोपवेशने सत्वा ब्रह्मजपनं कुर्वीत। एष जपः सर्वयज्ञेषु प्रतिष्ठितमात्रेभवति अधिप्र
 यणवत्सु अग्निप्रयत्नानंतरमेवेति वक्तव्यं। न परं मानोस्तत्तत्सादिवदेत् २३॥
 अग्निप्रणयनेऽराते मंत्रेणोपमिष्टब्रह्माणं कुरुत इति सादिना यजमानो वणीति वि
 दस्वामि वचनात्। अधर्षुरेव यजमानास्तेषां स्तृणातीति प्रसूतं त्रैपय्यास्तृणां भौकुरु
 त इति के शमः। ब्रह्माष्टपथपवित्रादिनिर्वापादि च सर्ववदितिकल्पः। पथ्यास्तृ

८ पंथ प्राकृतवेद्यां। संततांगार्पयान्वनीयं सर्वदि प्रतिप्राकृतावधिधानात्। अधः प्रणीताः प्रणयेदिति
 के शवः। ताश्चोत्तरे वदेत्तरुतः। समान्येतानि कुर्यात्प्रणीतामाहवनीयं ब्रह्माणमिधा बर्हिर्दिति विष्णो
 ने प्राकृतावधिधानात्। अधर्षुः प्रकृतिवत्संश्रुपमिति होत्रहवणीवेष्टायत्वे सादयेत्। प्रतिप्रस्थातावे
 षायत्वे सग्निहोत्रहवणीमेव। प्रतिपन्नं मंत्रेणोपयोः। अधः एष पर्यंतं वेद्यदेवैर्निरूप्येद्वाग्नि
 श्यां कां मीति निर्बवेत्। अथौ प्रोक्षणी संस्कारं कुरुतः। अधः यथा देवतं हवीं॥ अथौ प्रोक्ष्य देवस्य वरुणा
 ये सत्त्वा करं भपात्राणि सश्रुपाणि प्रोक्ष्य मेर्षी शमी पण्विती रसकं रप्रोक्षतः। इति ब्रह्मवल्गु करं भ
 पात्राणि प्रथमं मंत्रं लसेरन्निति प्रोक्षणा प्रष्टुगीत्येव ब्रह्मादितिकर्मांते हविः प्रोक्षणेन सहेति भवत्वा
 मिनाव्यस्थापनात्। कल्पेपि संहविर्भिः सत् प्रोक्षणास्य तैर्नैवोक्तम्। किं देवयानि रवल्गु करं भपात्राणि
 यास्तृणातीत्येव ब्रह्मादितिवत्तत्रैव किं धान्वात्। यदि तु शर्पस्यानुप्रहरण इति अनुप्रहरेदिति बो
 नात्प्रहरेदिति शा० रद्विरक्त्यक्षुं जीतेस्य० आमी क्षयोरवदान इति स्तनं त्रैशा० स्त्रोक्षस्मात्तु
 आमी क्षयोरवदानमेषी मवदध्या न्नशमी पण्विती सक्तनामवद्ये द्वा सोत्ता ह्येतै सर्वती कृतमेता

^{प्रस्तावना}
 वदानेन सर्वमवदध्यादिसौपम्यवदति द्वेधेस्तत्राष्टपस्यशमीपणादेरुचिष्टं न तदेषां प्रोक्षणपर्य
 ग्नीकरणं चेति केचित्। अधर्युरेव सर्वप्रोक्षतीति यज्ञतंत्रे। करं भपात्रं द्वेधिकं श्रुपं मेधं तदीयशमी
 पणानि प्रोक्षति प्रतिप्रस्त्रातैति केचन। मंत्रेणोषयोः पात्रप्रोक्षणं तु णनिरुसनां ते तुषनिधानं। अ
 धर्युणा तदुल्लेखनं नांते दत्ते प्रतिप्रस्त्राता मारुपे दोषति। अधर्युर्वा रुण्ये। अधिवपने अग्नये स
 वित्रे सस्त्रं द्वात्रिभ्यां कायेति। सस्त्रे स्त्राजी मधिश्चिरे द्वात्रिभ्यामेकादशकपालाव न्यपथा
 य प्रतिप्रस्त्रात्रास्त्री प्रातर्दोहो मधिश्चिरे सच यं प्रातर्दोहो मधिश्चिरे कपालावमुपदध्यात्। कावे
 धर्युराज्यदधिनी निर्वपेत्। प्रतिप्रस्त्राता ज्यमेव। ऐं इग्नाधिश्च यणांते प्रतिप्रस्त्रात्रधर्यु मारुत
 वारुणी प्रातर्दोहोः सायंदोहो प्रक्षिप्य पूर्ववदशमीपणां कुरुतः। अधर्युरेककपालं अधिश्चिरे त्व
 ग्राहयित्वा करं भपात्राणि मेषं शमीपणादिचतुर्विधं पर्यग्नौ करोति। प्रतिप्रस्त्राता मारुसामी सय
 सह मेधं शमीपणां द्वेधिकं पर्यग्नौ करोतीति यज्ञतंत्रे। प्रतिप्रस्त्रातुः पर्यग्नौ करणानंतरमधर्युः पर्यग
 नग्नौ करोतीति केचन। पाशुकवेद्यामायनित्रयनं कुर्यात्। हवींष्यसि चौरयति इत्यत्र हविषामिव

तर्वेदिनिनयतीत्यत्र प्रकृता पूर्वी पवेद्या अपि अधिकरणनियमांशेन संस्कार्ययात्। प्रतिप्रस्त्रातु
 रायनिनयनानंतरं प्रवेष्टो तदेवेडाह रितित्वापि त्वापाणी संमृश्यामंत्रेणाग्निहोत्रं वणीमादाय
 क्षिप्यपवित्रे कृत्वा प्रोक्षणी धाने निधाय अधर्यु निरूपाय स्ये कदेवां स्वस्त्राभ्यामाग्नी यदक्षिणवे
 दिसमीपे वेदमादत्ते। अधर्युः पाशुबंधकी वेदिं मिमाय पुरस्तादारभ्य चतुर्दिक्षु अग्निवत्परिरु
 णाति इति देवमते। ततः सैमाधि। परोदक्षिणां स्तेयपशुपी पश्चिमतः। व्यसि चारस्तं वयज्जं पिहरेया
 तामिति वौ० सहेति० शा० इति द्वेधे। अधर्युः पूर्वमुत्तमं दर्वं च न्युप्यतिष्ठेत्। प्रतिप्रस्त्रातरि पा
 शुबंधवद्या वेदेः पश्चादाह स न्युप्यगते सति प्रयोगस्तु तिस्रो वाव हत इत्यर्थः। अधर्युरेवाह।
 इमे नराः कण्ठवेदीं सुवसुमसारुद्रव्यावा दिवसौ वर्णं दिवो नाभापथिव्या यणेमादि। सरव
 तः। अग्नीदितश्चामुतश्चोत्रिधिरैतियज्ञतंत्रे तदेवौ। त्रिस्त्रिरिति सवकेचनो। अथ स्पष्टमुदपात्रं
 परिष्कोजनीयमिन्नवर्णं शम्पा मित्युत तस्मादोयेति यज्ञमानेन कृत्वा पत्नीयज्ञमानाभ्यां सह स्त्रे वाव
 त्गच्छेदिति देवः। यज्ञमाने सहेति स्तेति केचन। अधर्युः स्फेनो ह सो वोक्ष्यतद्देशतः पूर्वभागे ज्यं नकु
 र्यात् शम्पा निधाय तदंतः समीपदेशे स्फेनोदगपवर्गी तैस्वामा लिखति। वितायनी मेसि। दक्षिणतः सय

न२

दा

अं

वत्प्रागग्रांतेरवामाहिरवति। तित्वायनी मेसि। पश्चिमतः अवतान्मानाधितं। उत्तरतः अवतान्माया
 धितं। अन्यारब्धो धर्युत्तदगग्रं बर्हिश्वात्वाले निधायतन्मूले स्पेयनप्रहरीति। विदेरुग्निर्नेषो ना
 माग्नेगिरोयोस्याप्यव्यामसि। छिनवर्हि मूकसहितो मदेमादत्ते। आयुषानां मेहि। ह्योत्तरये
 द्योनिवपति। यत्तेनाधवेनामयति यत्तेन सादये। एवंपुनर्हि प्रहरीति। विद्वितीयस्यो यस्तृतीय
 स्यामिति विशेषः। शेषं समं। तस्मीचतुर्थी स्पेयनयाद्यालापुरीषमुहयाह। अग्नीदितस्त्रिहरीति
 अग्नीरह्योत्तयेद्यां निवपति। अधर्युर्मुष्मां मदेमिश्रयति। सिंहीरसिमहिषीरसि। समीकरो
 ति। उरुप्रथम्योरुतेयत्तपति। प्रथतां स्पेयनदृढीकरोति ध्रुवासि। अद्विरुदपात्रस्थापिः प्रोक्षति।
 देवेभ्यः शुंधस्व। सिकतारनु किरति। देवेभ्यः शुंधस्व। राम्ययामी योत्तरनामिं कृत्वादर्भः प्रकृष्ट
 यति। ततउषौ त्रिः प्रादे। रामयैरपरिमितैः प्राष्टैः बर्हा विध्मा। वाहनीये मूकतआधनः। वायु
 मस्तरुपात्रेस्थापते। अधर्युस्तूष्णीमस्वायंसंस्तुय जुहू सुवयसं स्य पयस्व हीतं गृहीत्वापरिक्रमि
 णेयति। तस्मीमुस्तता आपो न्यस्मे। अस्मत्तता इति देवः। अस्मत्तदेवदारुपरिधिसुगंधितपण्यु
 कुमेष मंगतस्तु रोमाणि ददति। अस्मिन्काये ब्रह्माशुविस्तृतातीर्थेन प्रपद्याग्रेणाहवनीयंगह्यानि रसा

भाः

नादिजह्वापातकुर्यात्। प्रणयनादिवाग्यमोब्रह्मणः। अधर्युरग्नये प्रणा यमानायानुब्रह्मिणीदेकस्फयासुसंधेहा
 तुक्कामृत्सर्पावस्यमिध्ममादायोतनतस्तिष्ठति। अधर्योर्गुह्येणागत्य। हीयेतोस्तेनरेणेध्मात्रं पूर्वचपायकं। गत्वा प्रदेहि
 णावृत्तः प्रत्यदिध्मस्यमुहरेत्। अइतिकल्मः आहवनीयं रक्षतः। होतातीर्थेन प्रपद्य प्रणायमानाग्नेः पश्चान्निरसनोपवेदोनेक
 मिहिलेत्वाह। प्रदेव देव्याधियाभ्रताजातवेदसं। हव्यानो वक्षदा लुषोत्रिरुपांस्तु। प्रणवेन त्रिमात्रेण वसापातु स्योत्तरमानि
 मनु ब्रजन्नाहो ज्यैः। अथमुष्यप्रदेवयुहोतायभायनीयते। यथोनयोपसी वृत्तोष्टणीं वाचे ततिसर्गो मयमग्निं कुरु व्यत्यमृताहि
 वज्रमनः। सहस्रश्चिह्नहीयां देवो जीवात वे हूतो मिळीयास्यापदेवयं नाभाष्ट धिं धि। जातवेदो निधी मद्राग्नेह व्यायवेध
 वो मग्नेदिष्टे सिखनी के देवे रूपा वं त प्रथमस्य दयोनिः। अहव उत नृवे देवस्यातिष्ठति। अथमुष्येत्यापथे धस्यग्निमादायपत्नीय
 जमानाभ्यां अन्वारब्धुत्तरेण वेदिं वेदिना कर्मगच्छेदिति वेदः। अस्यादक्षिणतो ब्रजन्तपति आसुः शिवा न इति स्तुतं तदेतं
 णं निरस्य मंत्रेण सादेत्। अहमपं जपेदिति न स्तीहैः। तदेव सर्वं प्रोक्षणादीनि उच्यते आग्नी प्रस्तु पश्चाद्देह स्नानमासये
 उत्तरमोषि पर्यंतं स्फुरते शर्याहोतुः पदं प्रकादयं न्वेतीति के शवः। प्रतिप्रस्थाता पाशुवं धिक्कावेदेः पश्चादक्षिणतो गत्वा
 हयोर्वेदोर्मयेन प्रागत्वा प्रदक्षिणमाहृत्य प्रत्यक्षुखस्तिष्ठं न धर्युपाग्नौ प्रतिष्ठापिते स्व। वदिपूर्वाहं स्वाग्निं प्रतिष्ठापयेत्
 कल्प्यस्व पाठक्रम बाधे माना जावात् न संभारो द्वितीयस्यां व्याघानः प्रोक्षणी नचेति कल्पः। अधर्युर्हस्तादग्निमादाय वेदे रुत
 रतेः कश्चित्तिष्ठेत्। अधर्युः प्रोक्षणी रादायतमिरुत्तन। वदिं पुरस्तादारभ्य मध्यं यावत्प्रोक्षति। इन्द्रो वस्वावसुभिः पुरस्तात्प

मनु। दक्षिणतस्तथैव। मनो जवास्त्रापि तर्हि दक्षिणतः पातु। पश्चात्तथैव। प्रथवेतास्तथा तदे प्रश्नात्पातु। उत्तरतस्तथैव।
 विधे कर्मालादिये रत्नतः पातु। मथादीरभ्यतर्हि दिगपय गी प्रोक्षतीति देवः। तत्रादिशि गत्यातिष्ठन्ति तिके रावः। शिष्ट
 उत्तरवेद्यादणो मे निनयति। अपउपस्थयेयेवे। हिरण्यसुग्निवेत्तवयि स्वादक्षिणां सोदारभ्येयावन्मध्यं व्यापयति। सि० धा०
 म हीरसिर्गपलसाही स्याहा। उत्तरश्रोणिमारभ्यतथैव। सि० हीरसि सुप्रजवनिः स्वाहा। दक्षिणश्रोणिमारभ्यतथैव। सि०
 हीरसि रयस्यो ष्वनिः स्वाहा। उत्तरां सोदारभ्यतथैव। सि० हीरस्यादियुवनिः स्वाहा। मध्ये सि० हीरस्यावह
 देवान्देवयते यज्ञमानाय स्याहा। सर्वत्र वेद्या इदं। सुवमुद्राति। फलैष्य स्या। व्याघारान् वेदिमुद्रिपय
 ज्ञानमिति बोधितं। चर्दति वेदिवाः के बिना होमस्तान् स्मृतिर्हि सेवितिकल्पः। ब्रह्मा स्तां सभारानादाय नो भेप
 श्यान्मध्यमं रिधिपरिदधाति। विश्वायुरसि पृथिवी दृ० हा। दक्षिणं। कुवुद्धिदस्यं तरि हं द० हा। उत्तरं। अच्यु
 नाक्षिदं सिद्धिदं द० हा। अतिशिष्टान् सभारानुत्तरनाभौ निचपति। अग्नेर्भस्मास्य ग्रेः पूरीषमूयि। तृष्णा
 धा० व्यारण शेषेण सभारानभि धारयति। प्रदक्षिणमावर्त्तयामस्वेदे ग्निं गहीयोत्तरवेदेः पुष्टीं प्रसज्जुस्वविस्त्वा
 चरसंभारेष्वग्निं प्रतिष्ठापयति। यत्प्रतिनिष्ठसुमतौ सुशौवा आत्मावसरनिष्ठं रथाविशंतु। दीर्घमायुर्पुत्रमा
 नायक एव नृधाम्ते न जज्ञितारमं ग्निः। तृष्णा विनिके रावः। होता। कुलापि नंदतर्वतं सवित्रे यत्तु नययज्ञमाना
 यसाधो सीदहोतः स्वउज्जो के यिकिषो सादयाय संसुद्धतस्य योनौ। देवावी देवा रू विषा यज्ञास्यग्नेरुद्धयज्ञमाने
 रस्ता ४

वयोधो निहोता होतृपदने विरान स्ये षो दी दिवां असदसुद सः। अदध्यध्रप्रमतिर्व सिष्ठः सहस्रं परः शुचिः।
 हो अग्ने त्वं इतस्त्वमूनः परस्यास्य वस्य आनषमः प्रणेता। अग्ने तोकस्य नस्तनेत न्नोम प्रयुक्तं दी य होति
 तोपो इत्ययं त्रिवेदेन। त्रितीये प्रणावचने प्रणवंचनुमं त्रिंजम्बा उक्तावस्येत्। प्रथमं स्थाने उपविश्य ध्याति
 सर्गः। कर्तुं च स्व रिंति धि त्रिरुद्धां सामुपक्रान्तं यज्ञानुवचने तृणं। मंत्रेण प्रास्य मंत्रेणोपवित्रपविस्त्रजेति रिंति
 तिनत्सीहः। आसनस्य समानं हा पुने निरसनोपवेशने न भवता इति देव जातः। अथे धमं वि स्वस्य उवाचयि
 त्या परिस्मृद्य पर्युक्ष्य परिस्तीर्य यज्ञमाना न्यारब्धो धर्युरस्य ध्येन स्फुट्वा हीनेन चतुर्गृहीते वा जुहोति। न
 अनिर्यत्नं नयनु प्रजान् नृमै नं यज्ञानो विद नृदेवेभ्यः प्रब्रूता नृयत्तं प्रयज्ञं पतिंगिरः स्वाहा। अग्नये यज्ञं प
 यददं। पुनर्गृहीत्वा जुहोति। वायुर्पुंशं० स्वाहा। वायवे प्रा० रूदे। सूर्यो य० स्वाहा। सूर्याय य० रूदे। यज्ञाय० स्वा
 हा। यज्ञाय य० रूदे। यज्ञमानः स्फुट्वा हीनेन जुहोति। अग्नि रन्ना होतृपति इतस्ये शे स मे प्राणो ददा
 तु स्वाहा। अग्नये न्नादाये दी वायुः प्राणदाः प्राणस्ये शे स० स्व स्वाहा। वायवे प्रा० रूदे। आदिसो गिरि
 राक्षस्यैषा नाप श्रुनामी शे स मे स धिष्ठा न्य श्रु नृदं दातु स्वाहा। आदिसा य करिददं इत्यमाह
 रावः। स प्रापि होमाश्चतुर्गृहीते रिनिदेवः। उक्ता सद्गृहीते न च निर्यज्ञादिस्तत्कर्मिकल्पः॥

६

अथ यजमानो दक्षिणवेदे दक्षिणतः स्वासने स्थित्वा पतङ्गादिवदेदिति देवः । अथ प्रतिप्रस्थाता स्वधर्मं
 विस्त्रस्य परिसमुत्पद्युष्यपरिस्तीर्य यजमानान् चारुध्वं स ह दृष्टीति श्रौतिं ह्रीतिं वधितस्त्र आहु ३
 ती स्तदग्नी जुहोतीति कै रावः । अध्वर्युर्वाहुनी धिवनद्युजमानं । अर्कैवाहुतिरिति देवः । अस्मिन् ८
 ह्ये प्रजापतये २२ दं । उपपमनीर्वेद्योर्ध्वे रतराले क्षिपेदिति कल्पः । अध्वर्युर्ब्रह्मन्नुतारौ परिधग्राहो
 परिपहीष्यावः । अमा ओं परिहृतीति । अध्वर्युः प्रोक्षणीरामादयतमि धावहि सुपसादयते सु ५
 यौ च सुचस्य संमष्टं नत्सी पृषदा ज्यगृहणी पत्नी ० संनद्याऽया भ्यां वद धावोदयेती । अग्नीर
 प्रतिप्रस्थानुर्दक्षिणेन प्रोक्षणीर्ह्योत्तरवेद्या ५ स्प्यवर्गमनिसादयेत् । अथेमा अध्वर्युर्धो ३ प्रोक्ष
 णीर्दक्षिणेन प्रतिप्रस्थानारं प्रतिगृह्यासादयेदिति कर्मान्ते । दक्षिणस्यां प्रतिप्रस्थाना प्रै ३
 षकती । नस्य संवरश्चत्तरवेदिमग्रेण पाशुर्वधिकी वेदिमपरेण वेदित्यतश्च । संवरपशु ह्मणा
 यपरेण वेदिमिषेष संवर इति वार्कः । प्रैषका वे संवरद्वयं वदत सीत्रदत्तो नैतन्मते । अग्नीदेवतु सं
 नक्षे मत्नी दध्याने वेदितिकल्पः । पत्नी मत्रावसाये पश्येत् । यजमाना वे सणे दारपौर्णमासि २७

७

काये दक्षिणतः उपविश्य दक्षिणमवेक्ष्योत्तरमवेक्ष्येतेति बौ० वेदिसं धावुपविश्य दक्षिणमवे
 क्ष्योत्तरमवेक्ष्येति श्रौ० मध्यस्थो प० इति देव्ये । अध्वर्युर्वैश्वदेववदाऽयानि गृह्णाति । प्राति
 प्रस्थानादश्विनः । यजमानः स हानुर्मंत्रयते । पंचानां वा वातानां वा माय० पंचानां वा मा
 नानां वा जाय० । पंचानां वा दिशां वा जाय० । पंचानां वा मंत्रजानानां वा जाय० । चरो वा पंचवि
 तस्य वा जाय० । ब्रह्मणो वा तेजसे वा जाय० । सत्रं स्पृवां० विशे वां यं वाय० । सुवी पयि वा० ।
 सुप्र० । आश्वाय वा० । रायस्यो पाय वा० । ब्रह्मवर्चसाय वा० । देवा वां नां देवताभ्यो० । क
 कामा यि वां । न हविः शहृज ह्येतेति कल्पः । पंचविधं बर्हि रध्वर्युस्तृणाति । त्रिविधमिगरः
 परिध्यनुमंत्रणे ध्रुवोऽस्त्रो ध्रुवो० । उग्रोऽस्त्रज्यो० । अस्मिन्नुवोऽस्त्रो० । पुनस्मिन्वा० । जात
 वेदसौ० । इंधाना वा० । ययं वा० । आज्यस्थाल्यायादा यो भौगाहं पयस्य पश्यात्तुपाविरा
 तः । गतः स्वस्थानेऽधिप्रिया । द्वितीयो मास्तु मन्वाहविषामग्रवे शतः । मये दक्षिणम इति क
 ल्पः । प्रतिकल्प्येनामग्रेण ह्ये दक्षिणानि हवी० । धनसिधारिता मुखास्ये दधेनां पुनरधि

अत्रिषाविचारितामुदास्यान्वेद्यासादयेदितिकर्माते। अधर्युणैः प्राप्तासास्नेदाते प्रतिप्रस्थास्व ता १
 मीक्षां पुनरधिष्ठियत्वा हरणपात्र्यामुपस्तीर्ष्य मारुते कदेशं व्युहृत्य तत्र मेधीं निधाय तन्मु
 र्गसमीपे शमीपर्णा निष्क० करीरसक्तं न्द अवशिष्टास्ते मीक्षास्तो कं वनिधाय वाजिनमानी पात्रे
 धाय निर्विकरोति। यस्त आमा० मही। एवमधर्युर्वीरुणीमुदासयति। मेघमवदाय क्षामकाशमवगतार्थं
 स्तुतिं पयति। एककपालमुदास्ये प्राप्तासात् निहर्वीं षुत्तरवेद्यामासाद्य प्रतिप्रस्थात्रासु मेक्षणमास्तुता
 रवेदेः पुरस्तादाहरणपूर्वं कं स्ववेद्यामासादने दत्ते वारुणी मेककपात्रे च सादयति। त्रुक्त्वा जिनैः
 दयतः। यजमानो दक्षिणस्यामा सन्नं ह विरसिमं चोत्तरस्यामा सन्नं वै निधाय त्रयेत। वैश्च देववत्
 मंधनमुत्तरत्राधर्युः कुर्यात्। होत्राष्टे पृष्ठांतं वैश्च देववदुक्त्वा इदं अग्नी मरुतो वरुणः कश्चि
 प्रधानदेवताः साधिता कश्चोर्वा श इति विशेषः। अथ यदुद। इध्मा वायी यमाना वनुमं
 जेतौ। त्रुक्त्वा यग्नी यजमाना यस्तं निधुं औ० अ० ग्रीदेव होमा च होम इति हो। स्त्रो
 वाधा राव उभं त्रयते। मनसी स्तुः प्राजापये मनसामास्तुते ना विंशती। अधर्युर्जेषि न आ
 क्षयः यदु०

ता १

च १

य

रय

ग्रीध्रः परिधिसंमार्गं तत्राग्निमं मों गच करोति। दक्षिणाग्निपरिधीनां संमार्गं प्रतिप्रस्थागे
 ति पतुतं त्रे। अग्नीत्यग्निं सैमार्गं ह सारमनुदक्षिणशते कल्पः। अधिसैमार्गस्य प्रतिप्रस्था
 त्कटं कटं विवाचनिक मिति वदतो मेव स्या मि नोप्येप आशयः। असंमष्टे दक्षिणे प्रतिप्रस्था
 तापली पृष्ठति। पसिकं स्तेजारः। साब्रयान्। पाप्मिजारः। सभाहं न वरुणो गृह्णतु। करं
 मपात्राणि शूर्पे निधाय तत्सत्ये शर्पं प्रयच्छति। शिरसि किं विनिधाय धनशर्पां तां दक्षिणे
 न कक्षिणाग्निदक्षिणेन देवेदा परीये। दानयन् वाचयति। प्रधास्या नृवामह मरुतो युजुव
 हं सः। कुरे सेण सुतो वसः। अधर्युस्तेर मार्गेणागस्य दक्षिणस्याग्नेः पुरस्तात् प्रयज्जुस्ति रव ४
 छन्। दक्षिणतो यजमानस्त दक्षिणाप्ली। यजमानः शिरसि तृणं निधाय तत्र शर्पं निधाय
 प्रणवां पुरो नुवाभ्यां ब्रूयान्। ओ षण ईदं सुदेवास्तु स्मृते शुभिन वयामही। यस्य मी दुर्णय
 यो ह विष्म तो मरुतो वंदते गीः। प्रणवांतामिदं देवः। अथ पत्नी यजमानो धर्युश्च याज्यां वदे

रधि

रव ४

पुत्रउपमा सोरसिष्ठा स्वयामसामरुतःसंमिधुर्वो० मरुतामहं० प्राणे ऊध्या संशं दिया वी भूया
 समिति वेति यत्तं प्रे॥ सायुज्यंगमेयमिति वेति भवः॥ अधैर्यु पस्तीर्य वरुणाया नु ब्रूहीत्या २२
 हतो नाइमं प्रेवरुण० चको० प्रति प्रस्थातवत्सामिष्ठा मवदाय मेष्ठी स्थाने मेष्ठी वरुणं यजेत्याह
 होता॥ इमं मेष्ठी वरुणं० वसुं रावको॥ प्रति प्रस्थातवत्सामी स्ती ये० महे वरुणं त चामि० प्रमोषी र्वो॥
 वरुणस्येन्द्रियावी धर्म सागिति वेति सवः॥ मेष्ठी योर्न पागसंबंध इति हरि स्वामी॥ कर्कस्तुतयोयगि
 धसंबंधे माह॥ तन्मते समं चकं निर्वपणादि कार्यमिति देव या तिका॥ अस्मदीये रपि मेष्ठी यो निर्वपिष्य
 तु मेर्न ते पोयगि संबंधः॥ अधैर्युः काये रूपो शु॥ अत्रुडूही सज्जैः॥ होता॥ कपानश्चित्र आशु
 यदनी सदा रूढः सरया॥ कयाश चिष्ठ यावता ओ॥ द्यावा पृथ्वी व्यावदवदायाह॥ कमिस्स पांशु॥
 यजेमुद्यैः॥ होता॥ ये० ह इमुद्यैः॥ अणं शु॥ कं हि रण्य ग र्म॥ सम वर्तना ये क्त तस्य द्रातः॥ परि रे
 क आसीत्॥ सदा धारयिषी घामुते मां कस्मै देवाय हवि॥ धेम उद्यैः॥ वो०॥ न ह देवानुमंत्रणा ३०॥

नि॥ शविष्ठो क्तया समिति वेति भवके त्रवो॥ अन्नादः काय दृश्यत इति कल्पः॥ ऋतुना मपि
 होमपष्टे नभश्च स्वाहा॥ नभस्यश्च स्वाहा॥ इषश्च स्वाहा॥ उर्जश्च स्वाहे सा दुतयः॥
 अधैर्यु रनये स्थिष्ट कर्तै रं ग्रा ग्रात मवदाय प्रति प्रस्थात्रा मारुती मा वदाय हिरविष्ठा
 रणे स्तने मारुति क कपाला ज्य पोरवदाय हिरविष्ठा रयति॥ अद्या अम्य द्रु द्या मे सणान्य
 नु प्रहस्य स स्वावेणा सि हो मे कु र्क डू रतः॥ मारुत्यै मे सणस्यानु प्रहरणे इति सूत्रमनु प्र
 हरेति॥ वो०॥ नानु प्रहरेति शाली किरिति द्वये॥ प्रहरणपक्षे वि शेषः कर्मा ते॥ अथे द्वा
 रत्यै मे सणप्रयेणो तरवदि कर्मा ग्रं परि गृह्यानु प्रहरेदि ति परि गृह्यमा रुत्या मे सणो वा द्रु
 मुत्तरी॥ अनु प्रहर्त्य मि सादुरिति कल्पः॥ गार्ग्यस्य का वा द मे णो तरमग्रिं परि हृष्टे यर्थः॥
 होतुः प्रे हो अग्ने०॥ इमो अग्ने०॥ यथा देव तं नि गदः॥ अधैर्यु रि उपा सु अग्ने०॥ इमां तां नवदा य प्र
 ति प्रस्थातव प्रय छति॥ समा रूपां नवदा या ध्व र्य वे प्रय छति॥ अधैर्युः वा रूपा आश्रपा न्त्र वा य दा या

मोऽस्तदक्षिणदितिकल्पः। अधर्युर्वैश्वदेववत्त्रीणिसमिष्टयज्ञं विभुह्यान्। प्रकृतिवदेक
 मितरः। उत्तरस्योमेवदेद्यां प्रणीतानिनयनविष्णुः क्रमवृत्तविसर्गितं कर्थादिगियहृतं त्रे। नडात
 विसर्गदितिकेचिन्। अवफ्ततातेवतविसर्गस्य यज्ञतंत्रवपुनरभिधोना पुनर्गतस्वीकाररति
 केचिन्। उक्तेरेदाबुपवेषाबुपगृहपेत्। योदेवामुनुष्येषपवेषावधारयन्। अयेभ्रस्मदपवेन
 सुस्तानुस्मभ्यमिहाकुस्तं। उपविषाबुपविष्टेनः प्रज्ञांधनं। द्विपगाकुरुते। अथावफ्ततप्र
 योगः। नायुर्दीर्घहोतीति यज्ञतंत्रे। एषमुक्तायत्रदशमीतत्रेवनाभ्यजेति केचिदिति सवः। एम
 मेवपक्षमाहकेरावः। अधर्पुश्शरणावेदमुष्टिचरुत्वापाणीसंमश्यगार्हपत्योत्तरवेदिकोसर्वा
 न्यापरिस्तीर्यस्वयमग्निहोत्रहवणी जुह्वस्रुवमाज्यस्थालीवेदयुह्रणस्थाली योऽत्रवेदपदि
 यासनाग्निर्जेतकेरावः। अष्टाणमुत्तरवेदिसमीपेउपवेश्यगार्हपत्याद्योत्तरवेदिकान्तं एष्ट्या ३२
 स्थाणाति। प्रकृतापूर्वसाधानमोरेवगार्हपत्याहवनीययोः एष्ट्यास्तरणविधिरान्। पवि

त्रयस्त्रयायजमानवाचंयद्येसुक्तावेषा पक्षेष्टानिहो बहुवणीमादायनिष्टप्यप्रोक्षणीः सं
 स्मृत्य पात्राणि प्रोक्षति। सुंधधीस्तनिष्ठासंपात्राणि प्रोक्षन्तीति कल्पः। राभ्यया
 गात्राणां ननमिति केचिन्। आज्यं निरुप्यगार्हपत्येधिप्रियमिष्टासेनसहपर्मग्रीरुय
 स्स्वयमादायसुवेवसुवेवस्यमृटिपत्नी संनद्याज्यनोदेहि इति प्रेषः। सुवेवसुवेमि
 यादिपत्नीवर्जमुदस्यधिति कृत्यैः। प्रोक्षणीरासादपेसादिपत्नीवर्जमेव प्रेषमाहसे
 मेप्रयोगे केरावः। आद्यप्रेषघस्रप्रोक्षणीनां पात्रप्रोक्षणका वृहवसेकरति केचिन्।
 स्पर्शरयोत्तरउद्गमेजातेआग्नीध्रः अनेवमिमिति निष्टप्यसुकसुवयोः समाज
 नं कुर्यात्। पत्नीसंभ्रज्यादिआज्यावेशणाग्रसर्वं करोतीति केरावः। अयेणोत्तरवे
 जेषुसंमष्टपात्रेसादधिसापत्यवेसितमाज्यगार्हपत्यादावधिप्रिययजमानमेवेष्टि
 धिसास्ययमनेष्ट्योत्स्यप्रोक्षणीसत्येमंत्रेणानिनीपधिः स्पर्शवसिषेष्पादंधामा
 सिजातापसंभिसिमेमत्राकसेयमेसेवाज्यपत्नीर्यमिष्टासंतस्मिन्नुध्यसतमसि

धार्यस्थाना यवद्वेकरोति यस्त आत्मा न त आह स यज्ञमानेना किमत्रिनेणेदते यस्य
 त्ति आत्मा स्थाली स सुवां सुचं बहिः प्रतिवसनी ये वा ससी वातणी निष्ठा सं य वनु पो थ
 सादाय तिष्ठति । परिक्मी स्फुं परिभोजनी यान् समिध आदाया स्ते । अगरेण यत्वा गो
 स्तरोजदकु निष्ठा मति । ३३ ॥ ३३ ॥ ३३ ॥ ३३ ॥ ३३ ॥ ३३ ॥ ३३ ॥ ३३ ॥ ३३ ॥ ३३ ॥
 पादा प्रतिधातये कस्तुता पंचत्ता दृष्ट्या विधाश्चिन् । अधर्पु रपो दृष्ट्या यज्ञमाने वा य पति
 शतं ते राजन्निष्ठः स रुस्त्रमुर्वी जे कि । रा सु मति ऐ अस्तु । वाध स्य देषो निर्ऋति
 पराचैः कर्तृ विदेनः प्रमुमुग्ध्यस्मन् । अपां समीपमस्ति तिष्ठति । अग्निष्ठितो वर
 णस्य पा रा इति यत्त ते त्रै । इदमेव भगवदा श्रुत्वा मनमती अपः प्रविशोदकु तिष्ठति । तिकेराव
 यो दिशाम वस्तुता र्थे गच्छेति सैव प्राची । तिष्ठे न एव प्रवरेति । अस्तु बहिः प्रारयेति अ
 मेरनी क मुपू आ विवेरा । अपां न पा न्प्रति रक्षन् सुर्वी इमेद मे समिधं यक्ष्यते । ३३

स्य २

अपास्य न गुरद स्वाकारेण संबन्धनमिति देवः । बहिः प्रास्य परिस्ती र्थत इति रिमि हूयतामि
 ति कल्पः । न त्र सुवेणा धारय श्रुति । प्रति ते ति ह्य घन मु च्छरणे स्वाहा । अग्नय र्द
 स्तु सा स्तु नादि क होतानी ये नैव प्रविश्यन् । प्रयाजा घनु याजांतामिष्टिं कुमदिदि
 स्थित इति न सिंरुः । आवां ते न होत्राप्ये अपु बहिः पश्यत्वारः प्रयाजाः अग्नी वो म
 याज्य भागो वरुणः प्रधानदेवता । अग्नी वरुणो स्थि ष्ट रुद र्थे बहिः ब्रौ दाय नू या
 याजो वरुण उच्ये । अग्नी रपः स्त्रिः सं मर्दि । अग्नी रपरि भोजनी यान् सम्ये न म
 पसंग द्यामः सं मर्दि । आपो वा जति गो वा जं व आपः सरि ष्यंती वा जं जे ष्यंतीः वा जि
 नी वा जति गो वा जति द्या ये सं मा ऽर्प्य पो अन्नादा अन्ना द्या य । अपां पश्या निष्ठन्
 कश्चिन् आत्मा स्थाली निष्ठा सं यादते । अधर्पु रुत्तरतस्तिष्ठन् एव वेद मुपस
 नं कृत्वा शुक्रं वेति यगुर्ग ही नै र्गृह्णाति । यज्ञमानस्तिष्ठन् प्रवृत्तिवदनुमत्रयते ।

सुगादायनमर्षोपान्नकर्तव्यं। ये पुनरुदकांते सुवः सादयन्ति ते कर्तव्यं संप्रयोग इति देवः। अपा
 मेवायं रायः सिंहो गमायुस्तोपि। अधर्षुरसाक्रम्य प्रकृतिवत् त्रीन् प्रयाजानुयति। असाक्रमणस्य
 देवस्य सुकूपरिधि मध्यस्थोपनक्षणापायः। न्यायेन संप्रसादनं देवस्य सत्यात्। सत्रं यत्नं वे
 च प्रधानेत्याक्रमणेन सौमिकावष्टयेके रावप्रकृतिमिब्रूमि न प्रस्थास्याम इति प्रेषो नैवेति
 केचित्। नोयाक्रमणमिति धर्तः। प्रसाक्रम्यऽपोति स्योति च नुर्गृह्णाति। यजमानश्चरोत्येति
 दिवि शोर्षं तं यदेव। प्रकृतिवत् प्रागः। होता। स्वाहा वरुणं नवाहा ग्रीवराणो स्वाहेति बुदेदिति देवः। उत
 हितेन स्विष्टस्तदस्य भावतारसिद्धे अर्घ्यं ग्रहणात् यमे प्रयाजे निगमनं भवति। पिध्यापा मग्निं
 यवाहनस्येवेति। नैनं नमंत इति ह्यसि ह्मांति नो। अर्घ्यं ग्रहणस्य स्विष्टं कृच्छ्रं निवृत्तं संप्रत्येन न
 स्यां व्याख्यानात्। अतएव वरुणं स्वाहा देवा इत्यन्ये नोक्तः। न स्यो हो पि। आदिशो दाऽयस्सुवः ३४
 सागौतौ वरुणं तदनं हरी उपाशुयारुणं न स्यादिति न यस्सत्रे कथं वाहनस्येकस्य षं निगमनं मुक्तं पेन
 प्रस्तावदष्टमधिकं लभ्येन। अधर्षुः प्रयाजशेषेणाऽयस्सुवः। मग्निं धारय निष्ठा सममि धार्य पुनरायि

स्थालीमग्निं धारयति। अग्निं स्वे रूपस्तीर्थात्। अग्नेयं नुब्रूहि। होता। अस्मिन्ने सधिष्टवसो वधीरनु
 धस्ये। गवर्षे संजायसे पुनो। अग्निं स्वेति गृहीत्वा यजमानेन भरस्मा कृमि स्यात्
 के सा क्रम्याह अग्निं यजेति। होतं प्रसिद्धं। पुनरुद्विस्ते रूपस्तीर्थात्। सोमाया नुब्रूहि। होता।
 अस्मिन्ने सोमो अब्रवीदं गविंश्चानि मेधजा। अग्निं बविंश्च रांशुवो। अग्निं स्वेति गृहीत्वा यज
 मानेनानुमं विने असा क्रम्याह। सोमं यजेति। सर्वप्रायश्चित्तं दुःखा अग्निं स्वे रूपस्तीर्थात्
 का सादयद्य भाह। वरुणाया नुब्रूहि। होता। अवने हे वरुण नमो मिरवयशे मिरिमा
 हे हविर्भिः। सयन्तस्मभ्य मसुरमवेता राजनेनां सिशिश्चयः कर्तो नो। हिरवदा यार्जि
 स सिधारयति। यजमान उपस्तरणे सिधारणे च परस्माकं हविर्देवानां मिसनुमंत्र
 यन्। असा क्रम्याह। वरुणं यज। होता। ये वरुण सुदुत्तमं वरुणपा शमस्मदवाधमीवि
 मध्यामं यथापा अथावपमादिसृजते नवानागसो अदिनमे स्यामावौ० वरुणायेद॥ वरु

सुगादायनमर्धजोपान्नकर्त्तव्यं। ये पुनरुदकांते सुवः। मादयन्ति ते कर्त्तव्यं संप्रयोग इति देवः। अपा
 जेवाँ शयः सिंहो गभाय दत्तोपि। अधर्षुरमाक्रम्य प्रकृतिवत् त्रीन् प्रयाजान् यति। असाक्रमणस्य
 देवस्य सुकृपरिधि मध्यस्थोपलक्षणाया यन्मो न्यायेन संप्रसादनं देवस्य सत्यात्। सत्यं यत्नं नै
 व प्रथानेयाक्रमणान् सौमिकावष्टये के शयप्रकृति। मित्रं मित्रप्रस्थास्याम इति प्रेषो नैथेति
 केचित्। नो याक्रमणमिति धर्त्तः। प्रसाक्रम्यऽपोति स्येति च नुर्गृह्णाति। यजमानश्च रोत्येति वा
 दिविशेत्तं यदेव। प्रकृतिवद्वागः। होना। स्वाहावरुणं न्याहाग्रीवरुणो स्वाहेति वदेदिति देवः। उत
 हितेन स्विष्टस्तदस्य भावतारसिद्धे अर्थ्य ग्रहणात् यमे प्रयाजे निगमनं भवति। पित्र्यापा मग्निं क
 यवाहनस्येवेति। नैनं नमंतं वति कृत्स्नं ह्माति नो। अर्थ्य ग्रहणस्य स्विष्टं कृच्छ्रं निवृत्त्येन न
 स्यात्पारव्यानात्। अतएव वरुणं स्वाहादेवा इत्यन्विजेत्। न सौ होपि। आदिशेदाज्यस्य ३४
 सागोतौ वरुणं तदनंतरं। उपाशुयारुणं न स्यादिति न यस्तत्रैक्यं वाहनस्येक्यं निगमनमुत्तं पेन
 प्रस्तावदृष्टमपि कल्पेन। अधर्षुः प्रयाजशेषेणाज्यस्य माली मसि धारय निष्ठा सममि धारय पुनराज्ये

स्थालीमसि धारयति। अग्निं स्वेत्तं पत्नी र्वाह। अग्नेषु बुद्धि। होता। अप्यग्ने सधिष्टवसो पृथीरनु
 ध्यसे। गवर्से संजायसे पुनो। अग्निं स्वेति गृहीत्वा यजमानेन भरस्मा कृमि स्यात्
 के साक्रम्याह अग्निं यजेति। होत्रं प्रसिद्धं। पुनरुद्विस्ते रूपस्ती र्वाह। सोमाया उद्धृति। होता।
 असुमे सोमो अब्रवीदं गविंश्चानिमेधजा। अग्निं च विभ्रं शं कुर्वो। अग्निं स्वेति गृहीत्वा यज
 मानेनानुमन्तिने असाक्रम्याह। सोमं यजेति। सर्वप्रायश्चित्तं दुष्टा अग्निं स्वेत्तं रूपस्ती र्वाह
 या। मादयद्य भाह। वरुणाया नुद्धृति। होता। अवने हे जो वरुण यमो मिरवयशे मिरमी
 हे हविर्भिः। सयन् नस्मभ्य मसुरप्रवेता राजनेनां सिशिश्रयः कर्त्तव्यं। हिरवदा यार्थि
 ससि धारयति। यजमान उपस्तरणे सिधारणे च फलरस्मा के हविर्देवानां मिसनुमंत्र
 येतु। असाक्रम्याह। वरुणं यज। होता। ये वरुण शुद्धं तमं वरुणपा शमस्मदवाधमी वि
 मथामं अथापा अथावपमादिसृजते नवाना गसो अदिन मे स्यामावौ० वरुणापेद॥ वर

णस्योहं देवयः यथा धर्मसाकृत्तया स्पृहति यत्नतं त्रे। वातुणे हिं द्रियावी स्यादायुष्मानाग्निवातुणे
 इति कल्पः। सुबाहु रिति केचित्। समिधनाघर्षत्वा न्नैप्ये। अविस्ते स्फुपत्ती यति। अग्नी
 वरुणाभ्यामनुब्रूहि। यजमानः। अरस्माकं० होता। त्वं नो अग्ने वरुणस्य हि दातृ देवस्य
 नो वया सिमीषाः। यजिष्ठो यद्वितमः शो शुशुबानो विश्वादेषो सि प्रमुमुग्ध्य स्मो। सर्वे हि
 निष्ठा सप्तवहा यार्चिस्ते सैति हि रक्षि धार्य यजमानेन नरस्माकमि सनुमंत्रिते सा अ
 म्याह। अग्नी वरुणौ यज। स त्व नो अग्ने वमो स वो ती नै दिष्टो अस्या उपसो व्युष्टो। अ व
 य क्ष्य नो वरुणं शराणोः की र्ति मन्वी कं सुहवो न एधीवौ०। हवस्ते स्याहं० युष्मान्०। हो मे न
 जा ते परिधि स्थान मुद्दिश्य सं स्थाल नत्त उं नि नयेत्। अपः। अल अस्थान्नामो ग्री द
 पः सस्स सं मठि। प्रहृतौ द्वे धोक्तेः। आग्नि मग्नी दिति प्रैषे वी प्सा या आदरा र्थं स्वास
 अस्त्रि रिति १ अग्नी मग्नी

सस्स कदिति केचित्। अस्मा ओं प्रतिष्ठेति प्रहृति वार प्रसोमि। अग्नी वरुणस्य वज्रि नैर्द नै
 रपः सं मा धि। आपो वा जति नो वा जं व आपः सुस्रुषी वज्रि० अग्ने पो०। योक्तवाना मि ति द
 न प्रहृष्टापः स्पृशति। अधर्युजो ति स्तेति चतुर्गुं हीत्वा असा क्रम्याह। देवो यज यज। यजे स्य
 यस्ततं त्रे। होता। देवो नरा दांसो०। पुनराह यज। हो ता देवो अग्निः। ना त्रो हः। देवा वि स धर्यु प्रैषा
 इरुणस्य देवता स्वाभावा दिति सि हंत भाष्ये। अदुः सा सुस्रुयं प्रतिष्ठापयति। सुमुद्रे ते ह
 यम स्वं तं। सुय मद्भिः पात्रांतरेण हस्तेन वा स्रयति। सं र्वा विशो योष धी रुतापः। अपस्व पो
 शु तो ति। यस्तस्य रायं उपते हृविर्भिः। स्रग्वा के वि धेम स्वाहा। यज०। यस्तपत परदं। अधर्युः
 निष्ठा सस्थाली मध्वि प्र सुध्वि पेत्। यजमानो जवि नापो गृह्णाति। सुमित्रान आप ओषधयः
 सगुं। दुर्मि विभ्रास्त सै क्त या सुयो स्मान् देष्टियं यव यी द्विषः इति यस्ततं त्रे। अजलि ग्रहण नि
 रसने सर्वेषा मितिके रावः। गुषान् सर्वे विकिरति। अज्जी पं प्रक्षेपस्य सर्व कर्तृ कत्वेन सोमेने
 भिर्कृ पां निरस्यति ३

शबोकेः। नुपमस्तेपस्यन-स्लानेविधेश्च। यज्ञमानोवांसुमित्रानुमादिवाहान्तयष्टुः प्रह्लावयेचुषा
 नितिकल्पान्। यज्ञमानोविंदुनपस्यत्राति। हेनापस्यापोऽंविमुंयति। प्रह्लावमामीति। सर्वस्वस्व
 दक्षिणोपादेउदकांतेनिदध्यः। नमोवरुणायाविष्टितोवरुणस्यपाशः। अस्यामिष्टोसमाप्ताया
 नरतश्चरणोस्वको। नमस्मादिमं त्रेणसौ त्रेणावदधास्येति नृसिंहः। उपविश्यापःपिबन्ति।
 सुहस्यावपुमोसि। उपविश्यायामेदितिदेवत्रातोकेः। प्रोष्यप्रणीवन्ति। शुध्यर्थमाचम्यपु
 नःपिबन्ति। सुस्मितस्यावपुथोमि। प्रोष्यगिलैमि। शुध्यर्थमाचम्यपुनर्गिलन्ति। सुस्म
 र्त्तस्यावपुथोसि। हिराचम्याशुवन्ते। आपोअस्मान्मातरःशुध्ययुघतेननोद्यतचःपु
 ननु। विश्वहिरिप्रवतुदेवीरजुंदाभ्यःसुबिरासतयेमि। इदमापःप्रवहत० सुमित्रान्आप
 ओषधयःसंतुर्दुर्मित्रास्तस्मैसंतुयोस्मान्दक्षिणयवयोहिमः। पत्नीययज्ञमानावन्धोन्म
 स्यष्टकेधावतः। आपापतीस्नातावमज्जंतोअयेवासमीपरिदधाने। सर्वेदधादधिकृते
 श्वेयस्मारुहेदितिकासायनः। सर्वेउदकाहुतीर्यउदयंतमसस्यरिष्योतिष्पत्रयंतउत्तरं। देव-

३८

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय
 ॐ नमो भगवते वासुदेवाय
 ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

देवत्रासूर्यमग्नः। योतिरुत्तमंरूपांशुद्रुयुरितिवनिरुत्त। आदिसुमुपनिष्टतसन्नित्राया॥
 वाससीपरिधापदपतीवतः। प्रतिप्रस्थानरुन्नयोन्नयेति। सनयोहस्तोग्रीवोदानयति।
 उदयंतमसस्यरिपत्रयंतो। योतिरुत्तरं। देवदेवत्रासूर्य० उदुसं० वित्रदेवानामितितिस्टमिः
 यज्ञमानउत्तरन्प्रपंस्तीरं प्रतिवेरपति। प्रतियुतोवरुणस्यपाशः। प्रयतोवरुणस्यपाशः॥
 यज्ञमानोपुत्तीपोपांशुद्रुयान्। उदयंतमसस्यरिपत्रयंतो। योतिरुत्तरं। देव। सर्वतीर्थ
 नमोवैशमाणाःपरस्परमस्यंशंतःप्रयाज्जंतःत्रिस्रःसमिधोगृहीयुः। अग्नेःसमि
 दसितेजोसितेजोमेदेहीतिप्रथमो। एधोस्येधिषीमहीतिद्वितीयो। सुमिदसिस्
 मेधिषीमहीतितृतीयो। एकैकःक्रमेणगृहीयान्नयुगपदितिवनिरुत्त। एमाह
 वनीयमुपनिष्ठते। आपोअद्या० समस्तंस्मरति। परंस्वप्नअग्नआगमंनोमासहि
 स्त०। सर्वेषामुपस्थानेसमाप्तेयोयःसर्वेगृहीयात्संसर्वमादध्यासमिक्रमेण।

गस्त्य

अग्नेः समिदसि ते जो सिते जो मेदाः स्वाहा सोमस्य समिदसि दु रिष्टे मी पाहि स्वाहा । पिबृणां स
 मिदसि सोमो मी पाहि स्वाहा । स्व स्वाहा जपे नो प्रतिष्ठे ते । बौ धाय नी य यजमाने यो अविमो कानो
 ध्यादियः स्नाताः स्वयमेव नृणां मुर्वी नी य प्रति गच्छे तो र्ध पथेति स्वस्ति स्वः समिधो गच्छ
 ति । एधो स्पृध धिष्णी महीति मंत्रावातिः । सपणा इति कल्पः । सप्रसेदा इति के रावः । यज
 मानपत्न्योर्वै कल्पिकं समिद्वनमिदमिदसिः । सखा द्रा कुर्वारि निति बौ० यजमानश्च
 पत्नी चेति शा० इति द्वेधे । पत्नी तुष्णीं गच्छ । यात्तु दुपात्तु । कामाय नो तेः युते श्व । अ
 भाहवनी ये प्रक्षिपन्ति । समिदसि स्वाहा । ते ज्ये सि स्वाहा । ते जो मयि धेहि स्वाहा । अग्नय
 इदं भाहवनी यमुपतिष्ठते । आपो अधीन्य चारिषं रसेन समस्तं स्मृति । पथे स्वाहा
 न आगमनो मासः सृज नर्वसा । यद्यपि वातुणं हवि रिति सौ विर्यता हवि री पे पुनर्हवि री
 साद्य पथे यमिति सौ मि काय सथे वृत्ति कृ तो र्ध । न पापि प्रहृता वर्यस्य तुषो पवापवत
 प्रयोत्तक साहवि री पे आ ज्ये नै वा जुष्टानि मुचिनं । अत वि सर्ग ज्ञाते उ त्तर वे धग्नि समा ३७

रोपणं वै कल्पिक मिति यज्ञ मंत्रे । समन्वा यरति स्तु बौ धाय नस्य नाद्रियतेति शा० पूर्णा दु
 ऐ करण इति कुर्या दिति बौ० न कुर्या दिति शा० इति द्वेधे । करण पक्षे धर्यु र्ध जमाने ना न्वारब्धः
 औ त्तर वेदि को अग्निं शक ज्ञे समारोपयति । अथ ते योनिः । अथानो व ह्वयार्षि । शकल मथ्ये मे प्रो
 प्रहरति । आहु दानः सु प्रतीकः पुरस्तादग्नेः स्वा यो नि मा सी दसा ध्या । आसि नृ सथ स्तु अ
 थ्य री सि नृ वि ध्ये यज मान श्य सी दत । उद्धृत्य स्वा ने प्रति जाग रे न मि षा रते सं० सृज या
 मये च । पुनः सृण्व० स्वा पि तं रं युवानु मन्वाना० सित्व धितुं तु मे र्धे । मध्यमाग्नि मुपस मा धा
 या पूर्वाः यत्तु र्ग ही तेन स्तु र्धे परा यि ता को वि स मि ध मा धा य परि धि व्यज्जु होति । सप्त
 ने अग्ने समिधः सुसा ग्रीक्षाः सप्त र्वे यः सप्त धाम प्रियाणि । सुप्रतो वाः सप्त धावा यः इति सप्त यो
 नी रा एण स्वा ध्य ते न स्वाहा । अग्नये सप्त वत र्द । अर्धये वे र्द ददाति । शय मस्त स्य पुनरा ज
 सप्त पादि ब्राह्मण तर्पणो न कुर्यात् । पशौ तथैव के रावोक्तेः निवर्तनादि वै श्व देव वतु मंत्रे विरोधः ।
 यद्दुर्मः पर्य र्त यत् अंतान् ए धि व्या दिवः । अग्नि री शान ओज सा वरुणो धीति । मिः सरु ॥

इंद्रो मरुद्भिः सार्वभौमः सह। अग्निस्त्रिमेनेसादि। परिवत्सरीणाः स्वस्तिमाशास्तदिवदेव।
इतिवरुणप्रधासाः॥ ५॥ ॥ अथ साकमेधपर्व॥ नृजाद्येष्टिः। अपररात्रे अग्निचिह्नस्य
अग्निहोत्रमपहृष्यमुखायाः पुरस्तादिसादि। साकमेधविर्षियस्ये। पुनर्थाः पुरस्तादिसादिभो
नी कवतहविषायक्ष्ये। आनी कवहृदिः। ब्रीहिमयः पुरोडाशो द्रव्यं। आनी कवान्नप्रधानदेव अग्निः
तेसादि। अग्नीचिह्नस्यान्धाधानादि। सामिधेयः १२ पाणि संमर्शने आदि सस्योदयमाकांक्षे
तेसादि। यार्प्योऽर्प्येष्टिमेव गृहीष्यन्ति सौ० साकेरग्निमिः प्रचरेदित्ये० पुत्र इति ह्ये। अग्निहो
त्रं स्वकांश्चैवा सर्वे वाप्यपहृष्यतां। आनी कवतनिर्वापः प्रचरो बोदयेरवे। सर्वे कुरुदये सर्वे
साकमेधागुहः क्रियाः। अथानी कवदागः स्मादिता रादिततः परमिति कुल्यः। निर्वापादात्
नयेनी कवते निर्वापामीत्यादि। कपालानि चार्वावावाप्यभागौ। उज्ज्वलाग्निः अग्नेयेनी
कवतेनुवृत्तिः। होता। अनी कवतं मृतयेति गीर्त्तुं वामहे। स्वनः पर्वदतिदिषो। अधिस

धर्युरग्निमनी कवतं यज। होता। ये अग्निमनी कवतं सैनानी नेन सुविदत्रो अस्मै पृष्टादे
पुं वां आज्ञेष्ठस्वस्ति। अदध्वो गोपातनः परस्या अग्ने क मनुनरे च हिंहीही वौ० यज०
अग्नेरनी कवतो० नादो कृपासै। अन्याहर्ममासा पा। तिस्रो गाः ददाति। ब्रह्मण नर्पणो न
सनानी। अथयाः पुरस्तादिसादि। मारुसांतपने न हृदिषायक्ष्ये इति सैकल्यं कुर्माद॥
अग्नीचिह्नं सन्न्याधानादि मध्ये मेदिने संमर्शने निर्वापो वा गोवा। सामिधेयः १२॥
कपालपिष्टोदपनी मदनी दृषदुपन्ना शम्माचर्ज्यं चरुस्थाली मे सणाभ्यां सह पात्राणि
सादयेत्। समारुणानार्थं शम्पामपी सेवे। निर्वापादौ मरुद्भ्यो सांतपनेभ्यो० निर्वापामी
त्यादि। अवधानां तेष्टिमे जेणादाय गार्हपत्यादि मंत्राणां गरुनिरसने रत्नया आदेवैपु
जं वहेत्संगारो निधाप ध्रुवासी पृथिवी मिनिषणी नोदकवती स्थाली मधि अग्निहो

न्धमिहंगारेः परिश्रितुयान्। तस्मिन्नुजले घर्मास्त्रनिध्यायुषरितितुलप्रसेपः। महीनाप
 योसीसाज्यनिरुप्य अंतरितं रश्मौतरितंरतिपर्यग्रीरुमअग्नेरुथरसस्य अविद
 रतश्रपयतेनियदेन। नाप्यनिनयनं। यथन्येतावाज्यभागे। उच्चैराहमरुह्य। सोत
 पनेभ्योनुब्रूहि। होता। सांतपनारदेहविर्मरुतस्तज्जुषन। युष्माभोतीरिशादसौ। अ
 धर्पुः मरुतः सोतपनायज। होता। ये मरुतः सांतपनाभ्यो नो मरुनो मिदुर्हणायुस्तिरश्चि
 ता निवसवो जिघांसति। उरुः पाशाभ्यगिस्समुचीष्टनपिष्टेनहन्मनाहंतनानी वी। यज
 मरुतासांतपनानमहं। प्राणे ऊर्ध्वासमिति के शिवादयः। मरुतदृष्टाननुमंत्रयनरगिस्सत्रे
 रगुणानामपिग्रहणामितिनराशयः। इन्द्रमहेन्द्रमायेनसगुणानामग्रहेवरुवसौम्यवि
 कारानिसनुमंत्रणस्त्रचासौम्यवदनुमंत्रणमिदुर्हं। मंथ्यंदिनेमवेदाग्रविहारादिनुसर्वस्त्र
 वत्रसायोजमाने स्यादितिकल्पः। अचाहायमासाधनिस्रोताः ददाति। वासनातर्प

३९

पोतंसमानं। अथापराह्येयाः पुरस्तादिसादि। गृहमेधीयहविषायह्येगृहमेधीयहविः।
 ब्राह्मिमयद्यतः। अग्राधामावाज्यभागे मरुतो गृहमेधिनः प्रधानदेवताह्यादि। अपरा
 ह्ये अस्तमितेवेतिदेवजानः। समान्तीरात्रावेवेतिवत्तिदुर्ह। नस्त्रीदमैर्वसोन्धनपादस
 कास्मांश्चिह्नयोहोतृत्वा आग्निहोत्रहोमइतिपतुनंत्रे। संकल्प्यगृहमेधीयेरुष्णीद्वै
 च्चुवसकार। अपाससदुगेसायविहारादिउत्तेनवेतिकल्पः। गृहमेधीयस्यमंत्रामंत्र
 नि। मंत्रवत्सादितिबोधानः। नृष्णीमितिशा० इतिद्वैधे। अंग्रधानाथनिभंगाय
 निचकन्यानि। केवचं प्रधानाथितिनिवर्तनरतिदेशकः। असिदेमंत्रेणादायामि
 मेअनिष्टपपरिभोजनीयान्येदेचकुर्यात्। परिधिकरणपसेतानपि नृष्णीद्वैसंन
 ह्येय। मंत्रेणपाणीसंमध्यपरिस्तीर्यस्ममग्निहोत्ररुवणीप्रोक्षणी। उरुमुपपतंतंभय

सुयमाज्यस्थालौ चरुस्थाली मे सणमजि शो म्यां मुशान्मुत्तरवल्नं शर्पेयो क्रमिडापात्रं
 वेदवेदायं च हरण पात्रं दारुपात्रं सणी तापणयनं धाष्टिम न्याहा र्यस्थाली ये सा
 सादयति । असाष्टप्यापवित्रे च नृक्षेत्रे चरवे स्मृते । अमंत्रकं च चर्वर्चा व प्रोक्षेत्सं
 स्मृत्य एवां बुद्धिः । असापवित्रे मे त्रेण यज्ञमानादि निष्पेत् । संस्मृत्य प्रोक्षणी मंत्रैः
 प्रोक्षेत्स्थाली ततः परं नित्यं कल्पः । मंत्रेण षष्ट्या स्तीर्त्वा अमंत्रकं समंत्रकं च पवित्रं
 त्याज्यं मंत्रकं पवित्रं च प्राञ्चयः प्रणयति । अत्यन्तः प्रणयति । मिषजमानुवाचं यच्छा
 गरु मेधीयस्य अपण इति पयसि अपयेदिति बौ० अस्ति त्रिशोः रिति दैधे । सर्वं
 प्रणयनं तन्मंत्रैर्नित्यं कल्पः । अत्र यं पयसं प्रक्रम्य निर्वप्य प्रणयनं निर्वपि मंत्रैर्नैरा
 वदेयं तत्रैव हि निर्वपेत् । वेपाय लेखनं निहोत्रं वणी मादाय प्रक्रम्य निर्वपेत् । अत्र
 पयः नृणां दारु पात्रं स्थष्टा जीहा व प्रोक्ष्य तृणादि निरस्यापः स्थष्टा अमंत्रकं

५४
 ४०

पवित्रं च ग्राता पात्रेण चतुर्गुणी च निर्वपति देवस्य चेति । मरुद्भ्यो गरु मेधिभ्यो लुष्टं निर्व
 पामीति । गरु मेधीयस्य निर्वपण इति पवित्रं च तापात्रेण मंत्रं च तृप्तिवै० अपवित्रेण तृ
 णा मि त्रिशोः रिति दैधे । सुवि मंत्रेण प्रोक्षणीः संस्मृत्य पात्रो नैरेण च नृक्षेत्रं प्रोक्षणीः
 संस्मृत्य मंत्रका मि रूक्षेत्रं हविः प्रधानपात्रं प्राणि च प्रोक्ष्य समंत्रका मि रैग पात्राणि
 मंत्रेण प्रोक्षति । प्रधानप्रोक्षणी न परिशेषयेत् । अजि नाव धरनुनादि निनयनां नै नृक्षेत्रं
 मि नि यज्ञ तंत्रे । कस्याने हो गच्छ मंत्रकं मि तिकल्पः । अस्मिन्न काले वाशिष्ठ सर्व गवां होतृ
 नै कार्य मि सर्थः । स्थाल्यां निरः पवित्रं मपः पयो वानीयसौ म्यवदधि अयणादाति
 केरावः देवस्य । इत्यमु लेप्यं तः अपण मेव कार्यं सत्रे गार्हपत्यं च वणान् । निरः पवित्रं
 मंत्रवर्ति तं ते दुलानो ण नृक्षेत्रं माज्यं निरूप्य चरुणा संहृत्य तृप्तिवै० सस्य मंत्रेण
 तसं निरूप्य मंत्रेण पयसं चो ग्री कुपति । नृक्षेत्रं माज्यमधि श्रियं पयसं निरुप्य सस्य

निर
 ५

मंत्रेणाज्यं निरूप्याधिष्ठितपर्यन्तिदर्शवर्धितिकल्पः। नेदादानादि स्वमेवकं। प्रो
 सणी रासदयस्त्रुयं न स्त्रुयश्च संमटि पत्नी संनद्याज्ये नोदेहि इति प्रेषः। प्रेषे पत्नी
 धमवर्हिणी सते दितिकल्पः। नदासंमटि आज्येनेतिकल्पः। प्राशित्रवर्धय पात्रो
 णि संमज्यं पत्न्या मंत्रेणावेक्षितं भंगं ज्यं तद्व्यामवेक्षितं प्रधानाज्यं सहेवन
 नमेत्। गार्हपत्या हवनी यमोर्निधानमवो सणी योन्यवनेवन प्रधानाज्यस्य ध्रुवा
 यामेवाज्यं गृहीत्वा यो सणी नामुभूतं नृत्वा वेदिप्रोक्ष्य मंत्रेणादिनयेत्। यदिसो
 जनी ये स्रष्टा वेदिस्तरणमिति देवकेशवौ। दातएव हि ष्या सादयेदिति वौ०। ये व
 ज्येनुपयुक्ताः कुशास्ते धितिशा० रि ति द्वे धे। बहिषि पाविनाणि प्रक्षिप्य परिभोज
 नी यद्विध्या मंत्रेणासाद्य शाकलैः परिधिभिः परिदध्यात्त णी मंत्रेण वा। त णी प ४९
 रिहति केचिदपर्वी सिपंति च। प्रसजनादि मंत्रेण प्रक्षसाज्येन केवनेति परिधि प्रसजना
 क०

दोषसद्वयस्य कल्पोक्तत्वात्। जुहूपस्तो तद्वर्गं। सादीयया मंत्रेण ध्रुवा सादीय्याभि मराति एषा आ
 सुदत्तुदत्तस्य लोके तो विद्वो पाहि पाहीयादि। आज्ये स्थातो निधांसि मंत्रयते। विस्मृतिस्मो वैष्ण
 वे धामनी स्तः प्राजापये विष्णवसीति देवः। आज्ये स्थातो सुवन्नादायासं स्मृताज्ये न तद्वर्गं यस्मि
 धीये दिवमुदास्य बुहरण पात्री निर्णिज्यो पस्तीर्य दालय नुधुसलस्थान्यासामकाशं पुरिषो यो ह
 तस्त्रुज्य ध्ये गते क्त्वा प्रस्तम संस्तुताज्यं मयानी यवे धामा साद्य संस्तुताज्यं णं सुवमंत्रेण सो
 दयित्वा यजमानेन ध्रुवा संस्तुताज्यो र्यमे अग्नयसि मशने दत्ते आहा। होतरे इति। तेन एषे भग्नी वे
 मीवाः। यो गोमस्तो गृहमेधिनः प्रधानदेवता अग्निः स्विष्टकृत् गृहमेधिन इत्युच्यते। होतानि
 यं प्र पश्येन क्त्वा कुर्मानिरसने पश्ये शतं न उपवीजनं वेदेन। उपवेष्टास्तु संमिधन स्यात्तो वा दुपवीजन
 समिधं ति रिमिरागो गारः। अधर्युः। आग्निदग्निः संमटि। परिपसेद्यु इति व प्रेषः। समागे दत्ते ध्रुवाज्या गृह
 दमुपस्तीयात्। अमये नुब्रहि। होना। अग्नि नारायि मश्वत्पोपमेव दिवे दिवे। यशस्य वीरवत्तमो। तन एव च

तुरगं हितेन प्रदत्तं विद्युज्जति । एवं सौम्यः होता । गयस्फानो अमी वहा वसुविशुषिवर्धनः । सुमित्रः सोमनोम
 नो । संस्मृता ज्योत्स्नायश्चि तं ऊहा । असंस्मृतो नोपस्ती यति । मरुतो गृहमेधिभ्यो बुध्ति । होता ।
 गृहमेधस्य आगममरुतो मापस्तन । पुष्पाकोती सुदानवो । अध्वर्युस्तृष्णी । पूर्वाह्नादपराह्नादय अक्ता
 धा यतेनैवाज्येन । विधारणप्रयमिरेणैव । यस्तो गृहमेधि नो यज होता । ये मरुतो गृहमेधिनः । अत्रुभ्या
 वरिरेते मां सि प्र नमा नि प्र यज्यवस्तिर धी । सप्तस्त्रियं द्रव्यं भागमेतं । गृहमेधी यमस्तो बुध्धीवो । यज
 मरुतो गृहमेधिनामहं । प्राणैर्ऋध्यासंमिति देयतं वरुतो । याजमानं नहि बरोत्याग आदेशमात्रत इति कल्प
 शु । उपोषरेदिति वो । उच्चैरिति शा । रिधिदैधे । संस्मृता ज्येन स्त्रिष्टुक्दिडे इति केरावः । होता । प्रहो अग्ने । ये
 न अग्निस्त्रिष्टुक्दिडे । अग्नेवीतनमानि इति । निगदवर्ज्यं वदेत् । अंतः परिध्यपां निनयूनादि मार्जनां
 प्रदत्तं वद । प्राशि व अस यजमान भागवतुर्हाकरणा निनसंति । मार्जनां तेऽन्याहा । यमासा घयतस्मा
 गाः ददाति । तानोऽसंस्मृता नानुपरिधी नुपरिहरेदिति तं वरुत् । अनुप्रहरेदिति वो । नानुप्रहरेदिति
 शा । रिधिदैधे । ता । तो होता प्रत्यामुवामीति यो । विमो केत्त्या तं गुने च अग्निवेद नणानि स्त्रीत्यप्रापश्चिती

निदुत्या संस्मृता ज्येनोपस्थापनार्धेन निष्क्रामेत् । उवा संस्मृता ज्येनोपस्थापेति सत्रे वृत्तिरुता खंडे इष्ट
 पिसंस्मृता ज्येनोपस्थापनार्धेन निष्क्रामेत् । उवा संस्मृता ज्येनोपस्थापेति सत्रे वृत्तिरुता खंडे इष्ट
 तः क्रामेत् । अध्वर्युणा प्रायश्चित्तं म प्रणीतानि नयनेषु कृतेषु ब्रह्मादुलोपस्थापन निष्क्रामेत् । यज । फ
 त्यांते पयस्वती । रितादि व्रतविमोके कुरुस्मानं संप्रेष्यति । आत्मणा । सत्पथितवे । ततो यज । सामकार
 परिशिष्य गृहमेधीयं प्राप्नोति । प्रतिवेपथ्य अपण इति । अन्याहा । पयने अपयैवो । प्रा माता इति
 निति शा । रिधिदैधे । पूनी कुमाराघर्ष ओदनः प्रतिवे रा । स्वये ते नो ज नयोः स्पर्शं अवैक्षणी वा
 कुपुर्हि तिसवः । ततो पस्ते । रात्रे जीवदन्त्यायाः पयसा मिहो । तं ऊहा । नीचि ह सगार्हपत्यं परि
 स्तार्योत्तरतस्तृणोसादयेत् । दवं वैकृती सु- ग्वरुता प्रोक्षणसादने । सुवमा ज्येनोपस्थापनी । समार्गीयां स्य
 श्वदमं कान्ति कल्पः । पवित्रे कृता प्रोक्षणी । संस्मृता पात्राणि न ह्मी प्रोक्ष्या ज्येनोपस्थापनी । सुवमा ज्येनोपस्थापनी । स्य
 पयसं मज्ज्यदव्यामुपस्तार्य सामकारा मवदाय । दिरासिधार्यगार्हपत्यं समिधमाधाय यज

मानान्धारव्यस्तिष्ठन्नासीनोवाञ्जुहोति। पूर्णादिविपरोपतमुपूष्णीपुनरापत। वस्नेवविक्तीणावह
 ५२ इषमर्जं शानक्रनो। देहि मे ददा मि ते नि मे देहि नि ते द धे। निहार मि नि मे हर नि हार नि हार मि ते स्वा
 रा। पुरोनुवाक्या प्रणवेन या ज्योसि द ध्यात्। अथ सारस्वतौ जुहो ह्यवेवर्चमुपसं द ध्यात्। एवं
 रर्णं दर्व वा स्तोष्यती य इति क मंति स्तत्रात् ब्रह्मणा व्याहृतिपूर्वो अरितरिं कारेण स्पमं यथा स्वा
 ताकारो मयति तथा कुर्यात्। व्याहृती र ह्य ब्रह्मणो हिं कारेण जुहुयादिति द्वै धरु चान्। यज
 र्जयेद्। परिषिय ऋषमं द ध्यात्। देवस्य ते स धर्पुः प्रतिगृहीयात्। अथ याः पुरस्तादिसादि
 क्रोड्नी यरु विषाय स्ये। अग्नान्विहसा न्याधानादि। सामिधेयः १८। निर्वापादो मरुह्यः
 क्रीडिभ्यो जुषुर्निर्वपामि सादि। कपालान्निष्ठ आश्रयणागयोर्विशेषः। अग्नये नु ब्रूहि। होता। उ
 त बुयं नु जं न यज हन्ति न हं न होज नि। धनं ज योरणोरणो। सोमाय नु ब्रूहि। होता। अये द्रु लु र्ग

४३

क्षीतो विधत्तु द्विदि सोमः। ऋषिर्विप्रः काव्येनो। मरुह्यः क्रीडिभ्यो नु ब्रूहि। होता। क्रीडं यः च
 होमास्तनमनुवा पोरथे शुभं। कण्वा अक्षि प्रगापतों। मरुतः क्रीडिनो यज। होता। ये० मरुतः क्री
 डिनो त्या सो न ये मरुतः संशो य स द रो न शुभं यं न मयः। ते ह म्येष्टाः विश्वो शुभ्रा वस्या सो न प्रकी न ३
 निनः पयो धावो० यज० मरुतां क्रीडिना मर्ह० व ब्रह्मा फ्रया संधै स्सक्त ऋणस्यो दये भानोश्च
 रो निर्वाप ह्य वा। आग्रादि रमं यान्यु ह्य ब्रह्मा धिपिय ज्वन इति कल्पः। अग्नये स्विष्ट इत्य
 ने नु ब्रूहि। होता। जुष्टे दमना अति धिर्दु र्तेण इमं नो यज मुपयाति विद्वान्। विद्या अग्ने अ
 भियुजो विहत्या शत्रयता मा भरा भोजनानो। अग्नि० स्विष्ट इत्यं यज। ये० जुषतां हवि
 रग्ने राह मरुते सोमगापु नु विष्मन्। पुतमानि संतु। संजास्य सं सुपममा द्रु णुषवा चर्य
 नाम भित्तिष्ठा म हां स्यो०। अ न्या हा र्य मासा घणः ददाति। अथ याः पुरस्तादिसादि। मरुह्यः

इं

सिर्वस्यो महाहविःसंबंधिहविः। अहिमयः पुरोडाशोद्वयं ब्रह्मिमयश्चरः। नवप्रयाजाः। अ
 ग्नीषो मावाज्यसागो अग्निः स्विष्टसोमः सविता सरस्वती। रक्षेत्स्मिन्निषेद्राग्नींद्रो विश्वकर्म
 ति प्रधानदेवताः। अग्निः स्वि० नवाग्रपाजा एवमात्मकेनेसादि। सामिधेन्यः ११। प्रस्तवार्थे वैश्व
 देववदि ध्मावर्हि रिति देवकेशवौ। महाहव्यं ऽप्यथागर्घ्यं विहारादियथोदितं। बर्हिः पंचवि
 धं धाय्ये सामिधेनीषु पूर्ववदितिकल्पः। औत्तरवेदिकान्नसंभारान्नसंस्पर्तिकपा। अग्नि
 ३२। यत्तच्छाला ४ मेहणा नि ४ उपहना सह पृषदा ज्यप्रहणी। आज्यस्थालीं तात्पा आस्य
 ता शायपात्रं। एषांतोपधामे जानेइं द्रग्निभ्यामेकादशकपा बर्हिरेण्डरवेस्थालीं विश्वक
 र्मणिकपालमुपदधाति। अग्नीदिनस्त्रिहरेस्तं स्फुटमुदपात्रमिषाघ्नतरपरियतां नंयस
 णप्रघासयत्। प्रतिप्रस्थातुरभावा नोहः। षेषः। एषदा ज्यप्रहणे हविरुदासनं मंधनं य
 वैश्वदेवनत्। प्रपाजेषु यनुयष्टिमयोः समानयमो अष्टमे सर्वे समानयने एं द्रग्ना ते स्ते

दधिस्थालीय

जि

इंद्राप्रानुब्रूहि। होता। एंडस्यान्सिरयिं संश्रिभानं सदासहं। वर्षिष्ठमतयेत्तरो। इंद्रयज्ञवे
 स्ते। इंद्रप्रससाहि वे पुरस्तुत शत्रुः। अयेष्टु मरुत रातिरक्तः। इंद्रा मरुदक्षिणेन वस्तुनिपतिः सि
 र्धनाम सिवती नां वै। उपांशु विश्वकर्मणे उच्चैः अनुब्रूहि। होता। उपांशु। विश्वकर्म नुवि
 मावाच धानः। स्युयं यजस्व एधि वामुत धां। मुह्यं न्ये अग्नि तो जना सदाहस्माकं म
 उच्चैः घा वास्त रिरस्तु वै। औ। घावा एधिय वदयदने जने उपांशु विश्वकर्मणे उच्चैः यज
 होताये० उपांशु विश्वकर्मणिं पाते धामा निपरमाणि घावमा याम मध्यमा विश्वकर्म नु
 तेमा। शिवासा। अरिबभ्यो हविषि स्वधावः स्युयं यजस्व त्वं यधानः उच्चैः वै। अन्ना
 दो यत्र ये शानो दृत्र हा वैश्वकर्मणे। चतुर्विः सदाहया धैरक्षि होमः समं जेदितिकल्पः। क
 विश्वकर्मणि वरुंधी पेति वैश्वकर्मण रतिकेशवः। सहस्र स्यात्। सहस्र स्यात्।
 तपस्य स्यात्। तपस्य स्यात्। अन्वाहार्पमासा घृहा दशगा ददाति। समिष्टयजु होमां न

ह

त१ वैश्वदेवैर्वाजिनवर्च्येनर्वाविमर्गः। अथ सर्वाकर्मिणिमिमादिवरदानोत्तमायेरेन। नापद
 तास्य यो ज्ञातवेदसस्त्रमे स्यागिनामपीतिकल्पः। महादितपतं करिष्यन्नुपकल्पय
 ते। ब्राह्मीश्वययांश्च अष्टौ कपाजानिचतुर्दशवा। मत्तवत्सापयः अर्हपात्रप्रमाणेनय
 पात्राणिपंच। मर्जनाथं कपाजं रसुशलाकां त्रीरुपर्णत्रयसहितां नृपलाशवैतान्
 समस्तं निमृज्यावर्हिः। तिर्यग्गर्धप्रमाणेन प्राकृतादधिकमिधं शरिश्च यणं वास
 तितं त्रकुर। वस्त्रकिर्तिता। दीतिमवः। कर्त्तारूपवर्हिणे अोजनोऽप्यंजने। मधुनैर्नवेति
 तं त्रकुर। दशांतल्लज्जमिनि केरविः। यस्यादिष्ठादनं स्पष्टस्यादपूर्वरतिकल्पः। उदकुंभौ यो
 क्रवर्ज्यं शूर्पद्वयपुतानि स्याद्वीनि। वैद्यैर्किरण इति निष्कृम्या। न्यागाराद्विष्णे पर्येवांगर
 हेरोक्त्यादिमीवो०। अंतरे वैतांदिशमिति शा० अन्तापपवनमेवाक्षितरसौपम्यम
 तिदधे। अथ शुभे। बितर्ता पावेदिर्मवता ति पैतव्यावेदे विंशतये विष्णुस्य महावेदेन

४५

अथो गुरुप्रमाणी चतुर्दशानवः चतुस्त्रिंशत्तिगः पृथुसंक्षिप्ता इत्यपरीति शुभे २

मभाणेनेत्यर्थः। तद्गुरुणोपायमाह। महावेदे स्तुतीयेन समचतुरस्त्रकृतायास्तुती यस्तस्मीकरणी भती वि
 भवमस्तुक्तमेभा गोभवतीति। समचतुरस्त्रकृतायाः कुवेवदेयकिरणी ३९ पदानि २ अंगुले २८ ति
 वा श्रुतितस्यास्तुती येन समचतुरस्त्रकृतायाः कृते करणी १० पदानि ८ अंगुलानि ३९ तिलाश्चेति
 तयास्तुती यकरण्यास्तुतायां पैतकवेद्यां महावेदिहोत्रस्य अष्टाविंशस्तुतपदस्यै सहस्रस्यन
 व्रमोभा गो अष्टोत्तरशतात्मकोभवतीति। यजमानमात्राचतुरस्त्रिंशत्तिर्भवती। ऐकैषां मनंदि
 सुस्त्रक्तयोर्ष्वैर्विषण्णवैर्यं गुच्छाहविरासादनसौकर्यार्थं पंचारत्रिंशयजमानमात्रेति भाष्ये।
 दक्षिणतल्लक्ष्यं तुल्यः द्रुतो भवति न देतां चतुरस्त्रां वेदिमालि स्वयेयनस्वनतितस्यै मध्यतोऽव्य
 हायपवनमुपसमाधायेति प्रयोगस्तत्र। वेदितुं दक्षिणाग्नेः स्याद्वक्षिणापर्वकस्य वा। अष्टाद
 शपदावेदिश्चतुरस्त्रा समाभवन्। महावेदे स्तुती यावा यजमाने न वामिता। सर्वास्वरचदेन
 स्यामानं स्यात्तन्मयोदिशः। स्पृष्टा योपरितयेनामनुस्यं देस्मालिखेदितिकल्पः। दक्षिणाग्नेपुरा

महा

समः ४

४२

उपयामेतु मन्त्रानि मन्त्रं तस्मै त्वने नृणां निधानादि तु मन्त्रेण सिध्माय गन्तव्यं अधिक इति कल्पाः । समञ्जसं
 नपक्षे अहानिष्टे पनमन्त्रयोर्निवृत्तिः । अस्मिन्मादायस्वोत्था प्रस्तरत्तस्मी गृह्णाति । प्रसस्मिन्मन्त्री
 नं केचिदिति केशवः । प्राचीनवायुस्मिन्मादायै धानिर्मन्त्रेणैव प्राचीनाया येव समन्त्रक मन्त्रा
 दानादिकरोति । देवस्यैव सादि । देवेभ्यः पितृभ्यो जुष्टं । देवानां पितृणां परिष्कृतमसि । देवपितृवर्हि
 मत्तिः । देवपितृवर्हि । देवपितृनाममसि । नतस्यामृधासंभरामि । कर्मणेवां देवेभ्यः पितृभ्यः च
 केचि । वेदं कृत्वा यथापाण्यादिनवा सर्वपरिस्तरः । आग्नेय्यत्रमवेत्याचीपरिस्तरायतुर्दक्षिणां न
 तः सर्वपितृभ्यो स्तुतयेचिदीष्टुः परिस्तरमिति कल्पाः । गार्हपत्योत्तरतस्तृणेषु एकैकं सादय
 ति । कश्चिदप्यवर्हिणे । आज्ञानाभ्यं जने दद्यात्स्यमुदकुं मौपण्डितानि परिश्रयणी स्थापदीना
 मप्येकैकं संभरति हृदयेति केशवः । कपाष्ठैः सप्तदेवैः पात्रे भर्तृनकपाचं समेष्टुं सुव्रता
 यदेष्टव्यं । आग्नेयस्थाल्योदारुपात्रासह त्राणि पात्राणि चोत्तराय । ब्रह्मयज्योपवेशस्तु

॥ ४० ॥

दक्षिणाग्नेस्तुदक्षिणाः । ए. एषा ह्यदक्षिणा द्वेष्टुः प्रणीता श्वतु दुत्तरा इति कल्पाः । अस्मा
 णं दक्षिणातु पवेत्तया त्रयोत्तरत उदगा त्रिनिधायेति कर्माति । अस्मात्तस्मीनिरसनेप
 वैशानेकुपति । नजपे । नवृणां ते । स्तुतये । पतेत्वावृणां मे । अधयुः अयः प्रोष्यामि
 वार्ययच्छे । अस्मा । ओं प्रणयेत्सर्वजपयः सर्वश्रयान् । उत्तरेण गार्हपत्ये दारुपात्रां निधाय ता
 स्यां ब्राह्मी रूपयां च प्रक्षिप्य पतेत् पवीत्यसि मन्त्राति । उत्तरत एवोपवीपनिर्वेदिस्यं
 स्तु । आग्नेय इति सवोक्तैः । धूरसी । सादिध्यामस्त्ये पितृणामसि स । वाङ्मनमपितृ
 नमस्तुतमसि । मास्तेष्टमासं विनिहायां मावा । त्रिषं । उरुणी वाताये हस्तः । प्रतिधु
 न्यमविद्वत्तयोराव निर्वब्राह्मीणां यतुरो मुष्टी निर्वपति । देवस्य ह्य । भ्या । सोमा यमि
 तमते जुष्टं । यावानां यतुरो मुष्टी निर्वपति । देवस्य ह्य । पितृभ्यो येहि । षड्भ्यो जुष्टं । यवा
 नां मेव नृणां । पितृभ्योऽग्निषा तेभ्यो जुष्टं । ब्राह्मीणां नृणां । यमा यजुष्टं । यज । अति

अग्निं होतारमिह तं देवि ह्यग्निं पाति ह्यग्निं भवामहे। आपं तु पितरः सुमनस्य माना विपं
 तु पितरौ हविषो मे भस्म। इमे पितॄणां इमे जनः सह। स्थासेवा नारायणे। उर्वेतरि ह्यमन्वितं॥
 अदि सा वा सुप स्ते सा दया दियामि। अविद्वाना मा वसिषी। आह वनी यावे क्षणादितं
 त्रेणेति सवः। पलोपवी सेव प्रोक्षणीः संस्तु स देवस्य से सा दिय पादे वते जी। हीं श्व पय
 क्रोक्ष्य श्व से दे न पात्राणि प्रोक्षति। शुं धर्धै द्या य पि आ य कर्मणे र व पित य आये। अवघात का
 ले। अने० विसर्ज नं पितृ बीत पेत्वा गृह्णामि। स इदं पितृभ्यो ह्यं० सु० अत्रैव हविष्कृत मा दूयति
 निषां ह वा तिष्ठे य ह विः कृतमुदापयति। कुपो ह्यं० ते यवानिति स्तत्रं शा० केरत्रै ह० वौ० नः अ
 दि वपनु प्रवृत्ति येषु मंत्रक मन्त्रिणा वतेन। ते त्रं तु हविष्कृत्यादि निदधे। आधापे तु यवो घ
 दः मः। मंत्रैर्वा चोक्तं तु यवेष्टु न्य हविष्कृत इति कल्पः। यथा वद्या तपसे वा द्विवत्सं श्रेष्ठः। उपा
 योः प्रस्ता न्न न निन यने तं त्रेण। अधिवपने स्तोमा य पितृ मते० यमाय मौ जुष्टे॥ धान्य मसि

॥४८॥

धिनुति पितृ न धिनुति यत्सं॥ धृष्टि मादाय गार्हपत्या दक्षिणत आपितृ यजं वहेत्यंगारं निधा
 य षट्कपाला मुपदधाति। सजातान स्मै पर्युह। षट्कपाल विभाग स्तत्राणा मध्ये धदाक्षे
 णे॥ द्यं पूर्वा यधि स्तत्रे क मेक मुत्तरतो मरुदिते कल्पः॥ अथैन्य बाभुत्तु रवले परि शुद्योते ना
 स्तत्र स्य दद्यात्तु सारिण दद्यात्तु व्याख्या नं सवके शवाभ्यां कृतं॥ प्रवृत्ता वद्याना नुवा दस्त
 छी मवद्या त विधिर्वेति॥ ततश्च प्रवयवो यममात्रे हते इदानीं तृष्ठी मवद्यातः॥ प्रवमवद्या
 त हते तु नेदो मवद्याते निरुति तदा शयः॥ यस्तत्रे यवो यमं स मंत्रका वद्या तं च प्रव सुक्त
 क्षामि त्र काये यवानुत्तरवत्ते तृष्ठी परि शुद्ये का र्ह॥ प्रयोग स्तत्रे यवो यमं वयनस्य नियमार्थं सान्
 रमं त्र का यद्या वपुः पियं वो यमं स्तत्रा अपणा कालं नावघात द्या नुष्टे पर वेति तदा शयः॥ यवा नृप
 रि शुद्य। पार्जना धि श्रयस्तृष्ठी मध्ये वैक कपाल न्यदिति कल्पः॥ अगारा सि धारा न न्यं यो गां तं वने न

न।

अथेनानियस्य न्येत्तय भवेन अवघातान्तरविधा पितृानुदधे यस्तत्रोक्तः

कपालमुपधातीति के शयः॥ कवस्वामिनानुहृष्टी मवधातं पसेतुहृष्टी कपालोपधानं यथप्रसेपं च विधि
 द्वावदुरुपाधाना विमस्य यथा देवतासि मन्त्रय समं त्रमधिवपनं द्वावसं वपनादि॥ अन्त
 आत्प्रनिर्वीपांगेतिरः पत्रमात्प्यं नवपावे आनीय धाना मंत्रेणोपपात्रांतरेपय आनीय पयसि
 यमंत्रेण सक्तु नोप्यमंत्रेणाधि श्रयती सक्तु॥ अनुयाहृष्टदत्त पक्षे तु समं त्र कपालोपधानं मंत्रेण क
 यवप्रसेपं च पर्यग्री करणपरिधानं स्वैषां च द्वाव विमसागाद्याः पक्षानिर्वीपांगेते दत्ते नृत्तमीधा
 नासक्तावपनं नृत्तमी मधि श्रयणं च कुर्यादिसक्तु॥ अप्रादत्त प्रादत्तावधातसाहचर्यपरिपा
 नाधि श्रयणाद्यपि नथात्तं प्रतिपद्यत इति तदा शयः॥ प्रथमपक्षे गार्हपत्या यतन एव भर्ज
 नाधि श्रयणं द्वितीये पुरोडाशोत्तरतः॥ निर्दग्धमिति परिक्तो गार्हो विश्वा गुण इति द्विवेकः
 यवात्र मध्यमपाकांश्च स्तान् कुर्यात्पर्यग्री मंत्रवत्॥ परिधायाय नान्तर्ये मे सूपेन समोप
 च॥ विमस्य ययं देवं मंत्रेण च इति स्पृशेत्॥ इह द्वा विन स्य पिष्टा नितुस्ते नान्यत्र निर्वपेत्॥

था१

अग्निष्वाद्यातार्थसहस्रं माधियापा॥ धदिमंत्रवत्॥ सक्तुपात्रांतरे द्वा विधि पिष्टा नितुर्वक्तु॥ इह द्वा
 इह द्वा विनेतेषां सवापा द्वियथोदिते॥ मयनाते निरूप्यस्य सा पर्व कमधि श्रयेत्॥ अथोत्तरगर्भा
 दिद्यतमत्रात्सर्वकमिति कल्पः॥ येनै मंत्रक्रमः॥ अर्जन कपाले पात्रं प्रक्षिप्य न द्वातरतोत्तरात्
 देशी किपेनं विदेति क्रम्याष्टौ कपालान्यपहधाधति॥ हे इति केन॥ येद्यर्भे कपाले उपविशुतो वेध
 सः॥ सस्यस्ते भर्षी सक्तुः॥ धा॥ नाविमस्यसि मन्त्रयति नात्यात्रांतरे पिष्टा नितु प्रक्षिप्य मंत्रवत्
 स्त्रधिपर्वेन सत्ताताः पात्रांतरे निक्षिप्य द्वा विधि पिष्टा नितुने मे स्थाप्य संवपनादि॥ सोमपित्तम
 ते ह्यायमापपित्तमेते लोसक्षि मन्त्रयति विपांगे दत्ते भर्षा ज्योति स्य प्रथमपक्षे पुरोडाशो
 उत्तरतो द्वितीये पक्षे भर्जनोत्तरतो गार्हपत्या हृष्टमिष्टां गार्हपत्या नितु पुनर्वपात्रमधि श्रय
 वेपात्रेतिरः पवित्रं मन्त्रयति मन्त्री यतिरः पवित्रं धाना ओषा हृष्टा नृदग्धपावेति॥ यकेनापः अपा
 सुभ्रन्नापा हृष्टा नृकार्यं॥ अथोत्तरमिवावधे दुग्धमहृष्टा नृमिति सक्तुं बौधानं स्यात्पयदिक

य१

यः स्यादभ्यन्तरीयेति वा० इति द्वेधे। न स्मिंस्तुरः पवित्रं स तन्नोपरः आदिनादादिना मुख इति
 लादेन मध्यमति। एतुकादिधादासासायेण केन मध्यमं मध्यमिति कल्पः। मध्यमा स्तोत्र
 धीनानां निप्रुषोतः प्रक्षिप्य हस्ताभ्यां पिडेत्वा धानानामुत्तरतोऽसंमिश्रानं गारां निरुह्य
 तेषु नवे पात्रमधिप्रिसृज्य तत्र पिडेत्वा मिदधातीति केनायः। त्रिः पवित्रं अपय आनयनमिति तं नक्त
 उत्तरपुरोडाशमधिप्रसृज्य याहुयिसेसादि। जघनेन गार्हपत्यमाधेभ्यो निनयेदिति बोधायनः
 अयेणाहोति वा० अयेण वा जघनेन वेति औप०। अन्वहार्यवचनस्योपसर्गमिधन इति स्वस्थान उपस
 र्गमाधिरिति बो० इधममेव वाति प्रणयेदिति वा० इति द्वेधे। मध्यमाग्निः समाधेयो मध्याह्नं स्य तज्ज
 र इति कल्पः। आपोभ्योभ्यनिनीय पेष्यकं वेदे मध्येऽन्वहार्यवचनादिधमं प्रणयेत्समस्तं वेति मना
 दयः। ब्रह्मानदक्षिणतस्तु दग्नी निरसनो पवेशने कुर्यात्। अग्नेः पूर्वाह्नं निस्तव प्रजुहुरिति। अय
 मदेवसादि। स विदुर्लोकमच्छिद्रे०। एधि येवमसिर्वर्म भव। एधि विदेव पितृयज्ञोषध्यास्त
 मरुतैः०। अपरुतो वरुः एधि येदेव पितृयज्ञे। अपरुतो ररुः एधि या अदेव पितृयज्ञे। इमानं

राः० यथायं न रिष्येत्॥ वेदिलिखत्स्येवन खनतीति केनादयः॥ खननप्रतिषेधस्तं गुळीरेवेपले
 वमादिविषय इति भवः॥ ततो ये वेद इत्येवन खने किंचिदुद्धतिरिति कल्पः॥ इतस्त्रिहिर। उत्तरं
 रियाहं पयस्तीक्ष्णामिनिप्रेषो॥ ब्रह्मा परिगृह्णाण। प्रोक्षणा रासदये भावर्हि तपसा दयस्त्रुवंच
 स्त्रुचम्यसं मन्वाभ्येनोदेहातिप्रेषः। पत्नी कर्माग्निनैवात्र न वाधिप्रयण पुनरिति कल्पः।
 पत्न्यवेक्षणं तावच्छिव निचक्षत्वा कार्यं गार्हपत्याधिप्रयणमिति अपि भवः। यजमा
 न आज्यमवेक्षते। बहस्पतिप्रस्तुत इहमारिषन् इति तं वक्तव्यं। अधर्युः अग्नेर्जिह्वा सि
 सुभर्देवानां धाम्ने धाम्ने देवेभ्यः पितृभ्यो यजुषे यजुषे भव। आज्यग्रहण इति पंचगृहीता
 निर्वर्तुं षट् गृहीतानि वासुरिति बो० षट् गृहीतान्येवेति वा० इति द्वेधे। शुक्राद्या देवेभ्यो
 यजुषे० योतिस्त्या० देवेभ्यो यजुषे०। अरिस्त्या विविधा म्ने धाम्ने देवेभ्यः पितृभ्यो यजुषे०।
 ओवति स्यात्वरतुर्धन्ये स्य यजमाने यमस्य चैति कल्पः। रुविर्देवानां पितृणां। आशिषः।

देवानां पितृणां त्वा देवतास्यः पितृभ्यो वस्तुमेतद् ह्यमि। कावे प्रस्तरं तत्सो गहीत्यात्सस्त्री नत्र
 पवित्रे निदधातीति सवकेशको। प्राणापानौ देधा मीति मंत्रेण पवित्रमिति देवतं त्रस्तौ
 गृह्णते नैवास्य न सनत्सस्त्री कल्पा के स्या नैदयेतर नंत्रवदिति औ० इति हे धे। अन्यतरस्मै
 प्रस्तरं प्रदाय वेद्यं से दक्षिणे तस्या दक्षिं सन्नहने स्तु न इति कल्पः। प्राणी नापी ती दक्षिणो रा
 दारभ्यो त्रिदक्षिणमन्यसि मुखे अन्याहार्य पचने स्य संनिद्रयसं हतेः प्रथमं परिस्तृणा
 ति देव पितृवर्ति रणं ग्रद० संस्तु देवेभ्यः पितृभ्यः। मृत्वा निहिता यमुष्मिन् प्रछादयन् विप्र
 द्रष्टुं स्तृणाति। एवं तृतीयं यत्तोपवीती त्रिः प्रदक्षिणं मयेतं परीत्य परिधी परिदधाति।
 गंधर्वे सि० दीपतः परिधिः सरिर्दुर्दितः। इत्युक्तं बाहुरसि दक्षिणः परिधिः रिर्दुर्दितः। उर्ध्वं स्तु
 समिधौ मे वेणाथापयेत्। पुनश्चिन्त्या बुद्धे नदि म्रेण ह व्यायास्मै० त्रिरपस्तृणः परिस्तृणयये
 ताति स्तु त्रै सचौ स्य। यथोपन्येने वस्तुणीयादिशा० वेद्यं स्तरण इति स्तु त्रैवो० स्तोत्रां ग्रदसं त्रास
 गाधिरतिरेव ग्र्यादिति शा० परिधी नो परिधान इति स्तु त्रैशा० के०। अत्रोहस्मात्सवो० सविरिपदि

१५९१५

धीन् परिदधाति। यत्कर्मणि क्रियमाणे दक्षिणतश्चोत्तरमुपदधाति हे धे। अग्नेः पश्चाद्विधितिः
 प्राणासाधविधयोस्तद्ग्री। प्रस्तारं मंत्रेण बर्हिषीतरे मंत्रेण कावे पुरोडाशार्थं दारुपात्र्यो मुप
 री। आप्यायतां। सोमाये पितृ मोतृ जुष्टमभिधारयामि। यथावदुदास्य पात्रोत्तरं धानार्थमुप
 स्तृणाति। स्तोत्रं वसदनं करोमि ह्यतस्य धारयासु० सीदना मते प्रातिनिष्ठतयवाना मेधाः सुमन
 समानाः। अभिधारयति। आप्यायतां० रवमं गंधं च यमं गंधं सुरुपा वो य सुविदः पशूनां तेजसा
 पितृभ्यो बर्हिष्यो जुष्टा अभिधारयामि। अत्रोत्स्रांति जुनि० यो मतीनां। स्तुतर्पयति। आ
 त्रिः प्रथमं यो मुवनस्य गो० प्र०। गोपाशुतिवा। पात्रोत्तरं करं भाष्यं मुपस्तृणाति। स्तोत्रं ते० यवा
 सोमेधु सुमनस्य मानः। आप्यायतां जसा पितृभ्यो ग्नि धातो भ्यो जुष्टमभिधारयामि। स्तुतर्पयति
 गोपाशुनी। पात्रोत्तरं उपस्तृय। आप्यायतां तेजसा यमाय जुष्टं० इत्यं केशवः। सर्वोपस्तृणा निदम
 द्या के म्रेण हवी० पुद्गलयेति तत्र द्रव्यं। धाना करं भाष्यं नोपस्तृणा मिति सवः। पात्रेणो दास वेद्य
 नाः करं मेनात्सुपस्तृतिः। धाना स्वर्गं सुरुपा वो जुष्टा व सुविदः श्रिताः। उत्स्रांत्या इति जुनि० यम
 मध्यं धाय प्रथमं सवः। नाधो धाना करं भाषा मुदास्यं सजनेन तथेति कल्पः।। स्तुतिपा मुदस्य न इति स्तु

था १

वि० स्प० यथै० श्रुतमेव हवी० शुद्धासपेदिति शा० रिति द्वेधे० अध्वर्युर्दक्षिणत्री स्तुपुरोडाशी मादाया यतो गच्छ
तिथाना आदाय तमन्वये० करं समादायता अन्यन्वः० पुरोडाशी मन्वः० अग्नेः पश्चादुदगपक्वा
मासादनं व्याहृतिभिः० हविषां संयरो धर्मो श्येति दक्षिणे नेति वी० उत्तरेणेति शा० रिति द्वेधे० अग्नेणा
हवनी यस्य पुरोडाशा द्योप्राहृतिः० वेद्यां परिश्रयः साधः कश्चिच्च० देवर्हिस्ततश्चेत्कल्पः० दक्षिणतः
परिश्रयणं निदधति० वेद्यादक्षिणे संस्तीर्णे कश्चिच्च पर्वणे आंजनास्येज्जनेदशांश्च० दधति०
उत्तरत उदकुंसी० वेदिदक्षिणे ब्रह्म यजमानौ० उत्तरतो धर्षुराग्नी ध्रुवः० यजमानः यन्म अग्ने० अ
स्मिन्नेव कावे प्रति प्रस्थाता च्यवका निर्वपति० तत्प्रयोगं पितृयज्ञं ते च वक्ष्यामः० अध्वर्युः० रिति
होता प्राहुर्यव आचम्याग्नेयः० मुखभाग्नेयी प्राकृसीधिदेशोऽस्थि लाता दृशा एव पुनराचम्याह०
देवता अन्व० उपां श्रुतां च० अध्वर्युः० मय बर्हिषु श्रुत्यारः प्रपाज्जः० अग्नीषोमाया ज्योतिर्गो सोमः०
पितृनाश पितरो बर्हिषदः० पितरो मि ध्रुवा इति प्रधानदेवताः० अग्निः० स्वकव्यवहनः० स्वद
त्तदर्थे० अपवर्हिषो धावनु याजो० स्तुतवान्नेरो युवाको० सर्वसुपां शु० सुमं त्रैदतं त्रपसे प्रधा
नो०

श्री १

३ अनुष्ठुपम् हिं० कर्त्तव्यसरो०

नित्यं नरं

नदेवताः पत्नी संयजा श्योपां राव इति वदेत्० उत्तरश्रोण्यां स्थितमाग्नेयी मुखं होतारं आह० अग्नेये
देवेष्वपि तेष्वः सन्निध्यमाना यावु ब्रूति० होता उवाच स्यान्निधिमह्यं तः समिधी मसि
उवाच नु शत आवपित वरुधिषे अन्नवो० इति त्रिरन्याह० उत्तमेन प्रणवेनाव रुदेवा न्यजामो येति ना
प्रति सर्वं दध्यात्० अध्वर्युः प्रणवे प्रणवे समिधमादध्यात्० स्मरुदांत इति केशवः० प्रथम प्रण
वे होये स ह्यत्य हो स मि त्रयमिति कल्पः० यज० उच्छुषो अग्ने एधि निशुषो मसि दासते अग्ने
देवे ह पित्रि ह मन्त्रि ह मं० ५ जिह्वा इति सवः देव पित्रि हेतितं ब्रह्म० आर्षे यवोपां नैवर्जं प्रह
तिवृत्तो वाघारांतं द्रुवाह० पक्षिधी वाग्निं वत्रिः स्त्रिः संमहि० जुहमादतो० शुद्धवे द्युग्निस्तु
ह्यपति देव पितृ यज्याये० उपसदेहि० देव पितृ यज्याये० होता अग्निमग्न आवह० सोममावह०
सोमं पितृमंतं० पिहन् नवर्हि पदः० पिहन् अग्निश्चा राव० यमं देवां अज्यपां आवह० अग्निं कव्यवा
हनं आवह० आवहता न वेदः सुयजा० उपां श्रुतं त्रयपदे आवहत्याह प्रवृत्ता नां अंग प्रधान

२१॥
यमः
२५॥

रुविः संबंधेनां प्रोधारणं। तदापावहदेवान् यजमानाप आवज्ञातवेदस्य वावहशब्दयो रूपां शु
 समेव कदाचिदपि देवतासंबंधावादिशितं ह्यंतभाष्ये। सुमं इतं वत् प्रधानं वाचिपदानामु
 पांशु रं। अगदेवतावाधिनां सुमं इतं। अस्यैवं धिना मावाहादीनां तु मं इमध्यमो तम
 त्रैस्थयं त्वकः प्राकृतं तं वयं वयं संबंधिस्वररतिवृत्तिरुत्तरेवैमं व्रतौ। अतं व्राणामपि
 पातं वसंबंधि सुमं इतं स्वररवेति सिद्धं तभाष्ये। सुमं इतं वत् प्रधानं वाचिपदानामु
 यो तपुपस्त्वत्वादौ नो पांशु रं। प्रधानं मात्रे तदि धे रं हि ददा क्त क्त्वात्। नोपविश्य प्रादे रं
 दि। अधर्षु ऽयो दि रं मा मि सं तं रं सो करे वृ र्धा कै रं स्पपनि ह या श्राव्य प्रया श्राविते अत्त ५७
 अनि रं वो देवान् पितृ न्य ह स्त देति होतारमीक्षेत्। होता। सीद होत रिति मो न् रं इति यो धर्षुणा यवो
 तस्मिं दृष्ट्वा स नं त स्मिं निरस्य तणमा सृजान्। तस्मिं निविश्य तस्मिं च बहि र्जा च्यतः सृजेत्।
 अप नोपोमवेद वस्तुगदा पनमाह वेति नृसीहः। वस्तुगदापनादि मंत्रेषु च देवपितृ रं दृष्ट्वा रं धं नपि ५८

त राष्ट्ररतिवृत्तिरुत्तरेवैमं व्रतौ। अतं व्राणामपि
 धं पित राष्ट्र प्रपु जतरतिभाष्ये येकदेशिमतं मुपन्यस्य दृष्टि रं। होतारम वत् प्रातिवषट्कारा
 नुमं व्रणं न च लुप्यते। नी नृपयज्ञा निष्टो तमे प्रयाजे। ये० स्वाहा मिं स्वाहा सोमं स्वाहा सो
 मं पित मं तं स्वाहा पितृ चरि षट् स्वाहा पितृ नृ पि द्वा रं स्वाहा यमं स्वाहा मिं कव्य वाहनं स्वा
 देव आ ज्यपा रसाधे। धौवा यो पृथ तां तः स्याद मिद्यारो रुविः क्रमादिति कव्यः। आ ज्यपा य
 योरनुवाक्ये। आनो अग्ने सुये गु नारयिं विधा पुपोष सं। मा उ किं धे हि जीव सो। वं सो
 मम हं पगं हं स न कृतायते। दक्षं दधा सि सु विं सो॥ अनु मं व्रणं तं वत् प्रातिवत्। व्रातपसादि
 प्रायश्चित्तं माह व नीय रव जुहुयात्। अतिप्रणीय पि यं न वचनात्स्मिन्ने वापि आभवेत्। नै
 मिनिं स्वाह व नीय रवेति वृत्तिरुत्तरेवैमं व्रतौ। प्रधानं मध्ये पि ब्रह्मादि कर्तृ कपायश्चि तं प्राप्नो य होप
 वा नी दक्षिणो तरयु पस्त्वत् त्रं जुहुयात्। तथैव तदुत्तरे। अथ सर्वं प्राची नावीति नो भवति॥
 सव्योपयु पस्त्वत् दक्षिण आग्नी धं नृ तरो धर्षु रिसा धं गयनः। अत रत उपविश विधि लाय

पञ्चमानस्य ॥ दक्षिणतो ध्युराग्ना ध्येति बोधायन ॥ यं प्रयोगस्तत्र विपरिक्ता मन्त्रं त्विजो विप तच्छ्रु-
तिरुहंति हविषि इति सूत्रं बो ० न स्य नात्र हविषि विपरिहरेयातामिति ज्ञा ० नात्र हविषि विपरिह-
ग्री ॥ देपातामित्यध्वर्युश्चैवाप्यधीर्जागृविपरिक्रमेयातामित्योप ० इति द्वेधौ ॥ विपरिक्रमणध्वर्यु-
रग्नेस्तु स्यादनंतरः ॥ ततो यज्वा ततो ब्रह्मा ततो मिदिति रोचतदतिक्रमः ॥ इहोक्तं चापि चाग्री ध्रुवा
नंतरस्यादथ यजमानो यज्वा तथा ध्वर्युरित्यस्याह वैश्वः ॥ यजमानः प्रथममग्नेनाग्निं परीत्य
५४ ॥ उत्तराग्रां विव्रति ॥ अध्वर्युस्तस्य बाह्यतो योनाग्निं दक्षिणतो गच्छति ॥ तस्य बाह्यतो ब्रह्मेतरतः ॥ परीत्य
आ ॥ तद्बाह्यतोऽग्नीध्रो दक्षिणतदति तत्र हवति ॥ आग्नीध्राध्वर्युर्यथाक्रमं विहारस्य दक्षिणतः प्रतीच्या ॥ ५४ ॥
मुत्तरतः प्राच्यां च प्राङ्मुखः प्रयङ्गुः खो स्यातां ॥ येषां मुत्तरी यजमानो भवति ॥ तैः सह प्रयोगे ब्र-
ह्मणापि तथा भवितव्यं तत्साहचर्यं इति देवत्राव ॥ धानानामग्नेनाग्रीमुत्तरतः सादयति ॥ अथ

[illegible]

रवाहुनिशेणोनावधुयति। एतंधानासुमंत्रोहोमेक्षणेनावस्मदावकमिति कल्पः। पुरोडाश
 बंदुपस्थानाविमर्शने इत्यादिर्वाहिकरक्षणस्यावधुयति। अग्निधार्यक्रमेण प्रसूनं किं धा
 नाप्रसूने। यदवदाना निवो वद्यन्नेविलोमाकारा मात्मनः आयेन प्रत्यनः अयेन तर्गमा द
 प्या यतां पुनः। सुवाहुनिपुरोजावादानस्येव हविष्यनेतरयो रितिकल्पः। सव्येनात्याक्रमान्ये
 न प्रत्याक्रम इति स्थिति रिकल्पः। आश्रावयत्योऽश्वाधेति बौ० आश्रयाधेति रा० स्वाधेत्योऽग्नि
 षधे। उत्तरतोदणानि सुखस्तिष्ठन् आश्रावयेद्दक्षिण उज्जुखस्तिष्ठन् प्रत्याश्रावयत्याग्नीध्रः॥
 असुखाधेति तं क्रुद्धदेवो अधर्युः सोमं पितृमंतं स्वधा॥ होता येऽस्वधामहेति त्रुक्ता येऽस्वधा
 मरुद निवोक्ता सोमं पितृमंतं स्वं सोम पितृमिस विदानो नुधावा एधिवा आतुतं ध॥ तस्मै तदं दो
 हविषा विधेम वयं स्याम पतयो रयीणां स्वाधानमः॥ वागोज० अन्नादसु पुरोडाशो हव तं ह तस्य
 योर्दशो रितिकल्पः॥ अधर्युर्दक्षिणतरयस्तु नाकुनिं कुलोपस्थीयते॥ पितृभ्यो बर्हिषध्या॥

द
 ल

नुस्वाध्या। बर्हिर्हिषदः पितर उज्यावागिमावो हव्यावक्षमा सुषधं॥ त आगतावसाशंतमेना
 धानः रीयोरपोदधातः॥ हं पितृभ्यो विदत्रां अविस्मिन पातं च विक्रमं पंचविद्योः॥ बर्हिषदो
 ये स्वधमा सुतस्य भजं न पितृस्त इहागमिष्याः॥ पूर्वबंदुपस्थानादि। मध्यो धाना करं तपुरो
 डाशानामवधुयति॥ पितृभ्यो बर्हिषदः स्वधा॥ होता॥ येऽस्वधामहेति हव बर्हिषद इदं पितृभ्यो
 नमो अस्वधये पूर्वा सो य उ परा सर्ग्युः॥ ये पाथिविर्जस्यानिषता ये वा नूनं सुत जनसुविध
 स्वाधानमः॥ पितृभ्यो बर्हिषध्या अहं॥ पितृणां बर्हिषदानमहं॥ इत्र हो भूपासे॥ पितृभ्यो
 ग्निघ्नातेभ्यो नुस्वाध्या॥ होतो॥ अग्निघ्नाताः पितर एह गच्छत सदः सदः सद तसु प्रणीतयः॥ अत्रा
 हवोऽपि प्रयतानि बर्हिषध्या रयि सर्ववी रं दधात नः॥ ये ये ह पितरो ये ये हव्यो अवि प्रया उचन प्र
 विम। त्वं वेथयति ते जात वेदस्य धामि र्यं सुकृतं जुषस्वोऽं॥ पूर्वबंदुपस्थानादि॥ अपराहो

त्र

शित्रमयदापदसिणार्हमवद्यतीतिस्मृतम्। स्थिष्टकृतिदसिणार्हमपादानयेन निर्दिश्येत्।
 मत्तेन निर्दिशन्। स्थिष्टकृतिदयोर्विरोधस्तद्वान्। अस्मागवर्तुर्ह्यकरणेन स्तः। होवागुक्ति
 पर्वो जनममंत्रकं भवद्यायेषोपादानं समंत्रकं कुर्यात्। उपां उप्रयोऽयस्ये ला निगदस्य नलो
 पदतिवृत्तिस्तत्। रच्छंस्पां उभागस्य लोपं केचित्परेन वेति न सिद्धः। यज० सुरूपवर्ष० देवपि
 त्तयानः पंथाः० देवान्पितृन्पृथेति। अयमस्तु वैशवादि लिखितोपि विषयः। अत्राधेष्ट
 वृत्तं। होवा। अवांतरे लायाः रत्नायाश्च प्राणमक्षमपि न कुर्यादिति वृत्तिस्तत्। प्राणमक्षमवांत
 रे लां संयती सन्निवायां। रत्नायारतिवजनमवांतरे ला प्राणित्रयस्य भागानामभिष्टसर्पमिष्टि
 भाष्यदत्तम्। रत्नायां प्रकृति विवृति साधारणो हेतुर्महस्येव प्रतिषेधो नान्यस्य अस्या हेतुपि
 हेतुरवांतरे ला मक्षस्येति देवव्रतः। अक्षमक्षमि नमिस्तरेति प्रेषः। अवांतरे ला माद्यायवर्हिपि
 प्रक्षिपेदिमां। रत्नामक्षममयत्र नमवे माज्जनं नवेति न सिद्धः। माज्जनं नसर्वेषामिति देवव्रतम्।
 अथ प्राक्षिप परिहरेति प्रेषः। अस्मा प्राग्दं उनिधानां तत्तत्संज्ञां रत्नावधायवर्हिष्यनुग्रहस्य निन

यनांतं कुर्यात् अन्वाहाप्य वेक्षणदौ च तेन नृक्षो दत्ते यज्ञमानस्तमेव दद्यात् अथ हं रुष्टि ए वि०
 शुद्धास्य प्राचीनावागानि कुर्वन्ति नतो तेति केचित् यज्ञमानः पुरोडाशादौ निदारापात्रां मिश्र
 धित्वा पिंजरादस्यां दक्षिणश्रोणिदक्षिणोत्तरेण च नरासेषु स्थेनेन हस्ता बोध्य तत्र पणसिंवां नि
 धाय पितृतीर्थे नमार्जयति मार्जयंतं पितरः मार्जयंतं पितामहः मार्जयेतां श्रदितामहाः
 क्रमेणोपस्थाप्य विरक्तिघारिता नृददाति येन ते ततासौ चेव चामन्यति दक्षिणश्रोण्यां
 एतत्ते पितामहदेवदत्तशर्मन्र चेव चामन्यति दक्षिणे से येन ते प्रपितामहदेवदत्तशर्मन्र चेव
 चामन्यति उत्तरे से ईदृशान्रमं चान्र पठित्यान्ते पतिमार्जनादि मंत्राणां दक्षमानां पाठादिषु
 परिमाणेणैव मंत्रादयेके नतायमाश्वेष्टारस्यंतानां प्रतीकग्रहणमिष्टये उत्तरश्रोण्यां लेप
 निमाहिरषायाप्राकमियमस्माकमिमां चयं जीवाजीवंतो नु संचरं नो ज्ञयास्म प्रतिदिउ
 नेपनिमार्जनमिति केचित् अत्र पितरो यथास्मागं मदधमि सुहृदसर्वे गार्हपत्याहवनीययो
 रद्वौ निष्क्रम्य यतो पनीति नो दक्षिणा निमुपतिष्ठते अयाविष्टो ज्ञेय परकवराणि स हि द्य

ना३

शिरःपूर्वरायगातुः। सप्रसूदैहृत्तणं मध्यो अग्रं स्यां यमैरु न न्यामिरयत। दक्षिणावर्तोति प्रणीतये
 अन्वयोवय। आहवनीयमुत्तिष्ठते। सुसंहरौ स्यावयं मध्यवववद्विषीमहि। प्रह
 नं रणवंधुरस्ततो यो हिवरां अत्रुयोजा। चिं इते हरी। तत्र स्थित्वैव गार्हपत्यमुत्तिष्ठते। अग्नि
 तमन्ये यो वसुरस्तं यं यं ति धेनवः। अस्ममर्वत आरावोस्तं निसास्यो वाजिनमिषस्तो हस्य आ
 पर। अथा। मा प्रगामण्यो वयं मा यत्तादिं द्रुसोमिनः। मां तस्थुर्ने अरातयः। यो यज्ञस्य प्रसाध
 नस्तं गुदैवेष्टाततः। तमाहुतं नसीमहि। मनो न्याहुवामहे ना राशं सेनसोमेन। पितृणां वमम
 सि। आ। आन एतुमनः नः क्रते दक्षाय जीवसे। ज्यो ह्यसूयं द्यौः। पुनर्नः पितरो मनो ददातु दैव्य
 जनः। जीवं ज्ञाते सचेमहि। वयं सोमजनेतव मनस्तनूषु विभ्रतः। प्रजायन्तः सचेमहि। अनेन
 नो अंतमः० सरिव भ्यः। इति जपंतो गार्हपत्यमुत्तिष्ठतः समा यंति। प्रादक्षिण्येन गार्हपत्यस्य पु
 रस्ता देवोस्ततो यथा समाप्यते तथा यांतीति चेति कर्तुः। आहवनीयमुत्तिष्ठते यथा सवेति गार्हपत्य
 याने रवेण धीपत इति भाष्यं। पितृवो मा प्रगामेति यतस्वा ग्रेत्यमि सयः। गो द्वे सं जपं नेति गार्हपत्य

५१ यो न वेतरा ॥ अनादयो पतिष्ठे तरोपहा द्वयेन व्यो ॥ आद्येत्येवो पतिष्ठे ॥ ४९ ॥

२. प्रादुर्भूतं

स्वपूर्वतः। यो देशस्तत्र देशोऽसमाप्यते ऋचोपथाभूतिनृसिंहः। इत्याश्वत्थायनीयं।
अथबोधायनोक्तं। गार्हपत्याहननीययो रूद्रे चोनिष्क्रम्य यज्ञोपवीतिनः सर्वे आह
वनीयमुपतिष्ठते। सुसंदृशं वावयं० हरोमिति। प्रणवंश्चासनिर्गमय यंतं वदेयुः।
गार्हपत्यं। अहं नमीमदं० हरोमिति। प्रणवं पूर्ववत्। प्राचीनावीतिनो न्याहार्यपच
नमन्निप्रपद्यते। अहं नृपितरोमीमदं तपितरोमीमजं तपितरोतीतपेतपितरः॥
प्राच्योपतिष्ठते। परेतपितरस्योम्यागं० सीरेः पृथिविः पूर्वः। अथापितृ नृ सुविदत्रां
मर्षितयमेनये सधमादं मदति। यावच्छास। इहं तत्र कृतं। सर्वोमंत्रः प्रपदने। न
ष्ठा। मुपस्थानमिति केशवः। अग्निप्रपदनं तृष्ठा। मुपस्थानं तु मंत्रवादिदिति कर्मः॥
अथ नृपेन॥ सर्वे प्राचीनावीतिनो भवन्ति। अथ परिकर्मिणामाह। अनेनोदकुंभे
नेति। परिकर्मि पूर्ववत्कुंभारं यज० पूर्ववन्मार्जयति। पितरस्तथ्यं चिति। कशिपू

पवर्हणे पिंउस मीपे निदधाती तितं नृल्लनू। आरणा मात्रमनुके पं आहूरा प्री सैवे सेवकारस्य दानदि
 चापा रांगरनिव सप्ये आदिति कवके रायो। मंजनं ददाति। ओं जंतां पितरः। ओं जंतां पितामहाः। ओं जंतां
 प्रपितामहाः। अस्य जंनं ददाति। अस्य जंतां पितर इत्यादि पर्यवन्। दशाधिपः पद ददाति। एतानिवः पितु
 रोवासां सि। एतानिवः पितामहा वासां सि। एतानिवः प्रपितामहा वासां सि। ओं जनादिनु मं
 गदित पस्यदिष्यते। वा सो दशानओ मानिक निष्ठा घनु पिउ क कै मिति कल्पः। अथोपनिष्ठते।
 नमो नः पितरो रसा यदि नरो नमो बो यरुत सिमं नृलो के स्थ युष्मा स्तोत्रु येऽ सिमं नृलो के मांते नृ
 ये एत सिमं नृलो के स्थ युष्मा ये तेषां वसिष्ठा क्त यास्त ये सिमं नृलो के हने पां व सिष्ठा क्त पासं। नमो
 कः पितरः शुष्मा पपि०। नमो नः पितरो नृवा य०। नमो नः पितरु स्व धायै०। नमो नः पि
 तरो मन्यवै०। नमो नः पितरो घोराय०। अथ वीरं याचते। वीरं मे पितरो दत्तं पिदमानं पुष्पा मि
 त्तिया संसुमं जस्यो मया युर्यं क्त यास्त॥ वीरं मे पितामहा दत्त०। वीरं मे प्रपितामहा दत्त०। अथ
 पितृ उवाच पति उतिष्ठ त पितरः प्रेतैश्च राय मस्य पंध्या मनुया नापु राणो धृता दस्मा सु

५१

विष्णुं यच्च न दं प्रणो ब्रु ता ल्हा गृधा देवता सु। पितृ न्मनसा स्वस्थाने निवेशयति। यं तु पितरो यथा लोके मन
 सा जवे न। परं त० प्रकी०। अथापि हन सुवि० मदंति। पि हन नु गतं मन आहूयते। मनो न्वा० स्तोमेन। पितृ
 णां च म न्मतिः। आन एतु मनः पु नः कृते दक्षाय जी वसे। ज्यो० रको। पु न र्न० जी वं ब्राते० महि रति। पि
 तां स्त ह प र्ण सेवै न ग्ना ब न्मा धाय। अत्रै व वाक्मि निति के रावः। परिश्रयण मपनी प य सो पवी सी
 ति नो भवं ति। ततः प्रस्था स्यामः समिधमा धाय परिधी चान्ति न स ह स ह स म दि। अप बर्हिषो
 यस्तु हा व लु या जो। प्रथमे ये जे नि देवः। अनु या जे द्विती ये तु न ये जे नि व दंति ही नि कल्पः। देवो ये जे नि प्रथमे
 ये जे नि द्विती यमिति के रावः। ब्रह्म ने। ब्रह्म देवाः पि तरो वी र धन्। तत इति तो देव्याः पि त्रा हो तारः।
 हो ता इदं छा वा० यथा देव नृ यमां तं सुक्त्र म्य देवा आ ज्य पा आ ज्य० उपां धु नं त्रत्वे प्या ज्य पद मु चैः। अ
 ग्निः क व्य वाहन इदं। उत्त मे चै न प्रया जे प्रागा न्य पे न्यो निय मे ह्म च० वाक्मि निति हे त्रिणे त्प स्य स्थान
 इति सूत्रे हि सत्त्व वाक्य गृहं प्रागा ज्य पे न्य स्य अधिकार नि दत्त र्थमिति व्याच र्य्यो नि द्वां त सा प्य ह नृ

सी४

५३

मनु३

का
 वमेषणं यद्विष्टोदपनीं न पेतकं वेदं च रातपात्रं च धर्मदत्तं वेसासाद्य पवित्रे ललायत
 मानवां यद्येसत्कार्ये पायसा प्रसृष्टं धूसरीया। तद्रापो बिको धेनुष्टं निर्वपामीति निर्वपेत्
 यैयंबकानां मंत्रां मंत्रं रतिं मंत्रं रतिं वी०। तृष्णीमिति शा०। आप्येनानेकपात्र एव श्रपये
 दित्यौ० इति द्वेयै। यैयंबकानां मंत्रां वातं मंत्रं वाचं वा भवेत्। निर्वपिः पितृ यत्तु त्वं हविस्तदा सना
 न्परः। तद्रापो सादिना धूर्युं मंत्रं पश्येत्तु निर्वपेत्। अन्यत्कार्यं द्वितीयेन बिकोति नैविकस्य चिन्
 करं भपात्रवत्कृपनि प्रतिपूरुषकल्पनी। प्रसेनं वा कपाले स्यादेदं वा स्यान्महत्तरमिति कल्पः।
 मंत्रवत्पश्येत्प्रतिप्रसृष्टं तैव निर्वपेदिति तत्र ह्यत्र पश्यतयः। आप्यनिनयनो गेहृते अनधि
 चारितानुदास्य रागावे प्रसिप्य कपालोदासनं कृपनि। पितृयते समाप्ते धूर्युनीलितो हिन
 स्तत्रं भंति मपणमि कोमुकं नृदपात्रमिमादते। पश्यंते मृष्टाः ह्यनधिपि। शिकं रावः। एकोमु
 कस्यारुण इति अन्याहार्यं पृथना हरेदिति वी०। ग्रामाग्नेरिति शा० इति द्वेयै। सर्वगाहं पश्य
 पतिष्ठते। यार्धं तोप्याः स्मरते क्यः कमेकपुश्नना० रामसिद्धिं यजमानस्य शर्ममेष्टे

इति तत्र ह्यत्र एतत्समादाय गार्हपत्यमुपतिष्ठन्तरति सः। अत्रो० बोधायन उक्त्वा यदेष मंत्रोऽथवा
धर्मव्यययाजमानश्चेति। याजमान एवेति रा० रिति द्वेये। सर्वे गार्हपत्यमुपतिष्ठन्ते उक्तपो मंत्र
पक्षे। सेतुस्तीतिरेषां उपस्थानमिति केरायः। अधर्षुश्च यजमानो उपस्थाने वा वासिना
इति कल्पः। अथोदेवश्चनुष्यथेयेति। स्यादत्तदिति भाश्चत्वायनेः। यदि स्पष्टश्चनुष्यथो
नमवेदनसारथेन वा तथा विमांति यथा मध्ये चनुष्यथो भवति। अथाधर्षुश्चनुष्यथो प्राप्नोप
तिथो। लुक् कं ज्या छिप्त्वा प रि स्तार्य प रि पि च्य स मिथ मा ध धा यो प स्तरणा पि धारणा वा
ज्ञांति म पर्णे त्रैयं वक्तानां सस्मृत्स्वदुत्तरा ह्वा दया यानिष्ठ ब्रजुतेति। एक एव रुद्रो न हि
तृतीयो यतस्त्व आरुत्ते रुद्रपुत्रस्तं जुषस्वैष ते रुद्रभागः स ह्वा स्वस्त्रां वि क या स्तं तं जुषस्व
पुत्रं गवे ध्यापुपुत्तवाय तेषु मम भूयो अस्मभ्यं मे पुत्रं सुभेषं यथासि सुगं मे प्राप मे प्रा
अनां वरु इमं हि म ह्य वेदेवं त्रिं वक्तुं यथानुः श्रेयसः करुध्वानो वस्यसुः करुध्वानः प शुभ

नः करघा नोव्यवसायमात्माना। रक्षायां बिकार्यादौ। अंतिमर्पणमाखुविद्ये प्रदिध्यावा त्रैपं
 वं कानो मेवैकं प्रतिरुत्तं यच्छति। द्योयज्ञमायेनो। सर्वदक्षिणा नरुत्तुपदाना अग्निप्रदक्षिणाप
 ति। अंबकं यज्ञा० मत्तान्। सक्तयेरीषोत्तरत्तः स्थित्या पुरोडाशान् नृक्षिपति। हस्ताभ्यां गृह्णाति
 भगाय सा॥ एवं द्वितीयं तृतीयं पर्वति। पतिका मा अं प्रत्ता कान्या त्रिरपसने पर्वति सव्यमुत्तमुप
 दाना॥ सुगंधिपतिवैदिनमिति विशेषः। सर्वे उत्तरत्तः स्थिति। अधर्युः पुरोडाशानादाय
 यजमानां जलावावर्षति। प्रजया सा पशुभिः संस्तुता मिमासरेण सुराभिव। यजमानपत्न्यं ज
 षो। प्रजया सा० पत्नी सगकामाया दुहितुरंजयौ। भगेन सा० अधर्युः पुरोडाशनादाय तेषां
 रूते मते निक्षिप्य नीललोहिताभ्यां विविधं बध्वा तत्प्रदेत्ता एषु स्थाणो निक्षिप्य हस्तिनशु
 ष्कशाखायां निबध्नाति। सर्वे यावदुष्टा समुपनिषन्ते एषते रुद्रभागस्तं शुषस्व सैते नावसेन
 परो मज्जवतो तीक्ष्णवतनधन्या पिना कुरुस्तः रूतिवासो आत्मनो मृतस्य च मध्ये दध्या रासु ६२।
 येण दकं निनीय सर्वं ह्रीनमुदपात्रं परास्थानवे क्षमाणा आयाति॥ त्रैपंबकानो जस्वेदन इति

रत्नं शा० रत्रो० बौ० त्रिरेनाय सिपज न्यरी सत्रि रत्नदेन। भगाय वेति। अथेनान्यजमानस्यां जलावाये
 द्वितीति शा० रत्रो० बौ० यजमानस्यैवैकस्य मंत्रेणावर्षेत्। नृक्षिपति सगकामाया दुहितुरंजयौ। भगेन सा० अधर्युः पुरोडाशनादाय तेषां
 रूते मते निक्षिप्य नीललोहिताभ्यां विविधं बध्वा तत्प्रदेत्ता एषु स्थाणो निक्षिप्य हस्तिनशु
 ष्कशाखायां निबध्नाति। सर्वे यावदुष्टा समुपनिषन्ते एषते रुद्रभागस्तं शुषस्व सैते नावसेन
 परो मज्जवतो तीक्ष्णवतनधन्या पिना कुरुस्तः रूतिवासो आत्मनो मृतस्य च मध्ये दध्या रासु ६२।
 येण दकं निनीय सर्वं ह्रीनमुदपात्रं परास्थानवे क्षमाणा आयाति॥ त्रैपंबकानो जस्वेदन इति
 रत्नं शा० रत्रो० बौ० त्रिरेनाय सिपज न्यरी सत्रि रत्नदेन। भगाय वेति। अथेनान्यजमानस्यां जलावाये
 द्वितीति शा० रत्रो० बौ० यजमानस्यैवैकस्य मंत्रेणावर्षेत्। नृक्षिपति सगकामाया दुहितुरंजयौ। भगेन सा० अधर्युः पुरोडाशनादाय तेषां
 रूते मते निक्षिप्य नीललोहिताभ्यां विविधं बध्वा तत्प्रदेत्ता एषु स्थाणो निक्षिप्य हस्तिनशु
 ष्कशाखायां निबध्नाति। सर्वे यावदुष्टा समुपनिषन्ते एषते रुद्रभागस्तं शुषस्व सैते नावसेन
 परो मज्जवतो तीक्ष्णवतनधन्या पिना कुरुस्तः रूतिवासो आत्मनो मृतस्य च मध्ये दध्या रासु ६२।
 येण दकं निनीय सर्वं ह्रीनमुदपात्रं परास्थानवे क्षमाणा आयाति॥ त्रैपंबकानो जस्वेदन इति

वाक्ये। उतुतामदिनेमह्यहंदेसुपजुवे। सुमृच्छीकामभिष्टयो। महीसुषुमातन० नीतैवे। अत्र सो मुच्येयमिति
 देनः। प्रेक्षो अग्ने०॥ हविरिमो अग्ने०॥ अन्वाहार्यं च तस्यो गाश्च ददाति। मूहा हविष् सुखी हते व्रतं विस्तजते।
 निवर्तनादि पूर्ववत्। मंत्रे य इमां हविर्वी मे ही मृतुभिः पर्यवर्तयत् यो अस्याः पृथिव्यास्त्वचि। निवर्तय
 त्योषधीः। अग्निरीशान इत्यादि। इदा वत्सरीणा मिति यजमानो वदेत्। इत्यादित्येष्टिः॥ ॥ इति साकमे ६३
 धपर्व॥ ॥ अथापरे हनि कुते नि होत्रे पाः पुरस्तादित्यादि। शुनाशीरी य हविर्भियक्ष्ये॥ ब्रीहि मया पु
 रो अग्नो इष्यं। ब्रीहि मयश्च रुः। पयश्च। नव प्रयाजाः। अग्नीषोमा वाऽय भागो। अग्निः पूषा। वायुरिंद्रः
 शुनाशीरः। इन्द्राग्नी विष्टे देवाः सूर्य इति प्रधान देवताः। अग्निः स्विष्टकृत्। नवानु याजोः। सूक्तवाके
 त्यादिसद्यो यक्ष्ये। आश्वत्थानो हि षष्ठ प्रष्टनि हविस्थाने वायुमिंद्रं शुनाशीरं चोक्ता सूर्य उत्तम इ
 त्यवदत्। तत्रोत्तम गृहणात् षष्ठादीनां स्थाने या आदिष्टा स्तासां सूर्य उत्तम स्थाहं नात्ने च्यवने
 हं ता हता अभ्याभवन्तीं प्राग्न्यादय इति देवत्रातः। सूर्यस्योत्तमवचनं देवतांतर प्रवेशोपि सूर्य उत्तमैव ॥

अन्यत्र क्रमांतरमपि भवतीति स्थापनार्थमिति वृत्ति कृत्। अतश्च बोधायनोक्तयोः ऐन्द्राग्नवैश्वदेव हवि
 षोराश्वत्थानेन यजमानेनेन्द्राश्वीनां तन्मनुजान सुचितमित्युपदेशः॥ अहं वा शुनाशीरीयं व्रते
 स्वी हते धयुरिडा देव हृदि वा गतुर्दिदृशनिजपित्वा। इष्टे वेति शाखां छित्वा। यजमानमवेक्षते। ध्रुवा अ
 स्मिन्निति। निदधाति। यजमानस्य पश्चात्प्राहि। यदि होतरवेदि स्याद्बहिः पृथक् विधेयं वेत्। नो वेति विधि
 मेव स्याद्वाप्येकार्ष्यं यता तथेति कल्पः॥ प्रक्षमपः प्रस्तर इति देवः। वेद्यैकनय इति दार्ष्टिक्यं पूर्णमासिकी
 स्यादिति बोधायनः। पाशुबधिकी स्यादिति शालीकीरिति देवे। इध्मा बहिः संनृत्य त्वं ह्यं देवैर्वत्सानपा
 हृत्य पाणी संमृश्या स्फुच कपालानि च न्य चरुस्थालीश्च ४ मक्षणानि वष्टस्य ह्यं गृहणी माशय पात्रं
 च सादयेत्। अग्नये पूछे इंद्राय शुनाशीं। नाय इंद्राग्निभ्यां विश्वेभ्यो देवेभ्यः सूर्याय निर्वपामि। अवधातांते प्रा
 तर्दिह ॥ इह वो वायु रमयतु० प्रणो ब्रूहि वायवे। बद्धुमि वायवे देवेभ्यः॥ अहं काले प्रातर्होमा सूर्वे प्रात
 र्दिह मयतुः केशव तं त्रकृतौ। अधिवपने। अग्नये सवित्रे पूछे इंद्राय शुनासीं। नाय इंद्राग्निभ्यां सूर्याय जु
 ह्वमधिवपामि। कपालोपधाने विशेषः॥ अष्टौ कपालान्युपधाप्य चरुस्थालीमधिमिस्य द्वादश कपालानि

उपधा य चरुं चरुं चोपधा य तदुत्तर तो वायव्यं यो मेधो नो लो आधिमित्य द्वादश कपालान्युपधा य द्वाद
 श कपालान्युपधा य चरुं एक कपालमुपधा यति संवपनं अधिवपनं तृषवर्ज्यं त्रिहं त्र्यंते यदि उत्तरे वे
 दिं कुर्यात्स्फुटं मुदं पात्रमित्यादि माहा हविर्वत् यदि न कुर्यात् प्रलभ्युत्तरमित्यादि वैश्वदेव वत् कालेष्टप
 दाज्यं ग्रहणं मंथनं च सवितो सूर्यं श्रोतं शुभं नव प्रयाजाः स्वाहा कृषणं स्वाहा वातु स्वाहे इं शुभं नासीरं स्वाहे
 दाग्नी स्वाहा विश्वान् देवान् स्वाहा सूर्यं स्वाहा देवा इत्युत्तमः प्रयाजः पोषयागे जाते जुह्वा सुपस्ती र्यस्तु वेणावधं
 नाहा वायव्यं ब्रूहि सत्त्वो देव मनसा वायो मंदा नो अग्रियः रुधिराजी अयोधियो वायुं यजाये वायुमी ६४
 शाना य प्रपुतिं यस्त आन इरु चिंस्तो मं शुचि पास्तु र्यं वायो रुणोषितं मर्त्यं प्रवास्तं जातो जातो जायते
 वाज्यस्यावो वायो च हं इन्द्रियावीति त्रवः रत्न भागिति देवः तृत्र हा जेमान मिति तं च कृत्वा इं शय शुभनासी
 यापानु ब्रूहि इंदं नयं शुभनासी यमस्मि न्यजे हवामहे सवा जेषु प्र नो विषो इं शुभनासी नं यजाये इं शुभना
 सी यमस्वायं तो गव्यं तो वाज्यं तो हवामहे लोप गं तवाड आश्रयं तस्ते सुमनो नवा पां वयमिं इला सुनं द्रुवे मावो
 इंदियावी जेमान मिति वेति तं च कृत्वा ऐं शान वैश्वदेव योयी ज्यानु वाक्यानु मं व्रणानि पर्व वत् सूर्या ये सुपां शुभ ॥

अतु ब्रूही तुवेः तत्र पि विंशदे र्श तो ज्योति ह्युद सिस्सु विरव मा भासि रो च मेळं सूर्यं यजाये सूर्यं चित्रं देवाना मु
 दगा दनी वेः आ प्रा सुषश्वा वो उप होम पक्षे मधुमेति चत्वारः सं सयो क्षिं स्य हं स्वत्या यत्वा स्वाहेति वाड
 प होम इति केचित् सूर्यं स्याहं तृत्र हा भया सं सुहं शी को वा भूमानं प्रतिष्ठां गमेय मिति वाड भयो लो कपोरिति
 तं च कृत्वा इंदियावी शुभनासी ये वायोः सूर्यं स्य तृत्र हेति कल्पः प्रे हो अग्ने हविरिमो अग्ने अन्वा हा र्य द्वादश
 वंसी नंददाती तिके राव तं च कृत्वा प्रथमं जंबल मिति देवः नवानु याजा प्रवेदं हविः वायुरिदं इंदु नी सी
 न इदं विश्वे देवा इदं सूर्य इदं एन उज्जिति वा यतं काले त्री णि स मिष्ट यजू णि यं देवा मनुष्ये धि ति काळे
 उपवेदी गृह्णति तया वज्री विका दन्य पुनरा लं भवा भवे दिति कल्पः आश्रय लाप न मते तु उ नश्चि की र्पा यं
 को र्य एव पुनरा लं वज्रपः तत्रापि द्विती य सं वत्स रा दाव हं स्यात् तृती य सं वत्स रा द्वौ चालु मां स्य चि की र्पा यं
 पाथि क्तो ५५ तत्त्वाने प्रवर्तुं कृतिं वा निवर्तने एक मास सुदृष्ट जन्म परमेष्ठी प्रजापत्यः ते नान्यो मह आ
 वहन् अष्टमं मर्त्याभ्यः प्रजापत्यं प्रजापत्यं यसे तदुते मर्त्याभ्यः येन मासा अर्ह मासाः कृतवः परी वत्सराः
 ये नर्दे प्रजापत्यं द्विजानस्य न्यवर्तयन् ते नान्यो ह मस्य ब्रह्मणा निवर्तयामि जी वसे अमिस्मि गमेनेत्यादि
 इन्द्राग्नी इंदं हाः

शुभाशीरीयहविष्णु ५

यजमानोवपनं कृत्वा। स्नात्वा स्नान उपविश्य। अनुवत्सरीणां स्वस्तिमाशास्त इति वेदेत्। ताताग्नीन्द्रक्षिणी
 कृत्य न मस्कृत्य। विष्णुस्मृत्या अनुष्ठितैश्चानुर्मास्यैर्यज्ञपुरुषविपतामिति भगवदर्थं कुर्यात्॥ ६॥ ॥ ७॥
 ॥ इति शुभाशीरीयपर्वः ॥ अथ दक्षिणा तत्रैधुसूत्रं। दक्षिणानां दान इति सूत्रं शास्त्रोक्तं। बोधिं
 ६५ ण्यैवेष्टानरे ददादितुं पाजयेत् १२ वेष्टदेवे १२ वरु प्रघास हविष्युः ३ आनीकवते ३ सां तपने ४ ग्रहमेधीये ३ व
 ३। पूर्णदेवे ३ केउने ३ महा हविष्युः ३ आदित्ये ३। इत्यत्रोक्तं। बोधिं चतुर्मास्यदक्षिणासमां माता
 उर्वति। ताश्चेनाधिगच्छेत् सां स्येव तावन्ती दद्यान्मैधानोदनाच्चाते नो हे वैतक्ताम प्राप्नोति चतुर्मास्यानामन
 इति सोमां तानि स्युरिति बोधायनः॥ पञ्चतानीति शास्त्रोक्तं। सबने स्यापुत्रे ते सौपमस्य वदति॥
 वासः प्रवृत्तिदानपक्षे गोदशदेनेव प्रविग्रहौ पूती कवत्। प्रतिनिधिका दासः नृपेती नामिति केचित्।
 सत्तुर्द्धादितो मंत्रः पुरुषानाम उदनः। षोडश प्रतिपदं स्युर्मथोवा चेन प्रपुतामिति कव्यः॥ हिरण्य
 धेनु दद्यान्नीसुरव्यानामसंभवे शास्त्रान्तरप्रसिद्धं मूल्यं देयं॥ कात्यायनः॥ द्वात्रिंशत्पणिकागावः श्रुत्वा
 षोपणोयः॥ एषे षट्कार्षापणाका अवनडुहि स्मृताः॥ दशकार्षापणाधेनावश्येप्यद्वैतु। हिरण्यका

न
 षोपणकाः पणानवतयाधिकाः। वस्त्रे कार्षापणाश्चाग्रेष्टौ पणा द्वाह्वा विक इति॥ तैश्चत्वारिंशतानी ब्राह्म
 णाभोजयेत्॥ यथोक्तं यज्ञपात्रे॥ गर्भाधानादिसंस्कारे ब्राह्मणाभोजयेत्। शतं विवाहसंस्कारे पंचाशन्मैत्र
 काविधौ। भावसंख्ये। त्रयस्त्रिंशत् औताधाने शतात्परं॥ अष्टकेभोजयेत्। तन्नातत्तत्संस्कारसिद्धये॥ सहस्रं
 भोजयेत् सोमे ब्राह्मणानां शतं पणौ॥ चतुर्मास्ये तु चत्वारिंशतान्यथसुरायहेम इति सोमे न सप्तमपि
 क्षे अग्निष्टोमः॥ पशुपक्षे ऐं द्वाग्नः। इष्टिपक्षे आग्नेयमष्टाकपाळं ऐं द्वाग्नेयं द्वादशकपाळं वैश्वदेवं
 द्वादशकपाळं निर्वपेदिनिष्टे केकावः॥ आश्वकायनोक्ते चतुर्मास्यानि वा पुनरिति पक्षे तु नैषामन्यतरं
 कार्यं॥ ॥ इति श्रीमदापदेयसूनुना न तदेवेन रचितं श्रुतीस्य प्रयोगः संपूर्णः॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥
 गोविंदचरणद्वंद्वमिच्छिंदी सतचेतसः॥ इति श्रीमदनं तस्येजायां विजयतेत रां॥ ॥ ५॥

॥ वाहुर्मा स्पष्टतिरियंत्रं ब्रह्मसहस्रनामस्य ॥

॥ विष्णुसहस्रनामस्य ॥

ॐ

६६

ॐ